

SZENT ISTVÁN
UNIVERSITY

FACULTY OF ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES,
GÖDÖLLŐ

Acta Regionis Rurum

Acta Regionis Rurum

8. kötet

Faluszemináriumi kutatások - Átány

8. kötet

10.21408/SZIE.ACTAREG.2014

ACTA REGIONIS RURUM

8. kötet

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Faluszemináriumi kutatások
Átány

Gödöllő
2014

Fővédnök: Dr. Káposzta József dékán
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Szent István Egyetem Gödöllő

Sorozat szerkesztők: Molnár Melinda egyetemi docens
Kassai Zsuzsanna egyetemi tanársegéd

Technikai szerkesztő: Bogárdi Tünde
Borítóterv: Áldorfai György

Nyelvi lektor: Kassai Zsuzsanna egyetemi tanársegéd

Szakmai lektorok:
Csatári Bálint
Ekéné Zamárdi Ilona

A fotók készítői:

Bogárdi Tünde: 1., 2., 4., 5., 6., 7., 8., 14., 15., 19., 21., 23., 24. kép
Urbánné Malomsoki Mónika: 3., 9., 10., 11., 12., 13., 20., 22. kép
Vitéz Bálint: 16., 17., 18., 25. kép

E kötet és a tábor anyagi támogatója:

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola
Átány önkormányzata

ISSN 1789-5588

Készült a Szent István Egyetemi Kiadó (Gödöllő) sokszorosító üzemében

2014.

ACTA REGIONIS RURUM
8. kötet

Faluszemináriumi kutatások - Átány

Tartalom

AZ ÁTÁNYI FALUKUTATÁS

Molnár Melinda 3

ÁTÁNY DEMOGRÁFIAI, ISKOLÁZOTTSÁGI ÉS FOGLALKOZTA-TOTTSÁGI JELLEMZŐI

Bogárdi Tünde 9

ÁTÁNY JELENE, JÖVŐJE A MEZŐGAZDASÁGBAN

Demeter Petra 19

ÁTÁNY MODELL – TÖREKVÉSEK A HELYI GAZDASÁG-FEJLESZTÉS JEGYÉBEN

Áldorfai György 29

NÉHÁNY FONTOSABB TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ ÁTÁNYON

Karacs Márton 43

A CIVIL AKTIVITÁS JELLEMZŐI ÁTÁNYON

Kassai Zsuzsanna 50

AZ ÉLHETŐSÉG ÉS ELÉRHETŐSÉG ÖSSZEFÜGGÉSEI ÁTÁNY TELEPÜLÉS PÉLDÁJÁN

Topa Zoltán 62

ÁTÁNYI UTCAKÉP

Vitéz Bálint Tamás 74

ÁTÁNY MENTÁLIS TÉRKÉPE

Bogárdi Tünde, Molnár Melinda 83

AZ ÁTÁNYI HUMÁN ELLÁTÓRENDSZER – SZOCIÁLIS, EGÉSZSÉGÜGYI ÉS OKTATÁSI HELYZETKÉP

Bogárdi Tünde 95

AZ ÁTÁNYI FALUKUTATÁS VILLAGE RESEARCH IN ÁTÁNY

Molnár Melinda egyetemi docens, SZIE GTK
Melinda Molnár associate professor, SZIU

Az Acta Regionis Rurum című periodika nyolcadik kötetét tartja az olvasó a kezében. A Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán 2006-ban megindult Faluszeminárium kurzus keretein belül a siklódi (Hargita megye – Románia, bagi (Pest megye), komlóskai és tiszaladányi (Borsod-Abaúj-Zemplén megye), baksi (Csongrád megye), valamint a pázmándi kutatásaink után Átány (Heves megye) vizsgálatát tűztük ki célul.

Miért éppen Átány?

Átány, ez az 1537 lelket számláló település a Hevesi sík Heves megye területére eső részén található. Közigazgatási értelemben a Hevesi járás része. Környezetét, tájképét, megélhetését mindenkor alapvetően meghatározták a település határában folyó vizek. A régészeti feltárások tanúsága szerint régóta lakott tér, igaz nevének első említése csupán a XIV-XV. századból való. *Átány*, mint településnév eredetére vonatkozóan az egyik legelfogadottabb álláspont az, hogy török eredetű és az „atya”, „apát” jelentésű *Ata* szóból ered (*Soós 1975*).

A település tipikus halmazfalu. Arculatát a XVIII. század első felére nyerte el. Mivel sokáig a falu nem volt házhelyekre osztva, azaz mindenki oda építette fel az otthonát, ahol szabad területet talált, így létrejött egy viszonylag szoros beépítés belül, amihez hozzátalakozott egy ún. ólaskertöv. Ez a kébtelkes települések sajátja. A település belső részében a templom és a körülötte levő lakóházak álltak, kívül az ólaskertöv jószágainak szállásai, a belső legelők, a szántók voltak találhatóak. Ma is nyoma van a faluképben ennek, noha az a különleges életforma, ami a határ, az ólaskertöv és a lakóotthon közötti folyamatos mozgást jelentette, ez ma nincs meg (*Györffy Gy. 1987*).

A település történelme szorosan összekapcsolódik a reformáció történetével is. Az egyik legfontosabb katolikus központ, Eger közelsége ellenére a XVI. században az itt élők többsége már református, az átányi református egyház pedig a környék hitéletének egyik meghatározó bázisa volt. De talán nem is a gyökeret eresztő református hit tette egyedivé a falu történetét, hanem az, hogy a rekatolizáció évszázadaiban is megmaradt reformátusnak egy katolikus közegben. (*Gy. Gömöri I. 1997*)

Ugyancsak különlegessége a falunak, hogy a XVII. század elejétől a falu jobbágy lakói mellett megjelent egy népes birtoktalan nemesi réteg is a faluban, akik személyükben élvezték a nemesi kiváltságot, de a föld, amit műveltek ugyanúgy jobbágytelek volt, mint a nem nemes községbelieké; következésképp tartoztak utána a földesurat illető szolgáltatásokkal. A többi paraszthoz hasonlóan gazdálkodtak, nemesekként azonban részt vettek a megye igazgatásában. Jelenlétük kiváltságokat biztosított az egész falunak és szemléletformálóak is voltak. (*Szuromi R. 2010*)

A falu életképességét bizonyítja, hogy a törökdúlás idején is csak tövid időszakokra néptelenedett el. Utóbb a fölértékelődéséhez az is hozzájárult, hogy Átányon áthaladt egy országos jelentőségű út Kömlő, Hídvég és Poroszló irányába, mely Debrecen és

Szatmárnémeti felé vezetett. Az első magyarországi népszámlálás idején (1784-87) a házak száma a faluban már 257 db, a családok száma 315, az össznépeség pedig 1717 fő volt (több, mint ahányan ma lakják). (Az első magyarországi népszámlálás KSH 1960)

Az 1870-es években kiépült a Budapest-Miskolc-Kassa fővonal, melynek Kál állomása 16 km-re van Átánytól. Ez jelentős változást hozott a falu életében. Az elérhetőség, a termék-kereskedelem, a szállítás lehetőségei bővültek. Igaz, azt a célt, hogy a falut is felfűzze egy vasútvonal, ezt nem sikerült elérni. Évtizedekig szorgalmazták a Szolnokot Füzesabonnyal összekötő vonal megépítését, mely Átányt is érintette volna. Bár a helyi érdekeltségű vasút kiépítésével kapcsolatban voltak anyagi, birtokjogi problémák, a vármegye végül csak 1913-ban írta alá az átányi vasútvonal megépítésének tervét. Csakhogy a terveket felülírta az I. világháború. A húszas években ugyan még egyszer előkerült a vasútvonal ügye, de ezt a korabeli képviselő-testület tagságának többsége nem szavazta meg. (*Szuromi 2010*)

Önmagában ezek a történelmi fejlemények is izgalmassá tették Átányt a számunkra. De a valódi oka annak, hogy ez a falu került a vizsgálatunk középpontjába a jelenkor társadalmi, gazdasági helyzetével függ össze. A falut ugyanis furcsa kettősség jellemzi több szempontból is. Alapvetően kedvező forgalmi helyzetű, hisz közel található az M3-as autópálya. Kedvező adottságnak számít a turisztikailag frekvenciált Tisza-tó közelsége is. Ugyanakkor halmozottan hátrányos helyzetű, hisz egy olyan klasszikus belső periférián található, ahol a hátrányos helyzet sokféle társadalmi-gazdasági problémában megmutatkozik. Magas a munkanélküliség, az inaktív keresőkorúak, a szociális gondoskodásra szorultak aránya. (*Bogárdi T. 2014/a*) A társadalmi szerkezet is torz: a többségi társadalom előregedő, a növekvő lélekszámú helyi cigányság viszont fiatalos korstruktúrájú (*Bogárdi T. 2014/b*). A falu magán viseli a hanyatló agrárvidék válságtüneteit. Ilyen válságjegy, hogy a megélhetési lehetőségek az elmúlt évtizedekben beszűkültek, a helyi gazdaság élénkítését szolgáló beavatkozások többnyire kevés sikerrel jártak. Átány tehát, csakúgy, mint Dél- Heves, komoly társadalmi és gazdasági kihívásokkal küzd.

Átány mintahelyül választására az is ösztönzött, hogy a falu évtizedek óta a társadalomtudományi kutatások figyelmének középpontjában áll. Ez összefügg Fél Edit és Hofer Tamás munkásságával, akik a XX. század közepétől folytattak itt terepi kutatást, feltárva a falu társadalmi átalakulását a XIX. század végétől a XX. század közepéig tartó történelmi keretben. A kutatómunkájuk révén a nagyüzemi átszervezések kisüzemek felszámolásával járó rendszerében sikerült megrajzolniuk és dokumentálniuk a hagyományos paraszti társadalom eltűnésre ítéltetett portréját (*Fél-Hofer 2010*). Ebből kiindulva azt is kitértük célul, hogy 2014-ben készüljön egy társadalomföldrajzi korrajz is a néprajzi gyűjtések mellé.

A munkavégzésről röviden

A szemináriumi keretek közt folyó félévi munka során a falukutató diákok először megismerték a rurális térről, annak átalakulási folyamatáról szükséges legfőbb tudnivalókat. Foglalkoztak a magyarországi falukutató mozgalmak irányzataival, majd módszertani alapismereteket kaptak a falvak társadalmi, gazdasági jellegzetességeinek mérésével, értékelésével kapcsolatban.

A faluban tett látogatásunk után a polgármester úrral és néhány, a falu életét meghatározó személlyel (képviselőtestületi tagok, lelkész stb.) folytatott egyeztetést követően tavaszra kikristályosodott a terepi kutatás célrendszere. Kidolgoztuk a szükséges terepi módszertant is.

Minden témához egyedileg. A félévnyi előkészület után következett a tábor 2014. június 27. és július 2. között. (Bár voltak diákok, akik előtte és utána is voltak kutatási céllal a faluban.) Kassai Zsuzsanna, Urbánné Malomsoki Mónika és Molnár Melinda vezetésével a következő diákok vettek részt a falukutató tábor munkájában:

- **Demeter Petra:** gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök egyetemi hallgató (BSc). Témája a helyi agrármegélhetés vizsgálata.
- **Vitéz Bálint Tamás:** gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök egyetemi hallgató (BSc). Témája egy tér-érték-elemzés.
- **Román Tímea:** egyetemi hallgató Marketing MSc. Témája a helyi kereskedelem szereplőinek vizsgálata.
- **Karacs Márton:** regionális és környezeti gazdaságtan szakos egyetemi hallgató (MSc). Témája a helyi társadalmi innovációk vizsgálata.
- **Áldorfai György:** doktorandusz Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola. Témája a helyi gazdaságfejlesztés adottságainak, jellegzetességeinek vizsgálata.
- **Bogárdi Tünde:** doktorandusz Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola. Témája egyrészt egy demográfiai, munkaerőpiaci helyzetelemzés, másrészt a helyi humán ellátórendszer vizsgálata. Társszerzésben hozzájárult a mentális térképezésre vonatkozó tanulmány megírásához is. Az Átányon folyó komplex kutatás szerves részét képezte a doktori disszertációjához kapcsolódó vizsgálatoknak.
- **Topa Zoltán:** doktorandusz Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola. Témája a falu közlekedésföldrajzi helyzetelemzése.

Az átányi falukutatás

Dokumentum-és adatbázis-elemzés

A falukutatás során a felhasználható dokumentált anyagok, adatok köre széles palettán mozgott. A történeti és recens forrásmunkák, valamint a témához tartozó statisztikai adatok összegyűjtése részben az ú.n. *manifeszt-tartalom*, részben a *látens tartalom* felfedését szolgálták. A manifeszt-tartalom gyűjtése a kinek-kinek témájához tartozó kulcsszavak, kifejezések, tényanyagok összegyűjtését jelentette, a látens tartalom kiszűrése pedig a dokumentumok, adatok mögött rejlő komplex összefüggések kiemelését.

A dokumentum-elemzések sorában a legfontosabb kiindulópontunk a Fél Edit és Hofer Tamás munkásságához kapcsolódó „*Mi korrekt parasztok ...*” *Hagyományos élet Átányon* című könyv volt. Ez a kutatómunka ugyan jó félévszázados, de a néprajzi kutatómunka a faluban azóta sem szűnt meg. Az ELTE néprajzi tudományos műhelye ma is folytatja a paraszti társadalom örökségének kutatását. Haszonnal forgattuk az ő általuk írott, hozzáférhetővé tett tanulmányokat is. Ugyancsak segítségünkre volt az átányi néplélek megértésében egy, a település történeti forrásait feldolgozó gyűjtőmunka Szuromi Rita tollából (*Átány évszázadai- A rend megtartó ereje a hagyományos falusi társadalomban* 2010). Természetesen az egyes konkrét témák mentén további forrásmunkák tanulmányozására is sor került, melyek az egyes tanulmányok irodalomjegyzékében megtalálhatóak.

A kutatáshoz részben statisztikai adatokat is használtunk. Ezek forrásai főleg az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont által üzemeltetett Erőforrástérkép és a KSH által

üzemeltetett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) voltak, de használtunk papír alapon rendelkezésre bocsájtott jelentéseket, adatközléseket is.

A személyes interjú

Minden kutatott téma megkívánta, hogy a témához kapcsolódó releváns információkkal rendelkező szereplőkkel interjú is készüljön. Ezzel a „puha” módszerrel olyan információk és vélemények feltérképezése volt a cél, amely a nem ismert vagy nem teljesen tisztázott ok-okozati összefüggések tisztázásában volt szükséges. A falukutatás során alkalmaztuk a strukturált, *zárt interjúk* formáját, amikor előre kialakított forgatókönyv mentén gyűjtöttük az információt. Ugyanakkor alkalmaztuk a kötetlen beszélgetéseken alapuló *informális* módot is. Az egyes tanulmányok külön-külön jelölik a forrásul szolgáló interjúalanyokat.

A személyes megfigyelés

A személyes megfigyelésen alapuló vizsgálati technika az érintett szereplők, intézmények folyamatok mechanizmusának megfigyelésén alapult. Hallgatónk alkalmazták a részvétel nélküli megfigyelést és a résztvevő-megfigyelést is. A *részvétel nélküli megfigyelés* során kívülről figyeltük a szituációt (pl. tér-érték-elemzés, mentális térképezés stb.), anélkül, hogy a megfigyeltnek erről tudomása lett volna. A *résztvevő-megfigyelés* során a folyamatban résztvevőként is jelen voltak a diákjaink (pl. a helyi gazdaságfejlesztés vizsgálatában). A módszer segítségével nyert adatok, információk a tanulmányokba fotografikus és szöveges formában épültek be.

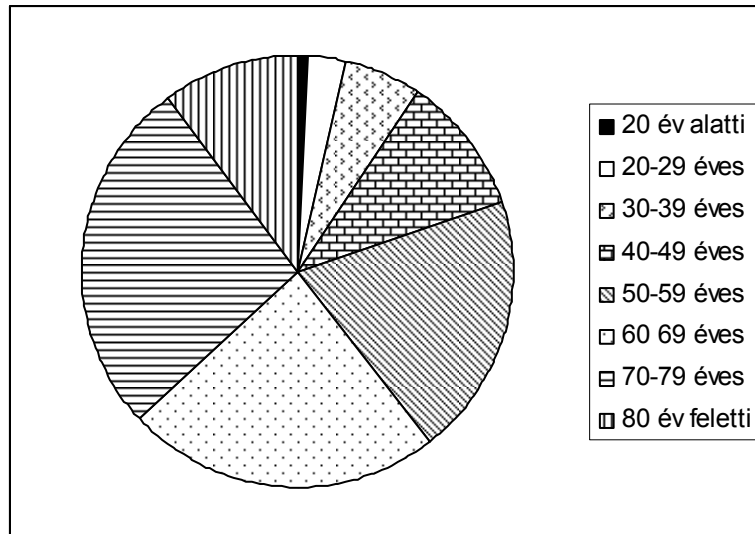
A kérdőíves felmérés

Az 1537 fős település (2011) kérdőíves vizsgálatával a célunk az volt, hogy a különböző társadalmi, gazdasági tárgyú kutatáshoz a helyi társadalom véleményéről is legyen képünk. A felmérésünket *háztartásokra* vonatkoztatva terveztük és szerkesztettük meg azzal a fontos kitételrel, hogy egy háztartásból csak egy kérdőív születhet. A kérdőívezés során arányos mintavételre törekedtünk, azaz a rövidebb utcákból kevesebb, a hosszabbakból több mintát vettünk. Összesen 107 kérdőív gyűlt össze. A kérdőív adatai alapján (a háztartásban élők tagjainak összeszámlálásával) elmondhatjuk, hogy egy 264 főt magában foglaló átányi populációt vizsgáltunk meg (ami az összlakosság 17%-a).

A megkérdezett háztartások 33%-a volt 1 fős, 37%-a 2 fős, 10%-a 3 fős, 7%-a 4 fős és a fennmaradó 14% ennél is nagyobb létszámú háztartás volt. (A legnépesebb háztartás 12 fős volt).

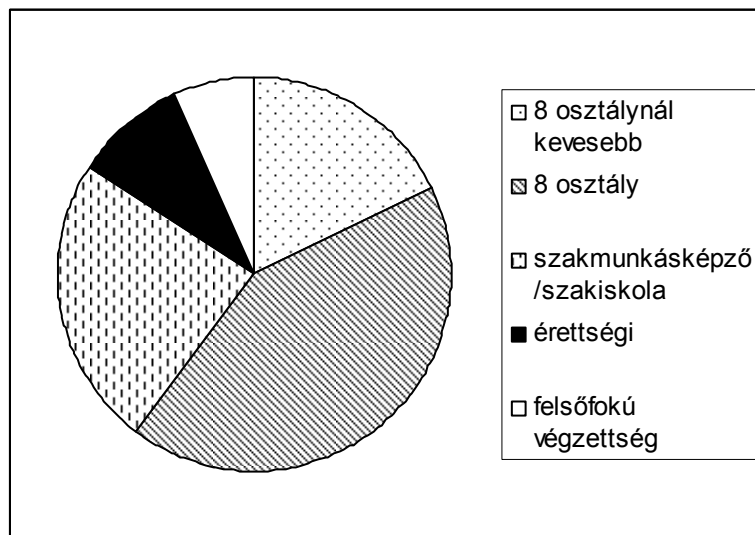
A megkérdezett személyek nemi hovatartozásuk szerint főleg nők voltak (63%). A megkérdezettek között a 70-99 éves korcsoport volt a legnagyobb arányban (26%). Relatíve sokan voltak a megkérdezettek a 60-69 éves korosztályból is (25%). A válaszadók 21%-a volt 50-59 év közötti, 11-11%-a volt 40-49 év közötti. A 30-39 év közöttiek 6%-ot, a 20-29 év közöttiek 3%-ot, az ennél fiatalabbak 1%-ot tettek ki. A 80 év feletti és a 20-29 éves korcsoportja 6-6%-ot tett ki. A megkérdezettek között a 20 év alattiak 2%-ban voltak jelen. (1. ábra) Mintavételünk korcsoport-szerkezete nagyjából megfelel a település korcsoport-szerkezetének. A 15 évesnél idősebb népességben belül a 15-59 évesek a népesség 70%-át, a 60 évesnél idősebbek népesség 30 %-át teszik ki. (KSH Népszámlálási adatok 2011)

1. ábra: A válaszadók korcsoportonként

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján készítette Molnár M.

2. ábra: A válaszadók iskolai végzettsége

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján készítette Molnár M.

A válaszadók iskolai végzettsége igen alacsony. 42%-uknak csak a 8 általános van meg, 18%-uknak pedig még ennyi elvégzett osztálya sincs. A megkérdezettek 23%-a szerzett szakmát. Érettségivel 9%-uk, felsőfokú végzettséggel 7%-uk rendelkezett (2. ábra). Ez az alacsony iskolai végzettség szintén szinkronizál a település egészére ismert tényszámokkal, mely szerint a 7 évesnél idősebb népesség több mint 70%-át a maximum általános iskolát végzettek alkotják. (KSH Népszámlálási adatok 2011)

Irodalomjegyzék

Bogárdi T. (2014/a): Átány demográfiai, iskolázottsági és foglalkoztatottsági jellemzői. In: Acta Regionis Rurum 8.

Bogárdi T. (2014/b): Az átányi humán ellátórendszer – szociális, egészségügyi és oktatási helyzetkép. In: Acta Regionis Rurum 8.

Gy. Gömöri Iona (1997): A hevesi református egyházközség története különnyomat az *Agria Györffy György* (1987): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza Akadémiai Kiadó Évkönyve XXXIII. kötetéből. Eger
Soós Imre (1975): Heves megye községei 1867-ig.
Szuromi Rita (2010): *Átány évszázadai /A rend megtartó ereje a falusi társadalomban.* Átány Község Önkormányzata, Átány

Egyéb források

Az első magyarországi népszámlálás 1784-87. Budapest KSH 1960
KSH Népszámlálási adatok 2011

Köszönetnyilvánítás

ÁTÁNY DEMOGRÁFIAI, ISKOLÁZOTTSÁGI ÉS FOGLALKOZTATOTSÁGI JELLEMZŐI

THE DEMOGRAPHIC, EDUCATIONAL AND EMPLOYMENT FEATURES OF ÁTÁNY

Bogárdi Tünde, PhD hallgató, SZIE Enyedi György RDTI

Tünde Bogárdi, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

Tanulmányom célja Átány népesedési helyzetének, illetve a lakosság iskolázottsági, foglalkoztatottsági mutatóinak ismertetése. A község népességének alakulása kapcsán a lakosságszám-változás mellett vizsgálom a természetes szaporodás/fogyás mutatót és a vándorlási egyenleget. A lakosság nemzetiség (etnikai kisebbség) és felekezet szerinti megoszlását is ismertetem. Bemutatom az átányiak korszerkezetének változását, valamint az öregedési index alakulását. A népesség családi állapot szerinti megoszlását követően a házasságkötések és válások számát is elemzem. Ezt követően a lakosság iskolai végzettség, illetve gazdasági aktivitás szerinti megoszlását vizsgálom. Utóbbi kapcsán kitérek az elmúlt évtizedek foglalkozási átrétegződésére is.

Abstract

The purpose of my study is to present the demographic situation of Átány and the educational and employment features of its population. In connection with the development of the village's population and in addition to the change in the number of inhabitants I first analyse the natural growth/decline rates and the migration balance. I also show the ethnic (ethnic minority) and religious distribution of the population. Then I continue with presenting the change in the age structure of Átány residents and the development of the aging index. After the distribution of the population by family status I analyse the number of marriages and divorces as well. I then continue with analysing the educational attainment of the population and the ratio of economical activity. Regarding the latter I detail the occupational re-stratification of the last couple of decades as well.

Bevezetés

Átány múltja – köszönhetően Fél Edit és Hoffer Tamás néprajzi kutatásának – alaposan feltárt, dokumentált, de – ahogyan azt a kutatópáros már az 1950-es évek elején megjósolta – az egykori hagyományos paraszti társadalmat felváltotta valami más. *Szuromi (2010)* mindezt úgy fogalmazza meg, hogy „Az erőszakos település- és társadalomszervezés nem kegyelmezett a falunak. Átány nem vált skanzen-faluvá, hanem haladt azon az úton, amelyen Közép-Európa falvai: élte hétköznapjait, igazodott a kor szokásaihoz, kívánalmaihoz, elvárásaihoz. S ebben az átalakuló világban produkálta mindazokat a társadalmi, szociális, kriminalisztikai jelenségeket, amelyek jelenleg is válaszokra, megoldásokra várnak.” (162.o.) Jelen tanulmány célja, hogy ezen folyamatok következményeit a statisztikákon keresztül bemutassam.

A kutatás során – Átány korábbi és jelenlegi helyzetének megismerése céljából – a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatbázisának elemzésére került sor, a népszámlálási adatok mellett a Területi Statisztikai Adatok Rendszerének (TSTAR) adataira támaszkodtam. Mindezek tették lehetővé a község – és több esetben Heves megye – népesedési folyamatainak, iskolázottsági és foglalkoztatottsági mutatóinak vizsgálatát.

Átány népességének alakulása

Fél-Hofer (2010) a népességszám változását az 1869 és 1960 közötti népszámlálások alapján vizsgálták. Legfőbb megállapításuk, hogy a település népessége stabil. „Az alatt a 100 év alatt, míg Átány népessége nagyjából változatlan maradt, az országé megkétszereződött, még a hevesi járás falusi, túlnyomóan agrárnépessége is közel 60%-kal gyarapodott.” (72. o.) Az azóta eltelt több mint fél évszázad népszámlálási adatai azonban azt mutatják, hogy a település népessége drasztikus csökkenésnek indult: 1930 és 2011 között megfeleződött. Tény, hogy az ország népessége is csökkent, azonban az átányi lakosságvesztés aránya ennél jóval magasabb.

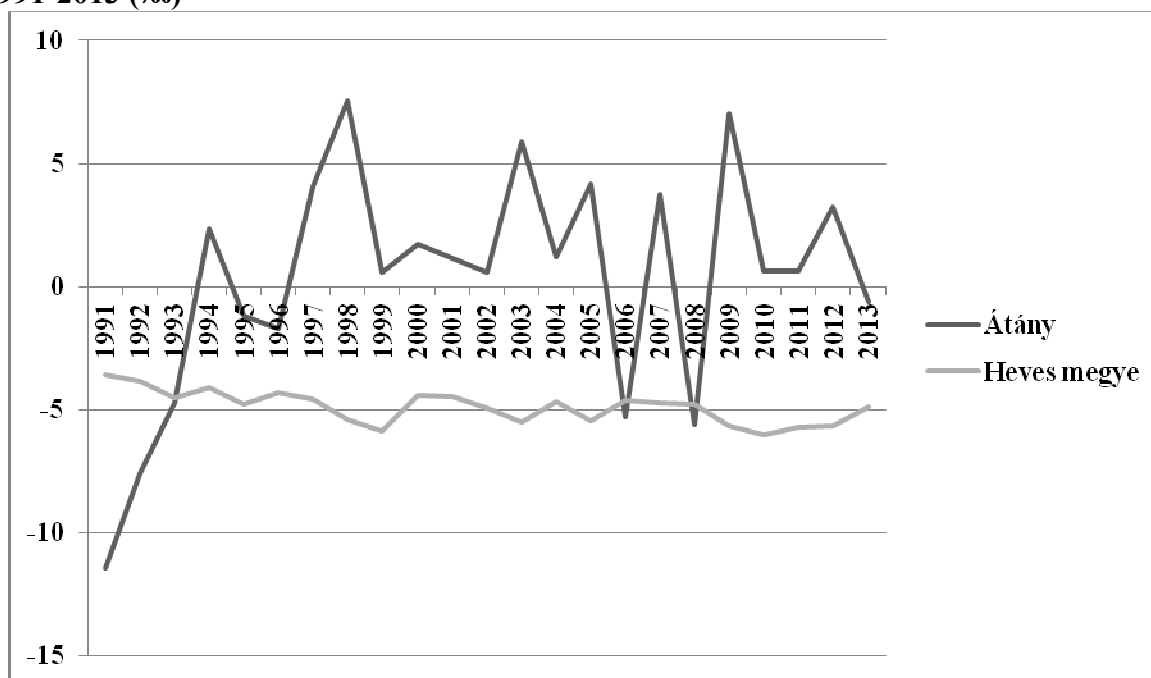
1. táblázat: Átány lakosságszám-változása, 1870-2011 (fő)

Jelenlévő összes népesség										Állandó népesség				
1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001	2011
2783	2603	2829	2933	2814	2812	3094	3011	2934	2610	2458	2116	1768	1588	1537

Forrás: a népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés

A népességszám alakulását a természetes szaporodás/fogyás (1. ábra), valamint a vándorlási egyenleg (2. ábra) határozza meg. Előbbit az élveszületések és a halálozások különbségéből számoljuk.

1. ábra: A természetes szaporodás/fogyás mutató alakulása Átányon és Heves megyében, 1991-2013 (‰)

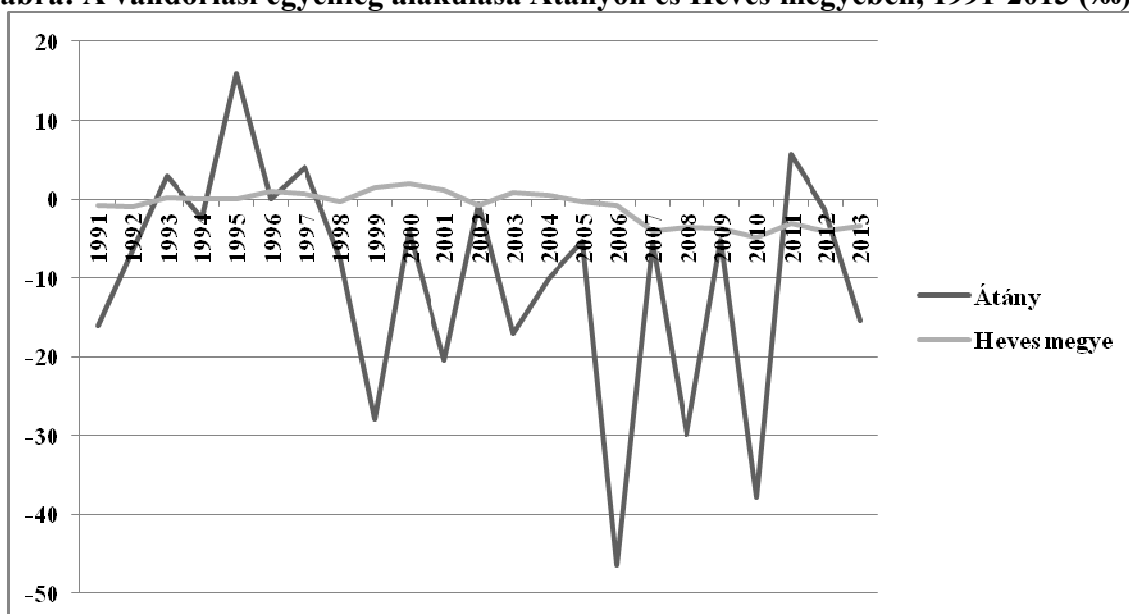

Forrás: KSH TSTAR (1991-2013) adatbázis alapján saját szerkesztés

Megyei szinten a kilencvenes éveket vizsgálva természetes fogyásról beszélhetünk; azaz a születések száma elmaradt a halálozások számától. Átány esetében ezzel szemben jelentős ingadozás figyelhető meg. A vizsgált mutató -11,7 és 7,5 ezrelék közötti értékeket vett fel a vizsgált időszakban. Az 1990-es évek elején növekedést mutatott és 1997-től jellemzően a pozitív tartományban helyezkedett el (kivéve a 2006., 2008. és a 2013. éveket). A folyamatos ingadozás hátterében feltételezhetően a község hasadt társadalmá húzódik meg, ahol párhuzamosan van jelen egy előregedő, de még többséginek tekinthető magyar társadalom, illetve a fiatalos korszerkezettel rendelkező, egyre növekvő számú és arányú cigány népesség.

A vándorlási egyenleget, vagyis az oda- és elvándorlók számának különbségeként előálló mutatót szintén érdemes megvizsgálni. (2. ábra)

2. ábra: A vándorlási egyenleg alakulása Átányon és Heves megyében, 1991-2013 (%)

Forrás: KSH TSTAR (1991-2013) adatbázis alapján saját szerkesztés

Heves megyében 1991-2004 között a 2000 környéki évek kivételével nagyjából megegyezett az elvándorlók és az odavándorlók száma, azonban 2005 óta folyamatosan meghaladja az elvándorlók száma az odavándorlókét. Átányon – hasonlóképp a természetes szaporodás/fogyás mutatójához – meglehetősen nagy ingadozásokat látni.

2. táblázat: A népesség nemzetiség és etnikai kisebbség szerint Átányon és Heves megyében, 2011 (%)

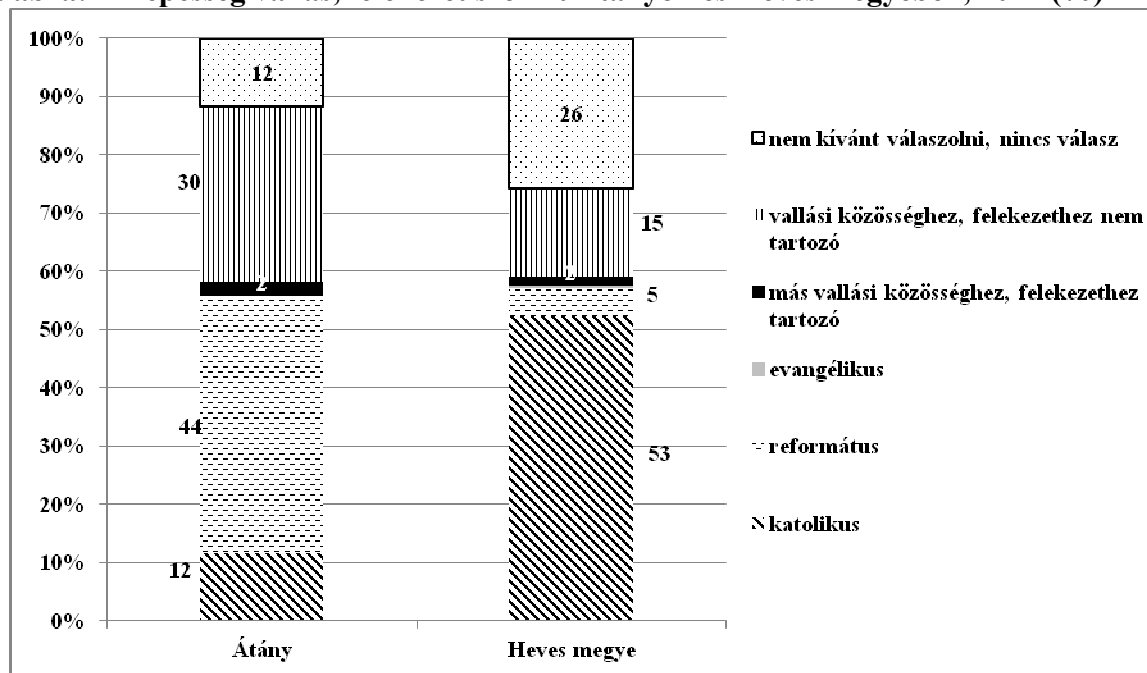
	magyar	cigány (romani, beás)	német	román	szlovák	egyéb
Heves megye	91,5	6,7	0,5	0,2	0,2	0,9
Átány	82,9	17,1	-	-	-	-

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (2011) alapján saját szerkesztés

A 2. táblázat a társadalom belső összetételét mutatja meg. Tanúsága szerint Heves megyéhez viszonyítva Átányon közel háromszoros azok aránya, akik cigány származásúnak vallották magukat 2011-ben. Közismert azonban, hogy a népszámlálások torzítanak a nemzetiségi adatokban, ráadásul – mivel e kategóriák elnevezése megváltozott (és ezáltal az ide sorolandók is) az elmúlt évtizedekben – hosszú idősorosan nem tesznek lehetővé összehasonlítást. E belső sajátosság vizsgálata során érdemes a *Fél-Hofer (2010)* szerzőpáros

tanulmányából kiindulni: 1931-ben a cigányság létszáma 57 fő volt, 1964-ben pedig 182 fő. *Szuromit (2008)* idézve, aki a Heves Megyei Hírlap dél-hevesi térséggel foglalkozó újságírója a Gönczi Mihály polgármesterrel készített interjúja alapján ő 1992-ben kb. 390 főt említ, vagyis a teljes népesség 25,2%-nyi cigányt számlált ekkor. 2003-ban pedig az 1711 főből 534-et, azaz kb. 31%-ot. Az általam 2013 telén készített prominencia interjúk interjúalanyai (polgármester, intézményvezetők) – meglehetősen nagy szórással – a falu 30-50%-át, vagyis 500-750 főt tekintettek cigány származásúnak. A 2014. évben közzé tett megyei fejlesztési stratégia munkanyaga pedig Átányt azon települések között említi, ahol a cigány népesség aránya meghaladja a 40%-ot (vagyis a kb. 600 főt).

3. ábra: A népesség vallás, felekezet szerint Átányon és Heves megyében, 2011 (%)

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (2011) alapján saját szerkesztés

A község felekezeti megoszlása jelentősen eltér a Heves megyeitől (3. ábra). Mindez érthető, hiszen Átányon a református vallás nagy múltra tekint vissza. Az átányiak már az 1500-as évek második felétől reformátusok voltak. A *Hevesi Kistérség Értéktára (2011)* pedig úgy fogalmaz, hogy a XVIII. században „Átány református sziget lett egy katolikus vidéken” (5. o.). A helyiek azóta is büszkék református vallásukra.

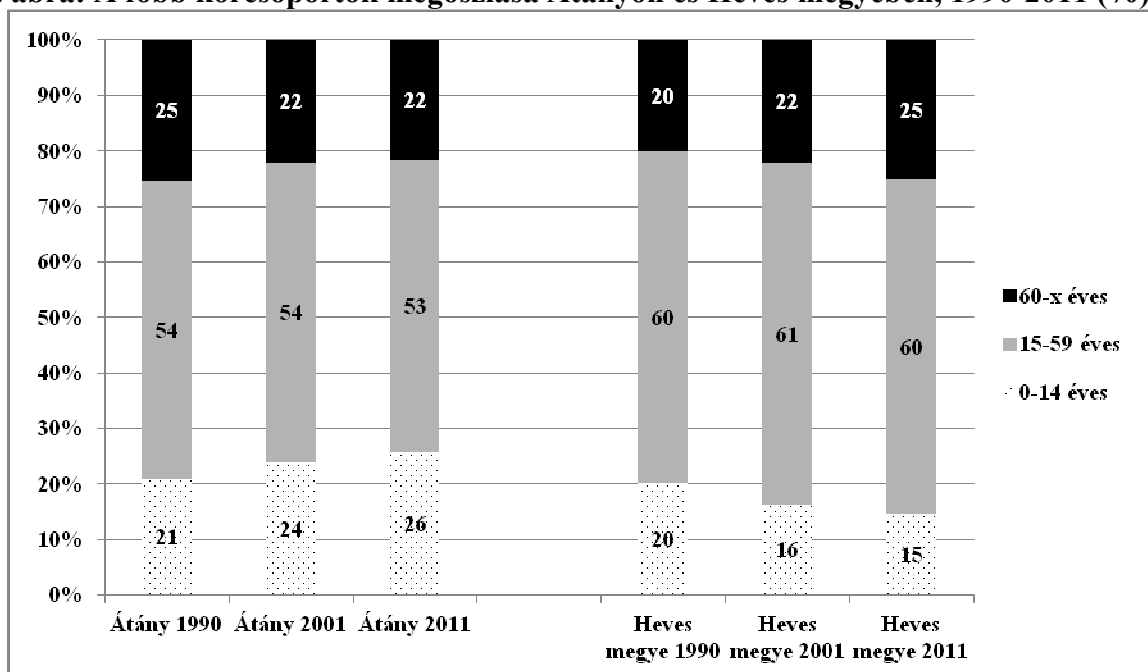
Korstruktúra és öregedés Átányon

Heves megye korszerkezete – csakúgy, mint Magyarorszáé – egyértelműen előregedő társadalmat jelez a fiatalok alacsony, míg az időskorú népesség magasabb arányával. Dél-Heves (a hevesi járás) és benne Átány esetében azonban van egy igen lényeges különbség: a fiatal korosztályok jóval magasabb aránya jellemző (4. ábra).

Az előregedő Heves megyei korszerkezettel szemben, ahol egyre csökken a gyermekkorúak aránya és nő a 60 év felettié, Átány fiatalodik: a vizsgált két évtized alatt mintegy 5%-os növekedés figyelhető meg a 0-14 éves népesség körében (5. ábra). Ennek oka főként az 1990 és 2001 közötti születésszám növekedés, amely a 2000-es évek elején mérséklődött. Az elmúlt éveket vizsgálva megállapítható, hogy évente átlagosan 20 gyermek születik a faluban.

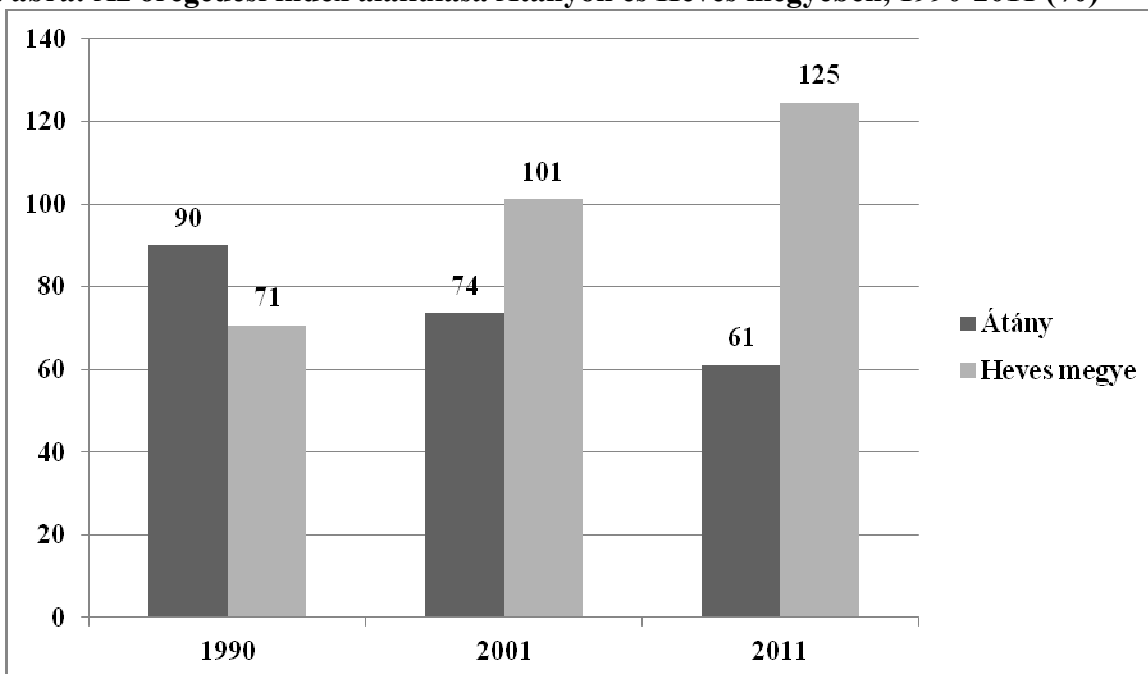
A 18-59 évesek körülbelül 50%-os aránya ebben a 20 éves időszakban változatlanak tekinthető, míg az ennél idősebb népesség aránya fokozatos csökkenést mutat.

4. ábra: A főbb korcsoportok megoszlása Átányon és Heves megyében, 1990-2011 (%)

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (1990, 2001, 2011) alapján saját szerkesztés

5. ábra: Az öregedési index alakulása Átányon és Heves megyében, 1990-2011 (%)

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (1990, 2001, 2011) alapján saját szerkesztés

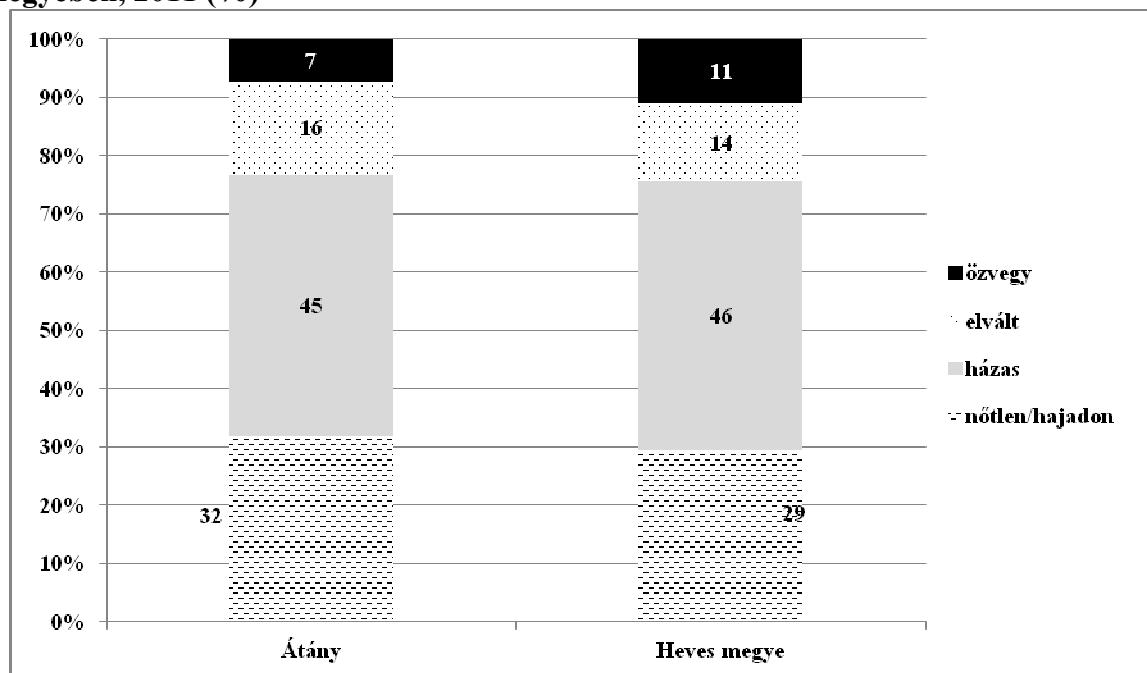
Két eltérő „életút” figyelhető meg a Heves megyei és az átányi öregedési index vizsgálatával: 1990-ben különböző mértékben ugyan, de mind a kettő területi egység esetében meghaladta a fiatalok aránya az idősekét, azonban a megyében ez már 2001-re megfordult, és azóta

előregedő társadalommal rendelkezik. Ezzel szemben Átány egyre nő a fiatal generáció idősekhez viszonyított aránya. (5. ábra)

Családi állapot, házasságkötések és válások Átányon

A népesség korszerkezete összefüggést mutat a családi állapot szerinti megoszlással, mindez az előregedő Heves megye és a fiatalodó Átány példáján is megmutatkozik.

6. ábra: A 15 éves és idősebb népesség családi állapot szerint Átányon és Heves megyében, 2011 (%)

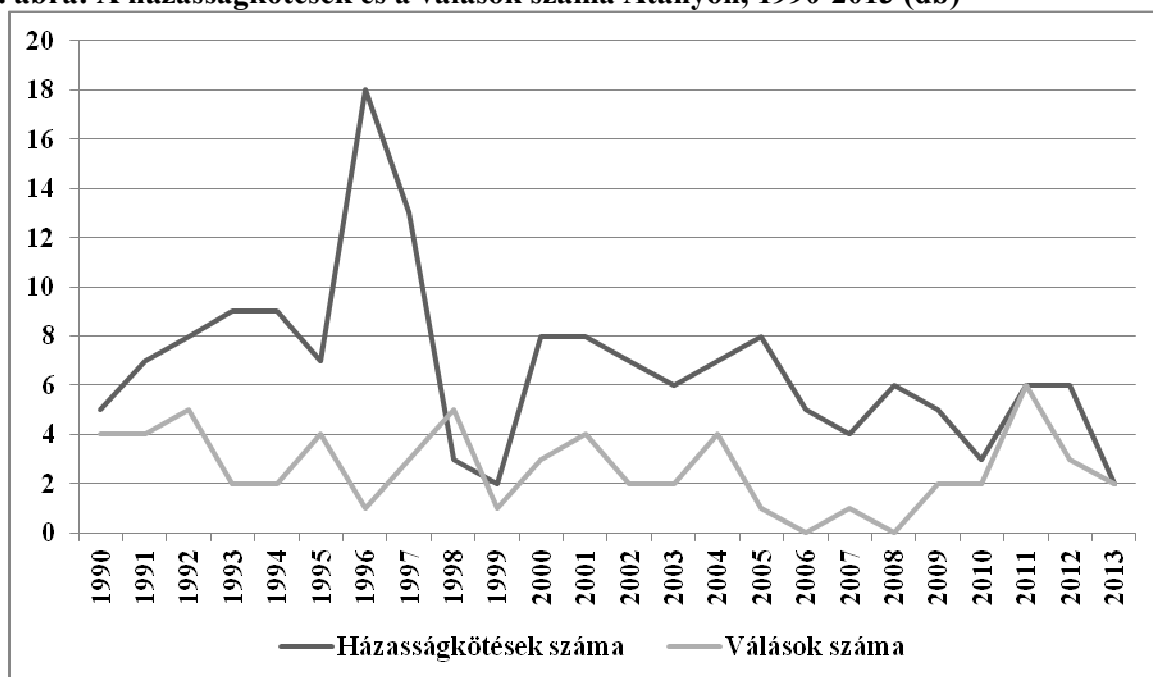
Forrás: KSH Népszámlálási adatok (2011) alapján saját szerkesztés, 2014

Átányon magasabb a nőtlenek/hajadonok és az elváltak aránya, mint a megyében, az özvegyeké pedig alacsonyabb (6. ábra). A házasságban élők közel azonos százalékban vannak jelen. Érdekes azonban – bár az ábrán nincs feltüntetve – megvizsgálni az élettársi kapcsolatban élők arányát is: amíg Heves megyében a népesség 9,9%-a, addig Átányon 16,1%-a él élettársi kapcsolatban.

A családi állapot szerinti összetételt meghatározza a házasságkötések és válások száma (7. ábra). A házasságkötések száma 1998 és 2011 kivételével minden évben meghaladta a válások számát, előbbi évben azonban mindössze három házasságot kötöttek, míg ötven váltak el, 2011-ben pedig megegyezett a házasságkötések és a válások száma.

A kilencvenes évekhez képest csökkenés figyelhető meg a házasságkötések számában. Abban az évtizedben évente átlagosan 8 házasság kötött (kiemelkedő év volt 1996 és 1997). A 2000-es években pedig évente átlagosan 5,8 házasságkötés történik. A válások számában ilyen tendencia nem fedezhető fel. Átlagosan 2,6 házasságot bontanak fel évente (7. ábra).

7. ábra: A házasságkötések és a válások száma Átányon, 1990-2013 (db)

Forrás: KSH TSTAR (1990-2013) adatbázis alapján saját szerkesztés, 2014

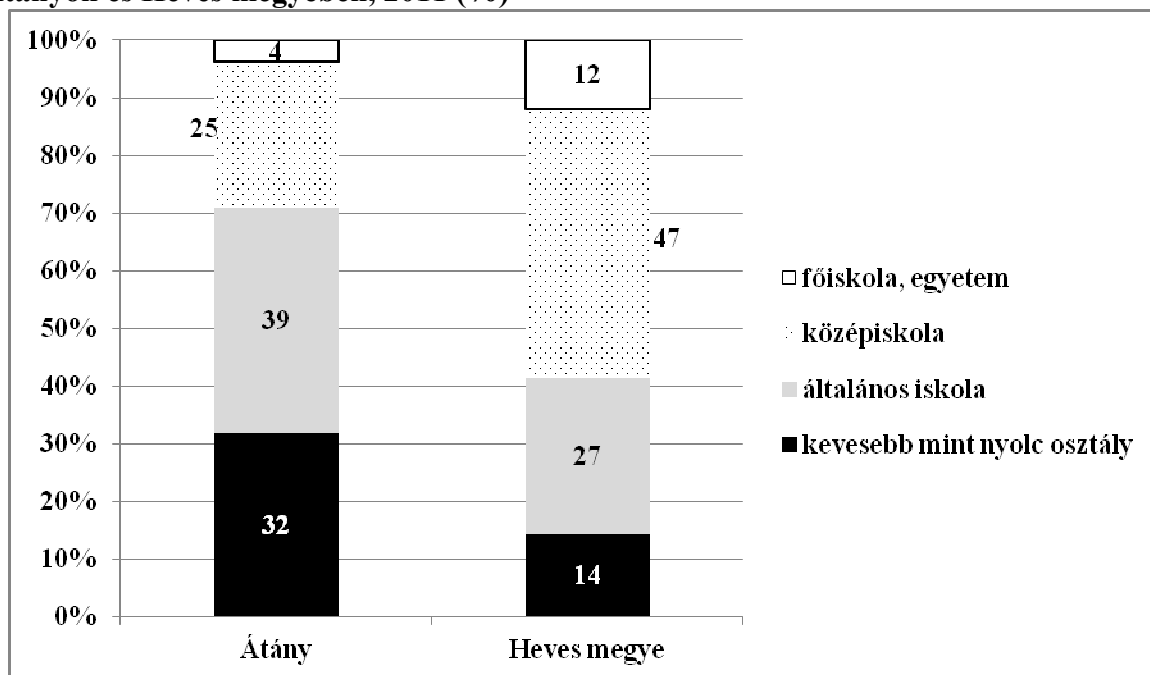
Az átányi lakosság iskolai végzettségének és foglalkoztatottságának jellemzői

Az iskolai végzettséggel kapcsolatos mutatókat megvizsgálva Heves megyén belül is komoly területi eltéréseket tapasztalhatunk. Az átlagosnál kedvezőtlenebb értékekkel rendelkező települések a megye északi, illetve dél-délkeleti részén alkotnak viszonylag zárt tömböt. Az alacsony végzettségűek össznépességen belüli magasabb arányát északon több más tényező mellett elsősorban az idősebb népesség szintén magasabb részarányára (jellemzően kevesebb osztályt végeztek) vezethetjük vissza. Délen-délkeleten ugyanakkor leginkább, de nem kizárólagosan a cigányság magasabb arányával függhet össze a jelenség.

Átányon a 7 évesnél idősebb népesség több mint 70%-át maximum általános iskolát végzettek alkotják, a megyében alig több mint 40% ez az arány. A középfokú és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya azonban jelentős mértékben elmarad a megyeitől, a diplomások aránya háromszoros a megyében (8. ábra).

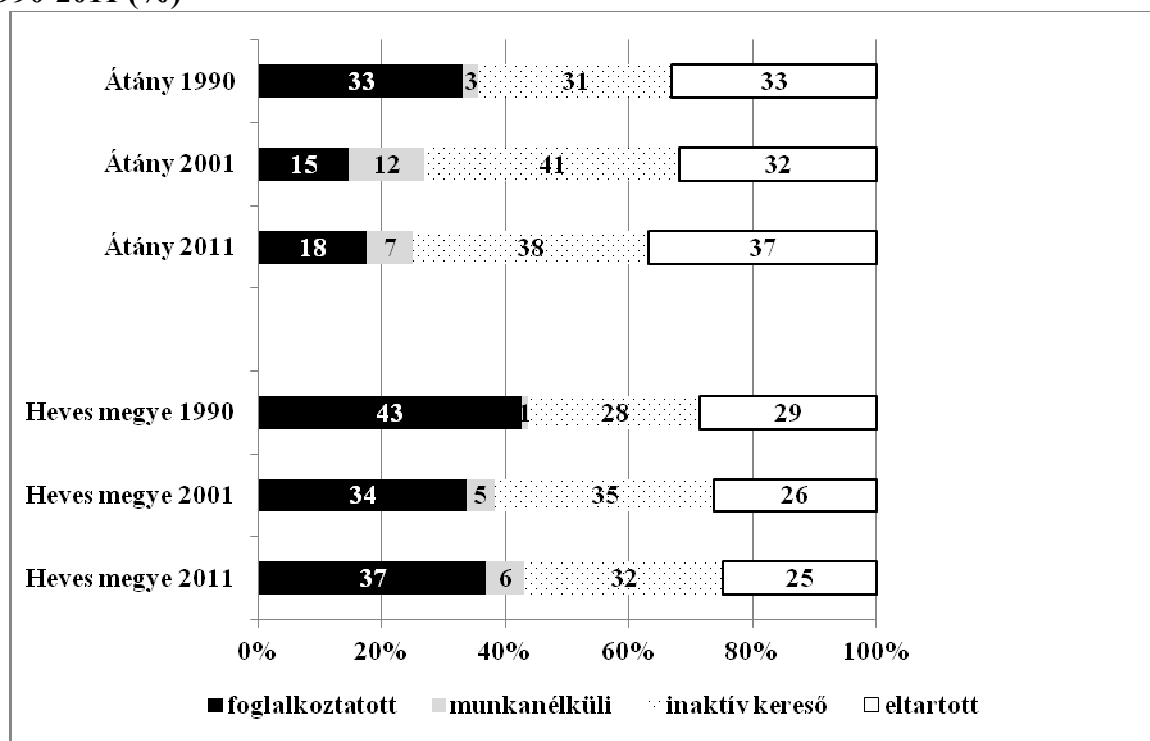
A népesség képzettségi színvonala és a foglalkoztatottsági-munkanélküliségi mutatók napjaink tudásalapú társadalmában egyre szorosabban összefüggésben állnak egymással. Érdeemes ezt hosszabb időtávon – az elmúlt három népszámlálás adatainak tükrében – vizsgálni (9. ábra).

8. ábra: A 7 évesnél idősebb népesség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint Átányon és Heves megyében, 2011 (%)

Forrás: KSH népszámlálási adatok (2011) alapján saját szerkesztés

9. ábra: A népesség gazdasági aktivitásának változása Átányon és Heves megyében, 1990-2011 (%)

Forrás: KSH Népszámlálási adatok (1990, 2001, 2011) alapján saját szerkesztés

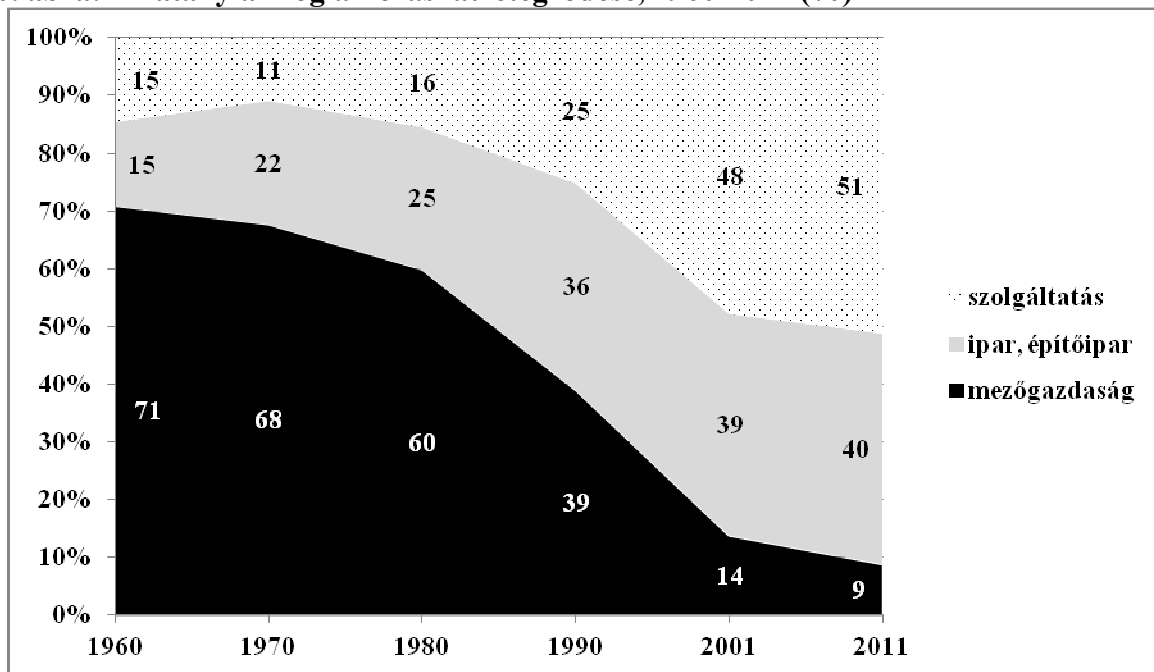
A rendszerváltást követő évek zuhanórepülése mind a megyei, mind a települési adatokban megmutatkozik. A dél-hevesi térséget alapjaiban rázta meg a téeszek és melléküzemágaik

felszámolása, mivel ezek voltak a legnagyobb (sok esetben az egyetlen), a képzetlen munkaerőt is felszívó foglalkoztatók. Emellett a térségében élőknek a távolsági ingázás jelentett kiutat – egészen a rendszerváltást követő gazdasági recesszióig, amikor a munkaadók elsőként a számukra jelentős többletköltséggel járó ingázókat építették le.

Dél-Heves napjainkban sem számít a munkaerő-piaci élénkülést tekintve élen járók közé (leszámítva a közfoglalkoztatást, de annak gazdaságélénkítő hatása erősen megkérdőjelezhető). A térségi munkanélküliségi mutató ennek megfelelően magasan meghaladja az országos átlaghoz viszonyítva eleve kedvezőtlenebb megyei középértéket. Egyes esetekben hivatalosan is megközelíti a munkaképes korú lakosság egynegyedét. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a legtöbb településen az önkormányzat a legnagyobb foglalkoztató, azaz alapvetően a költségvetéstől függő tevékenység képezi a munkavégzés alapját. Ugyanakkor az is igaz, hogy a népesség igen nagy hányada nem munkajövedelemre, hanem szociális ellátásokra alapozza az életvitelét.

A hagyományosan agrártérségnek számító Dél-Heves, így Átány község is a rendszerváltás vesztesének tekinthető. Jól mutatja ezt a gazdasági aktivitás változásán túl a foglalkozási szerkezetben bekövetkező változás is (10. ábra).

10. ábra: Az átányiak foglalkozási átrétegződése, 1960-2011 (%)

Forrás: TeIR Történelmi adatbázis és a KSH Népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés, 2014

Országos tendencia, hogy miközben a tercier szektor erősödik, párhuzamosan ezzel a mezőgazdaság veszít a súlyából. Átányon a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 1960-ban még meghaladta a 70%-ot, 2011-re azonban 8,7%-ra csökkent. Országosan 1960-ban 38,5%-ot tett ki, 2011-ben pedig 5%-ot (10. ábra). Azzal együtt is, hogy az adatgyűjtési szisztéma változott/változhatott az elmúlt évtizedekben, mégis egyértelmű a tendencia, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya jelentősen csökken, míg a szolgáltatásban foglalkoztatottaké nőtt. (Átányon 2011-re minden második foglalkoztatott a szolgáltatásban dolgozott.)

Összefoglalás

Átány jelenlegi népesedési folyamatai, iskolázottsági és foglalkoztatottsági mutatói több szempontból is eltérnek a megyei adatok alapján kirajzolódó helyzetképtől. Átány fiatalodó korszerkezettel rendelkezik, de a rendelkezésre álló demográfiai tartalék munkaerőpiaci értéke szerény. Ez olvasható ki abból, hogy a lakosság iskolai végzettsége és foglalkoztatottsági mutatói elmaradnak a megyét jellemzőektől. Ez a kérdés etnikai színezetű probléma is. A dél-hevesi térségben jellemző módon – a népességen belül egyre jelentősebb mértékben van jelen a cigány népesség, akiknek szociális ellátására, foglalkoztatására egyre nehezebb megoldást találni. Átány példáján egy hasadt társadalmú község képe bontakozik ki előttünk: az előregedő, de még többségi társadalom mellett a fiatalos korszerkezetű cigány népesség kezd egyre meghatározóbbá válni a településen.

Irodalomjegyzék

- Fél E. – Hofer T.* (2010): „Mi, korrekt parasztok...” Hagyományos élet Átányon. KORALL, Budapest
- Szuromi R.* (2008): Állapotrajz egy magyar faluról. In: Szuromi Rita (2008): Lapszemle a hétköznapokból. Axel Springer-Magyarország Kft., Eger, 158-167.pp.
- Szuromi R.* (2010): Átány évszázadai. A rend megtartó ereje a hagyományos falusi társadalomban. Átány Község Önkormányzata, Átány

Egyéb források

- Hevesi Kistérség Értéktára (2011)
- KSH Népszámlálási adatbázisok (1870-2011)
- KSH Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) adatbázis (1990-2013)
- TeIR Történelmi adatbázis (1945-1984)

ÁTÁNY JELENE, JÖVŐJE A MEZŐGAZDASÁGBAN THE PRESENT AND FUTURE OF ÁTÁNY IN AGRICULTURE

Demeter Petra, egyetemi hallgató, SZIE GVAM

Petra Demeter, student, SZIU

Absztrakt

Átány paraszti társadalmáról, annak közelmúltjáról viszonylag széles információbázis áll a rendelkezésünkre, lévén Fél Edit és Hofer Tamás néprajzkutatók az ötvenes évek elejétől a hetvenes évek végéig módszeresen kutatták a falu társadalmi viszonyait, az ott élők életmódját, szokásait. Szisztematikusan leírták, lefényképezték, lerajzolták, milyen munkaeszközök jellemezték a paraszti kultúrát, milyen szerszámokat és edényeket mikor, mire használtak. (*Doros, 2011*)

E tanulmány nyomán kezdtem Átány mezőgazdaságának jelenlegi helyzetét vizsgálni. Választ kerestem arra, hogy a jelenlegi agrárpolitikai, gazdasági, társadalmi és kulturális jellemzők, illetve a rohamos tempóban változó technikai és technológiai tényezők miként befolyásolják a helyi termelők gazdálkodását. Ezek a jellemzők nagymértékben meghatározzák az őstermelők és a vállalkozók működését, gazdálkodását, valamint a jövőképeket, elképzeléseiket.

Abstract

There is a fairly large information base about the peasantry and its near-past of Átány, since two ethnographers, Edit Fél and Tamás Hofer conducted their researches from the beginning of the 1950s to the end of the '70s concerning the social relations, conditions in the village, the lifestyle and daily routine of the inhabitants. They systematically described, photographed and drew what sort of farming and gardening tools were applied by the local peasantry and what kinds of tools and dishes were used at certain events. (*Doros, 2011*)

I started to investigate the current state of agriculture in Átány due to the influence of this study. I wanted to find out that in what way the current agricultural policy, the economic, social and cultural features and the rapidly changing technical and technological factors have impact on the local farmers. These characteristics significantly influence the operation methods of farmers and licensed traditional small-scale producers, as well as their future perspectives and expectations.

Bevezetés

Ha Magyarország történelmét átfogóan szemléljük, egyértelműen kitűnik, hogy a mezőgazdaság évszázadokon keresztül fontos szerepet töltött be, húzóágazata volt a gazdaságnak. A rendszerváltást követően az agrárium jelentősége ugyan csökkent, de mint a vidék kiaknázható erőforrása, a falusi közösségek megtartásának egyik eszköze ma is fontos szerepet tölt be.

A XXI. század kiemelt feladata a természeti erőforrások és értékek megőrzése, a talajvédelem, az élővilág sokféleségének megóvása, a fenntartható gazdálkodás, a mezőgazdaság és vidék fejlesztése. Magyarországon azonban a vidék nehézségekkel küzd, válságba került. Kifejezetten nehéz helyzetben vannak a kistelepülések, illetve a külső és

belső „végeken” elhelyezkedő kistérségek. Olyan problémákkal kell megküzdeniük, mint az elvándorlás, amely főként a magasabban képzett fiatalok körében jellemző, a munkanélküliség, a munkahelyek, a képzett munkaerő hiánya, az ellátórendszerek hiányosságai stb. Jellegzetesen vidéki problematika az is, hogy a mezőgazdaságot sok helyen szétesett üzemi és torz gazdálkodási szerkezet jellemzi a rendszerváltás óta. Egyre nagyobb a kiszolgáltatottság a bankok, az energetikai piac és a beszállítók felé, mert az iparszerű gazdálkodás egyre növekedő energia- és forgóeszközigénnyel jár. A folyamatosan csökkenő nyereség következményeként megjelent a birtokkoncentráció, megindult a családi gazdaságok felszámolása, valamint a jelentősebb élőmunka igényű állattartás is visszaszorulóban van. Ebből fakadóan pedig csökken a vidék népességeltartó és népességmegtartó képessége. (*Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020*)

Kutatásom alapvető célja az volt, hogy bemutassam Átány mezőgazdaságának helyzetét. Tanulmányomban a következő néhány kérdésre keresem a választ. Milyen adottságokkal rendelkezik Átány, illetve ezeket hogyan tudja hasznosítani a további fejlődése érdekében? Hogyan látják a gazdák ma a mezőgazdaság helyzetét, mik a legfőbb problémáik? Hogyan vélekednek a jövőről? Megvizsgáltam a termelés külső és belső befolyásoló tényezőit. Az elemzés során primer és szekunder adatokat egyaránt felhasználtam. A szekunder adatokat szakirodalmakból, illetve területi adatbázisokból szereztem. Az így gyűjtött adatokat fel tudtam használni olyan elemzésekhez, mint a termőterület megoszlása művelési terület szerint vagy a növénytermesztés és állattenyésztés szerkezetének felépülése. Míg a primer adatokat a településen végzett interjúk, valamint a személyes megfigyeléseim során gyűjtöttem. Ez alapján egy átfogó képet kaptam a mezőgazdasági vállalkozók és a gazdák segítségével a jellemző birtokméretekről, az aranykorona szerinti megoszlásról, illetve, hogy pontosan mit gondolnak az átányi gazdálkodók a település és a mezőgazdaság jövőjéről.

Hagyományok

Az alábbiakban Fél-Hofer tanulmányának logikája alapján összegzem a legfontosabb tudnivalókat a gazdálkodás, a birtoklás rendje kérdésekben.

A gazdálkodás

A határ Átány esetében egy 9172 hold kiterjedésű terület. A XVI.-XVII. században ennek hasznosítása során az extenzív, legeltető állattartás túlsúlya volt jellemző. Főként birkákat és juhokat tartottak. A legelőváltó rendszernek megfelelő arányok érvényesültek a füves terület, a legelő és a szántó felosztásában. Jelentős változás a XVII.-XVIII. században következett be, amikor az állatállomány jelentős részét az ígásállatok, ökrök, illetve lovak adták. Fél - Hofer (2010) írása alapján a ló többet jelentett, mint munkalehetőség; a presztízs és a jómód kifejezője volt. A megélhetés alapja a legelő volt. Az átányi törvények szerint a legelő használatára mindenkinek volt joga, A XX. században azonban gyökeres változás következett be. A növénytermesztés térnyerése visszaszorította az állatállomány magas számát, A helyi gazdák ugyanis a szálas- és abraktakarmányok, mint az árpa, a zab, a kukorica, az árpaszalma, az őszi gabona, a búza, a lucerna, a takarmányrépa termelésében látták a jövő lehetőségét. Ezzel egy időben szükség volt a határ újra felosztására, valamint a művelés teljes ciklusának átalakítására. Ekkor kezdték el alkalmazni a háromnyomásos művelési rendszert. A gyakorlatban ez úgy mutatkozott meg, hogy az őszi forduló az embereknek kenyeret, míg a tavaszi forduló a jószágállománynak abraktakarmányt adott. Később, az 1920-as évek állami földreformjának hatására megszűnt a háromnyomásos művelési rendszer, a kis parcellákra felosztott földeket tagosították, és egy tagba vonták minden gazda földjét. (*Fél-Hofer, 2010*)

A gazdálkodásnak általában két célkitűzése lehet: az önellátásra termelés, illetve az eladásra termelés. Az Átányi lakosok esetében sincs ez másként. Kezdetben minden család magának termelte meg a szükséges élelmet, és szégyellni való volt, ha valaki olyan termékért ment a boltba, amellyel maguk is elláthatták volna családjukat. A mezőgazdasági technológia fejlődésével azonban már nem csak önellátásra tudtak termelni, hanem felesleg is keletkezett, amelyet értékesíteni tudtak. Ez a lehetőség először csak a nagygazdák esetében merült fel, akik 25-40 hold feletti területeken gazdálkodtak. Az ekkor már nagyobb fokú gépesítés is lehetővé tette mindezt, mivel korábban csak a cséplést végezték gépekkel, illetve a későbbi eszközök is igen kezdetlegesek voltak. Megjelentek a viszonylag modernnek számító vetőgépek, vasboronák, hengerek, tárcsák, az acél kormánylemezekkel ellátott ekék. A növénytermesztésre építve tartották állataikat, hiszen a megtermelt takarmányt, abrakot meg tudták etetni állataikkal, valamint a jószág értéke is nőtt, ha maguk a tulajdonosok nevelték, szaporították őket. A mezőgazdaságban az állat több szempontból is hasznos volt, igaerőt jelentett, a trágya pedig a termőképesség javításában volt hasznosítható. Ezek a gazdálkodásban bekövetkezett változások mind-mind a termés mennyiségének és minőségének rohamos növekedését, javulását eredményezték. (*Fél-Hofer, 2010*)

A birtoklás rendje

Fél Edit és *Hofer Tamás* (2010) vizsgálatából kiderül, hogy többször felosztották az évszázadok során a határt, a számos földhasználatot szabályzó törvénynek, illetve a változó államigazgatási rendszereknek köszönhetően. A településen a XVIII. századig az esetleges igénylők között az előljárásság osztotta fel a földeket, ők szabták meg, hogy ki mekkora darabon gazdálkodhatott, legeltethette jószágait, termelhetette terményeit. A történelem alakulása során azonban mindig egy biztos pont volt a helyiek életében, hogy a határ osztatlan egységet alkot.

1837-ben megindult egy mozgalom a határ rendjének átalakítása ügyében, amelynek eredményeként néhány évre rá törölték a jobbágyrendszert, ezzel pedig egy újabb felosztás következett be. Újra mérték az egykori urak és jobbágyok földjét. Ez felerősítette az aprózódást a birtokstruktúrában. Mindenki számára maradt azonban egy közös, 954 holdas legelő. Az itt élők már ekkor felismerték, hogy fontos az együttműködés. Létrehoztak egy testületet a gazdák számára, amely különböző irányelveket fogalmazott meg. Meghatározták a közös művelési rendet, hogy kit, milyen arányban illet meg a legelő használata, valamint ennek kapcsán különítették el a jobbágyok és zsellérek legelőjét is. Ezeknek az újításoknak köszönhetően rövid időn belül a legelőjog úgymond részvénné vált, adni-venni lehetett különböző áron. Nagyjából ezzel egy időben jelent meg a törpebirtok egy új típusa, a massa, amely a zselléreknek kimért apró parcella volt. Ebben az időszakban a meglévő és aktívan működő 715 gazdaság több, mint fele kisebb volt, mint 5 hold vagy a másik jellemző birtokméret a paraszti középbirtokok voltak. (*Fél-Hofer, 2010*)

1894-ben új mezőgazdasági törvény, az 1894. évi XII. törvénycikk a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről lépett életbe, amely számos területen hozott változást. Megszűnt a vetéskényszer, illetve a háromnyomásos közös rendje, ezzel együtt értelmét veszítette az ugar fenntartása is. Ez azonban a legelőterület csökkenését, ennek következményeként pedig a nyájak számának, legeltetésének rohamos visszaesését eredményezte. Már nem csak a tehetősebbek számára volt elérhető a területszerzés lehetősége. Áttörést és gyökeres változást az 1945-ben végrehajtott földreform hozott. Közel 200 hold művelésre alkalmas föld került szétosztásra. 376 átányi földigénylő, illetve 301 hold kömlői földigénylőknek jutott. Ezzel

megközelítőleg 178 napszamos és 25 egykori urasági cseléd vált „újjgazdává”, valamint 159 törpebirtokos kapott kiegészítést területéhez. A határ fennmaradó részét egy állami gazdaság vonta irányítása alá. Idővel a törpebirtokok jelentősége csökkent, helyüket a közepméretű, 10-20 holdas parasztbirtokok vették át. A földreform hatására a birtokmegosztás teljes mértékben átalakult és így alkalom nyílt a jómódú, önellátó parasztgazdaságok terjeszkedésére. Ezt követően a lakosság közel 90%-a vált földbirtokossá és látta a jövő lehetőségét a mezőgazdaságban. (*Fél-Hofer, 2010*)

A föld fölértékelődött. Mivel egyre kevesebben, egyre nagyobb erőfeszítések árán tudták csak megszerezni a gazdaság beindításához szükséges alapvető erőforrást, így az örökölt föld szabta meg a paraszti üzemet, a gazdaság méretét. A föld egy olyan erőforrássá vált, amelynek száma véges és nagyon nehezen vagy egyáltalán nem növelhető. Ezzel a felemelkedés legfőbb törekvése a földbirtok megszerzése, annak gyarapítása lett.

A pártállami időkben a szövetkezetesítés természetesen újraírta a paraszti társadalom életét éppúgy, mint a gazdálkodás rendszerét. Nemcsak Átányon, máshol is. Átányon azonban a tradicionális paraszti kultúra, gazdálkodás jóval sikeresebben élt túl. Valószínűleg közrejátszott ebben a paraszti kultúrát kutató, annak értékeire rámutató néprajzi vizsgálatok sora. Húsz évvel a rendszerváltás után Átány lakosságának életét, ha nem is pont úgy, mint régen, de a mezőgazdaság ma is meghatározza.

Kutatási eredmények

A mezőgazdaság jelenlegi helyzetének legfőbb jellemzői

Az ország területének 80-85%-át mező- és erdőgazdasági művelésre alkalmas talajok fedik, ezért a termőföld az ország kiemelkedően fontos erőforrása, nemzeti vagyona. (*Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020, 18.o.*) Ez az állítás Átány területét tekintve is helytálló. A településen évszázadokra visszanyúló hagyománya van a mezőgazdaságnak, ebből kifolyólag jellemzően apáról fiúra szállt a birtok, a hozzá párosuló eszközökkel és szaktudással egyetemben. A megkérdezett gazdák 100%-ban a család korábbi gazdaságait vették át, amelyeket az évek során bővítettek, fejlesztettek, hogy mára a család fő megélhetéseként szolgáljanak. A leggyakrabban östermelőként művelik területeiket, ebből következően alkalmazottaik sincsenek, a család és barátok segítségére támaszkodva látják el a feladatokat.

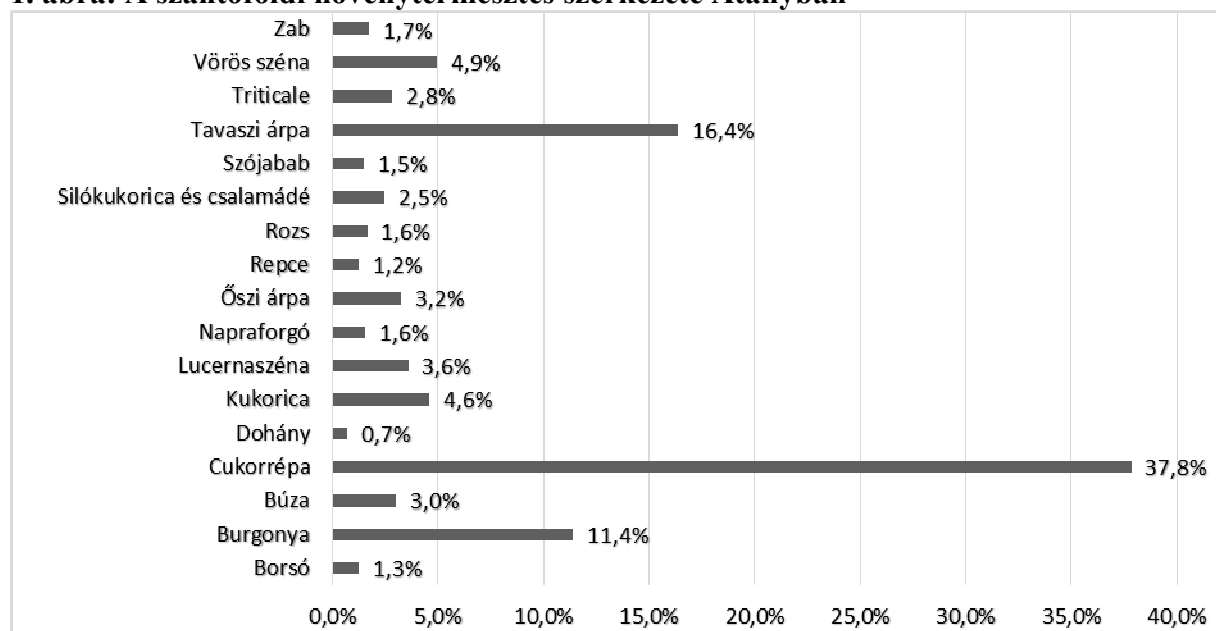
A jelenlegi viszonyok a rendszerváltás húsz éves folyamatának következményei, de fontos kihangsúlyozni, hogy a kisparaszti gazdálkodás folytonossága a szocialista nagyüzemi struktúra évtizedeinek köszönhetően nem volt meg. Hosszú éveken keresztül működött termelőszövetkezet, amely a település lakosságának igen nagy részben biztosított munkát. Ennek keretein belül művelték a falu földjeit. Ekkor is volt azonban háztáji, ahol saját maguknak termelték meg a szükséges paprikát, paradicsomot, tököt, kukoricát, egyéb növényeket, illetve ha keletkezett felesleg, akkor a helyi piacon azt értékesíteni is tudták. A termelőszövetkezet 1990-es években került felszámolásra. Utódjaként két kis szövetkezet jött létre, illetve sokan magángazdaként folytatták tevékenységüket kárpótlásba kapott vagy vásárolt birtokukon. Ekkor sok ifjú kezdte meg tanulmányait valamilyen agrárszakon, hiszen a család látta a potenciált ebben az ágazatban. Érdekes, hogy a rendszerváltásnak ebben a korai szakaszában a termelők jelentős része megmaradt a szövetkezetnél. Valószínűleg azért, mert egyfajta biztonságot adott: minden közös volt, a siker, a kudarc, a föld, a gépek. A szövetkezet 2010-ben zárta be kapuit véglegesen. Jelenleg is működik azonban egy

nagyvállalkozás, a HEMAG Kft., amely a korábban csődbe ment szövetkezetek magtárait, épületeit vásárolta meg, és amely munkát biztosít a helyiek számára.

Az itt élő gazdák ma nagyjából 25-70 hektár közötti területen gazdálkodnak. Természetesen ebben az esetben is vannak kirívó esetek, mint a fent említett egyetlen nagy mezőgazdasági vállalkozás, amely napjainkban 2200 hektárt művel Átány és Heves határában. Aranykoronában meghatározva igen változóak a földek minősítései: 10 - 11 aranykoronástól 40-45 aranykoronásig. Ferenc József östermelő elmondása szerint azonban ezek a besorolások ma már nem helytállóak, s némileg túlértékeltek vagy éppen alulértékeltek. Állítása szerint átlagosan 20-30 aranykoronás termőterületek találhatóak ezen a vidéken. A művelés alá vont területek alapvetően szántóterületek. Az önellátásra tartott állatok istállói, óljai belterületen találhatóak, leginkább a családi ház udvarához csatlakoztatva.

Átány határában nemcsak a helyiek gazdálkodnak. Miután a falu paraszttársadalma elöregedőben van (csakúgy, mint máshol az országban); és mert megszakadt a generációs továbbörökítése a földvagyonból való megélhetésnek (lévén a gyerekek, unokák már nem igazán ebben látják a jövőjüket), így sokszor eladják vagy bérbe adják a családi földeket. Ennek következményeként ma már Hevesről és Kömlőről is vannak itt birtoktulajdonosok. A helyiek elmondása szerint nem okoz ez feszültséget, problémát, hiszen mára ők is beilleszkedtek. Ha szükség van rá, ugyanúgy segítenek a helyieknek, mint bárki más.

1. ábra: A szántóföldi növénytermesztés szerkezete Átányban

Forrás: TSTAR (2012) adatai alapján saját szerkesztés

A határ látképe aránylag egységes, az itt tevékenykedők mind előnyben részesítik a kalászos takarmánynövényeket, tritikálét, búzát, repcét, napraforgót, valamint lucernát termesztnek. Az előbbi fajták igényeinek felel meg leginkább az itteni időjárás, a talaj minősége, illetve viszonylag könnyen értékesíthetők is, illetve az állatok számára is takarmányt biztosítanak. A HEMAG Kft. palettáján megtalálható az olajretek, amelyet vetőmag előállítására természetesen külföldi partnerek részére. A faluban termesztett szántóföldi növények termesztési területét az 1. ábra mutatja.

Hazánkban az állattenyésztési ágazat teljesítménye az 1990-es évek óta volumenében 42%-kal csökkent, és jelentősen lecsökkent az állatállomány is. (*Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020, 30.o.*) Ez a tendencia felfedezhető a vizsgált településen is, hiszen a szövetkezeti időkben is több száz jószágot tartottak. Tejcsernok is működött a tehenészetre épülve. Napjainkra mindez visszaszorult. A jószágartás alapvetően a család ellátását szolgálja, amit a család elfogyaszt, vagy arra építenek, amit a szomszédok és rokonok körében el tudnak adni. (1. táblázat)

A községben vannak vállalkozó szellemű gazdák, mint Tóth János őstermelő, aki a tavalyi évben fogott bele a méhészkedésbe. Rajta kívül senki nem foglalkozik az agrárium ezen ágával, azonban vannak ismerősei, barátai, akiktől tanácsot és segítséget kap. Tavasszal 10 méhcsaláddal kezdte. Ez az év még csak teszt számára, hogy mire képesek a méhei, milyen veszélyeket rejt a méhészkedés, milyen költségekkel jár, és nem utolsó sorban, hogy mennyi profitot hozhat. A jövőben viszont mindenképpen tovább szeretné fejleszteni a tevékenységét. Egy jövedelmező vállalkozást építene ki. Ezzel együtt tervezi a méhcsaládok számát is növelni. Véleménye szerint nagyjából 50 család már elég mézet tudna termelni ahhoz, hogy a későbbiek során a mézet is értékesíteni tudja. (*Interjú Tóth Jánossal*)

Nehéz váltani, áttérni egy teljesen más növény termesztésére vagy állat tenyésztésére. Átányban sincs ez másként, hiszen az itt élők gazdálkodását is nagyban meghatározza, hogy mihez van eszközük, milyen fajtahoz vannak meg az erőforrásaik. Ennek változtatásában talán csak a plusz támogatási, pályázati lehetőségek tudnak segíteni. Ezek többségéhez azonban önerő szükséges, illetve nagyon szigorú feltételeknek kell eleget tenni. Mivel Átányban a gazdák legnagyobb hányada őstermelőként tevékenykedik, ezért elmondásuk szerint sok esetben lehetőségük sincs a pályázatok benyújtására, mert többségüket vállalkozóknak írják ki. Évente mindössze néhány olyan felhívás jelenik meg, ami rájuk is vonatkozik. Sokan gondolják úgy, hogy a településen nincs megfelelően kiépült információs rendszer erre a célra. Igaz, hogy működik falugazdász hivatalt, azonban az ő feladatkörükbe nem minden esetben tartozik bele a pályázatok megjelenésének nyomon követése, az arról való tájékoztatás. A gazdák között alapvetően nem egyforma az információkkal való ellátottság. Sokan nehezményezik, hogy az egyenlőtlen informáltságból adódóan vannak kedvező helyzetben lévő gazdák, akik ügyeskedéssel területekhez jutnak, akár annak árán is, hogy korábban együttműködő bérlőtársukat kijátsszák. A terület alapú támogatásért való verseny, számos visszásságot szült. (*Interjú Tóth Jánossal*)

Fontos még kiemelni, hogy Átány külterületének egy része természetvédelmi övezet, mely a Bükk Nemzeti Parknak a Hevesi Füves Puszták részéhez tartozik. A térség beleesik az úgynevezett Tűzok Programba, illetve a Natura 2000 Programba. Itt helyezkedik el, az úgynevezett Nagyfertői terület, ami igen gazdag madárvilágban. A falu szántóterületének egy része a Hevesi Puszták Tájvédelmi Körzethez tartozik, amely státus bizonyos művelési kötelezettségeket jelent, bizonyos technológiáknak a betartását írja elő. Költés alatt például kerülni kell a kaszálást, nem lehet olyan típusú műtrágyát használni, ami esetlegesen ezt az ökológiai állapotot befolyásolná, sértené, átalakítaná. (*Interjú Ötvös Zoltánnal, a HEMAG Kft. ügyvezető igazgatójával*)

1. táblázat: Az állatállomány nagysága és az állattartók száma

ÁLLOMÁNY SZÁMA (db)											
	Szarvasmarha	Sertés	Ló	Juh	Kecske	Tyúk	Kacsa	Lúd	Pulyka	Állatállomány (állategység)	
Megye összesen	10 250	49 023	2 161	21 778	3 095	618 202	16 596	19 819	25 294	38 315	
Hevesi kistérség	3 620	15 026	291	5 146	946	65 981	5 511	1 245	562	9 032	
Átány	167	203	16	172	38	4 174	626	212	41	357	
ÁLLATTARTÓK SZÁMA (fő)											
	Szarvasmarha	Sertés	Ló	Juh	Kecske	Tyúk	Kacsa	Lúd	Pulyka	Állattartó gazdaságok száma	
Megye összesen	395	3 548	615	623	582	7 209	1 324	611	222	9 371	
Hevesi kistérség	101	1 084	127	189	115	1 613	399	136	67	2 111	
Átány	15	65	9	14	11	93	40	16	7	101	

Forrás: KSH ÁMÖ (2010) adatai alapján saját szerkesztés

Példaértékű összefogás

Nem túl gyakori, hogy több gazda önzetlenül képes legyen együttműködni úgy, hogy semmilyen érdekvédelmi szervezetbe vagy egyéb más társaságba nem tömörülnek, nem adnak nevet az összefogásuknak. Átányban erre is találunk példát. Az itt élő és tevékenykedő gazdák eszközökkel, munkaerővel járulnak hozzá a másik munkájához, és ami még nagyon fontos, az éberségükkel is, lévén a településen nincs mezőőri szolgálat. Néhány évvel ezelőtt szűnt meg. Egyrészt mert nem volt rá elég pénzügyi fedezet, másrészt mert nem volt megfelelő személy, aki ellátta volna a munkakört. Bár a birtoktulajdonosok fizettek mezőőri hozzájárulást hektáronkénti lebontásban, ez kevésnek bizonyult a szervezet fenntartásához. Ráadásul a mezőőrök mellett is jelentős károk érték a gazdákat. Sokszor történtek falopások, valamint az érfélben lévő terményt is igen gyakran megdézsmálták. Minderre válaszul született meg a gazdák közötti összefogás, amelynek keretében megbeszéltek rend szerint járják be a területeket, hogy megpróbálják minimalizálni a veszteséget. *(Interjú Végh Károlyal)*

A gazdák jellemzően a saját földjeiket művelik, ám ha az egyik gazda megszorul vagy elakad, segítséget kérhet a másiktól. Ugyanis nem rendelkezik minden gazdálkodó saját pl. kombájnnal vagy elég traktorral. Nagyon fontos tehát az összehangolt, jól időzített munka. Ha valaki elakad, vagy nem tudja az összes terményét egyedül elszállítani, számíthat a barátaira, akik munkájukkal és eszközeikkel is rendelkezésre állnak. A faluban minden szükséges eszköz megtalálható. Ezen kívül a településen működő egyetlen nagyvállalkozás is szükség esetén ellátja őket speciális gépekkel, sőt tanácsokat is szolgáltatnak.

A közös munka úgy történik, hogy mielőtt nekilátnak az éves munkának, év elején összeülnek az érintettek, hogy egyeztessék, ki mit vet, milyen tervei vannak az adott évre vonatkozóan, s hogyan próbál majd gazdálkodni az idejével. Egymást is tájékoztatják az árakról. Rögzítik például, hogy mennyiért vállalják a szántást, a vetést, az aratást, a bálázást, a kaszálást. Olyan árakat alakítanak ki, amelyek a gazdák többsége számára elfogadhatóak. Aratás előtt ismét sor kerül erre a megbeszélésre, ekkor azonban már a konkrétumokat tisztázzák. Az aratást követő legnagyobb feladat az értékesítés. Azzal minden érintett egyetértett, hogy a termelés a mai napig megéri, attól függetlenül, hogy az értékesítés kissé nehézkes a településen, illetve a környéken. Évről-évre változó, hogy mekkora kereslet van a búzára, kukoricára, repcére, egyéb fajtákra. Ekkor nagy segítséget és előnyt jelent, ha van raktározási kapacitás, hiszen így nem kénytelen a termelő nyomott áron eladni a terményét aratás időben. Bármennyire fontos a tárolás, Átányon is igen kevesen képesek rá. Ha van is tárolási kapacitás, az csak kisebb mennyiséget jelent. Ebből adódik hogy leggyakrabban az aratást követően értékesítenek. Az átvevőhely vagy Hevesen van, vagy Jászapátin, Füzesabonyban, Besenyőteleken esetleg Dormándon. A távolabbi helyekre történő szállítás plusz költséggel jár, ezért nem célravezető. A termény értékesítése során is segítő kezet nyújt a HEMAG Kft, így lehetőség van például a repce, napraforgó betárolására nagy mennyiségben. *(Interjú Ferenc Józseffel)*

A mezőgazdaság jövője - ahogyan a gazdák látják

A rendszerváltással együtt egy olyan új rendszer született, ahol a nagyüzemi gazdálkodás helyén főleg apró- kisbirtokok jöttek létre. A tendencia az, hogy a családi örökséget az örökösök eladják vagy bérebe adják az itt működő vállalkozásoknak. Átányban –csakúgy, mint máshol az országban- a föld már nem a történelem forгатókönyvét követi. A földtulajdon jelentős része már nem is átányi illetőségű tulajdonosok kezében van. Ahhoz, hogy ez megforduljon, az kellene, hogy az átányi fiatalok a mezőgazdasági termelés folytatásában perspektívát lássanak. Ez a falu gazdálkodása és a helyi társadalom megújulása szempontjából

is kívánatos volna. Sajnos néhány középkorú gazda tinédzser gyermekét leszámítva, akik szívesen vesznek részt a munkában (kaszálnak, traktort vezetnek), a legtöbb esetben nagy valószínűséggel a családi birtokok működésének nincs folytatója. A mezőgazdaság jövője Átányon is kérdéses. Kérdéses, mert a beruházásokhoz szükséges forrás előteremtése is problémás. Külön problémát jelent továbbá, hogy a gazdák az elszegényedő környéken elharapódzó lopásoktól nem tudják megvédeni teljesen magukat. Vannak olyan termékek, amiket a helyiek leginkább azért nem termelnek, mert túl sok veszteség keletkezne a betakarításig. A gazdák azt is világosan látják, hogy csak a műszaki fejlődés útján lehetnek versenyképesek. A tapasztalat az, hogy a technológia, gépesítettség szempontjából sokat javult a helyzet az elmúlt húsz év alatt, és egyre jobb termésátlagokat produkálnak. Folyamatosan korszerűsítik a gazdák a gépeket, berendezéseket.

Összegzés

Átány mezőgazdasága kiváló adottságokkal bír: kiváló termőterületei vannak, és az éghajlati adottságai is lehetővé teszik az igen magas termésátlagok elérését, a jó minőségű termény betakarítását. Az évszázados múlt, a generációról generációra szálló tudás, mind fontos tényezők abban, hogy Átányban a mezőgazdaság a mai napig nagy jelentőséggel bír. Ma a növénytermesztés dominál, de a diverzifikáció mindenképp kívánatos volna. Ez növelné a megélhetés biztonságát és a kapcsolódó üzemágak további munkahelyeket tudnának teremteni.

Ezzel együtt számos kihívással kell szembenézni a falu agrárszektorában érintett szereplőinek. Napjainkban ugyanis nem teljesen a pártállami rendszer előtti kisparaszti viszonyrendszer jött létre. Azaz nem elég csupán a hagyományok mentén haladni. Ma olyan problémákkal is szembe kell nézni, mint a munkaerőhiány, az elszegényedétség, a generációs örökség folytatásának problémái, az agrártámogatási rendszerek anomáliái. Ezek a problémák mind megnehezítik az itt élő gazdálkodók mindennapjait. Előremutató tapasztalat ugyanakkor, hogy a faluban az érintettek számos vonatkozásban együttműködésben gondolkodnak. A gazdálkodók kisegítik egymást tudással, tanácsokkal, gépekkel, eszközökkel, munkával. Próbálnak minél szorosabb kapcsolatot kialakítani az egyetlen helyi nagyvállalattal, amelytől segítséget kaphatnak a műveléshez, az aratáshoz, illetve az értékesítéshez. Emellett alapvetően pozitív a jövőképük. Bízhatnak abban, hogy gyermekeik és unokáik számára is megfelelő megélhetést fog biztosítani a mezőgazdaság.

Mivel a helyi gazdák túlnyomó többsége őstermelőként termel, nagyon nehezen jutnak fejlesztési támogatásokhoz. Nagyon ritkán vagy egyáltalán nincs lehetőségük pályázatokon részt venni, ami hatalmas nehézségeket okoz, hiszen így mindent önerőből kell megvalósítaniuk, amely egy nagyvállalkozó számára is komoly terhet jelent. Pedig szükség volna plusz erőforrásokra, hogy korszerűsíteni tudjanak, hogy a hiányzó gépeket beszerezhessék, hogy új fajtákat próbálhassanak ki, és hogy lehetőségük legyen magtárak építésére, amely csökkentené a felvásárlóktól való függőséget.

A jövőre vonatkozóan vegyes a kép. Abban mindenki egyetért, hogy minden azon múlik, hogy a fiatalok perspektívát fognak-e látni a földből való megélhetésben. Ha igen, akkor akár még vissza is térhetnek az elszármazottak. Akik a jelent építik, azok számára számos segítség kellene. Jó volna, ha újra lenne mezőőri szolgálat. A gazdákkal együttműködve talán vissza lehetne szorítani a lopások magas számát. Kellene egy, a mostaninál megfelelőbb információs és támogatási rendszer, hogy naprakészek tudjanak lenni a gazdák a jogszabályokban, a

pályázati lehetőségekben. Ma ugyanis létkérdés, hogy bármilyen változásról a lehető legrövidebb időn belül tudomást szerezzenek az érintettek.

Irodalomjegyzék

- Doros J. (2011): *Átány*. <http://mozgovilag.com/?p=4765> (letöltve: 2014.11.02.)
- Fél E. – Hofer T. (2010): „Mi korrekt parasztok” – Hagyományos élet Átányon, Korall Kiadó
- Pap M. (2007): A magyar mezőgazdaság lehetőségei a XXI. században. Budapesti Gazdasági Főiskola http://elib.kkf.hu/edip/D_13863.pdf. (letöltve: 2014.10.10.)
- Ritter K. (2008): Agrárfoglalkoztatási válság és a területi egyenlőtlenségek. Szent István Egyetem http://www.sziesz.hu/file/tti/archivum/Ritter_K_phd.pdf. (letöltve: 2014.12.05.)
- Törőné D. A. (2012): Az EU agrártámogatási rendszerének változásai és a csatlakozás hatásai a mezőgazdasági vállalkozásokra. Szent István Egyetem http://www.sziesz.hu/file/tti/archivum/Torone_Dunay_Anna_ertekezes.pdf (letöltve: 2014.10.10.)

Egyéb források

1894. évi XII. törvénycikk a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről. Complex Kiadó <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6536> (letöltve: 2015.01.28.)
- Nemzeti Vidékstratégia 2012–2020. Vidékfejlesztési Minisztérium, <http://videkstrategia.kormany.hu/> (letöltve: 2014.09.26.)
- KSH ÁMÖ adatbázisa
- KSH TSTAR adatbázisa

Interjúalanyok

Ferenc József
Ötvös József
Tóth János
Végh Károly

ÁTÁNY MODELL – TÖREKVÉSEK A HELYI GAZDASÁG- FEJLESZTÉS JEGYÉBEN

ÁTÁNY MODEL – EFFORTS TOWARDS LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Áldorfai György, PhD hallgató, SZIE Enyedi György RTDI

György Áldorfai, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

Az igazán sikeres megoldások az elmaradottság leküzdésére, a felzárkóztatásra modellértékűek lehetnek, azaz adott feltételek/adottságok között adaptálhatóak máshol is. Jelen tanulmányom célja, hogy bemutassak egy ilyen mintaértékű modellt, amely kreatív és egyedi vonásaival már számos helyen ismertséget szerzett. Az „Átány modell” hosszú évek alatt formálódott ki. Legnagyobb kihívása a lakosság értelmes munkához és jövedelemhez való juttatása egy jelentős etnikai problémakör mellett. A kutatásom során részben primer (kérdőíves és interjú) forrásokra támaszkodom, de felhasználok a hozzájuk tartozó, elérhető szekunder adatokat is.

Abstract

The most successful practices overcoming backwardness can be used as development models in the future, which mean they can also be adopted in other areas in case of appropriate conditions. The aim of this study is to present such a model, which with its creative and unique characteristics have already become famous in many places. The Átány Model has been forming for many years. Its greatest task is to provide meaningful jobs and income to the local population who need to face a significant ethnic challenge. The study was partly based on primary research (questionnaires and interviews), but relevant secondary data were used as well.

Bevezetés

Átány Heves megye déli részében található. Az ország egyik legszegényebb térsége, amely egyben egy jelentős társadalmi és gazdasági problémakörrel néz szembe a mindennapok során. A településen egyszerre van jelen a munkahelyhiány és a társadalomszerkezet degradálódásának problémája. A lakosság jelentős része alacsony iskolai végzettséggel és gyenge fizetőképes kereslettel rendelkezik, így nem a legalkalmasabb feltételrendszerét alkotják egy virágzó gazdaság létrejöttének. Az, hogy a fiatal ambiciózus csoportok elköltöznek a térségből, a folyamat kritikus helyzetére utal. Ezért itt is, mint máshol az országban önkormányzati és állami beavatkozások szükségesek a megmaradás érdekében. Ebben a tanulmányban azt vizsgálom, hogy a település milyen lehetőségeket akar felhasználni a fejlődésre: milyen pozitív társadalmi és gazdasági hatásokkal járnak, járhatnak a tervezett kezdeményezések. Milyen nehézségek merülnek, merülhetnek fel a megvalósítás során. Mik azok a tényezők, amelyekre támaszkodni lehet, mi kell a sikerhez és milyen feltételek mellett.

A helyi gazdaság fejlesztésével kapcsolatban a fentiekben megfogalmazott kérdések vizsgálatára számos módszer alkalmazására volt szükség. A kutatáshoz részben statisztikai adatokat gyűjtöttem, amelyek forrásai az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) alkalmazásai, az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont által üzemeltetett Erőforrástérkép és a KSH által üzemeltetett Területi Statisztikai Adatok Rendszere (TSTAR) voltak. A dokumentumelemzés során a település fejlesztési terveivel kapcsolatos anyagokat tanulmányoztam. Ugyancsak a terepi munka része volt egy lakossági kérdőíves felmérés, amelynek célja az volt, hogy megtudjuk, mennyire széles társadalmi bázisra épülnek a helyi kezdeményezések. A kérdőíves felmérés témához kapcsolódó kérdéseinek értékelése során egy pontozáson alapuló komplex mutatószám képzését tartottam szükségesnek, amely azért volt jó, mert egy adott tartományon (0-100%) belüli rendszerben lehet elhelyezni általa az adatok átlagát. Vagyis a modellben a kérdőívek választát először átlagoltam, majd ebből kivontam a minimum értéket és osztottam a maximum és minimum érték különbségével, amelynek eredményeképpen létre hoztam az egyes indexeket. Némelyik indexnél lényeges volt figyelni arra, hogy a kérdésre adott válaszok alacsony értéke jelentette a jó eredményt. Ezeknél az előbb említett képlet alapján kapott értékeket kivontam „1”-ből és így kaptam meg a valós értéket (1. táblázat). Ezek az indexek megmutatják, hogy a vizsgált térség/település szereplői hogyan „ítélik” meg, illetve milyen „támogatásban” részesítenék a helyi gazdaságfejlesztés egyes tényezőit. Kutatásom során célzottan strukturált interjúk készítésére is sor került a kulcsszereplők tapasztalatainak alaposabb megismerése céljából. Ebben a tanulmányban a terepi tapasztalataim legfőbb tanulságait összegzem.

1. táblázat: „Pontozáson alapuló” komplex mutatószámok képzés

Ha a mutató magas értéke tekinthető jó eredménynek:	Ha a mutató alacsony értéke tekinthető jó eredménynek:
$RI_n = \frac{\sum_{i=1}^n X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}}$	$RI_n = 1 - \left(\frac{\sum_{i=1}^n X_i - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \right)$
<p>Jelmagyarázat:</p> <ul style="list-style-type: none"> RI_n : Vizsgált index n-edik részindexe $\sum_{i=1}^n X_i$: A kérdőív i-edik kérdésére adott válaszok értékének átlaga X_{min} : A kérdőív i-edik kérdésére adott válaszok minimum értéke X_{max} : A kérdőív i-edik kérdésére adott válaszok maximum értéke 	

Forrás: saját szerkesztés

Gondolatok a helyi gazdaságfejlesztés jelentőségéről

A jelenlegi gazdasági, társadalmi és környezeti viszonyok között bármely település gazdasági sikerének kulcsa az, hogy képes-e alkalmazkodni a folyamatosan változó helyi, országos és nemzetközi piacgazdasághoz. Ezért fontos számba venni, hogy minden településnek megvannak-e a maguk speciális helyi adottságai, amelyek elősegítik vagy éppen hátráltatják a gazdaság fejlődését. Ezek a helyi feltételek határozzák meg egy-egy terület relatív előnyeit abban, hogy tud-e befektetéseket vonzani, létrehozni vagy fenntartani. Ennek függvényében egy erős helyi gazdaság felépítéséhez minden településnek meg kell ismernie a helyi gazdaság jellemzőit és szerkezetét, fel kell mérnie a gazdaság erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit, veszélyeit (Swinburn, 2006).

A helyi gazdaság számos megfogalmazása közül én leginkább a *Czene-Ricz (2010)* szerzőpáros definíciójával értek egyet, amely szerint a helyi gazdaság egy település, mikro- vagy kistérség saját adottságai által motivált, ezeket az adottságokat fenntartható módon felhasználó, belső erőforrásainak mobilizálása által működtetett összehangolt akciók/tevékenységek, emberek, intézmények, anyagok, erőforrások és eljárások összessége, amely fejlesztés tudatos közösségi beavatkozás a gazdasági folyamatokba a fenntartható helyi fejlődés érdekében.

Czene-Ricz (2010) szerzőpáros szerint a sikeres helyi gazdasághoz nemcsak gazdasági és környezeti, hanem társadalmi megújulásra is szükség van. Ezért a helyi fejlesztési stratégiáknak ki kell térni a gazdaság helyi viszonyainak újraszervezésére - a vállalkozásösztönzés, a vállalkozások közötti együttműködés, a lakosság vásárlói tudatosságának erősítése, a közvetlen termelői-fogyasztói kapcsolatok elősegítése, a közösség-szervezési akciók tudatosítása révén -, valamint a szegénység elleni intézkedésekre is.

Swinburn (2006) megfogalmazásában a helyi gazdaságfejlesztés célja, hogy a települések erősítsék a helyi gazdasági kapacitásukat az adott térségben, javítsa a vállalkozások és munkaerejük versenyképességét és produktivitását, tehát hogy kiépítse egy térség gazdasági kapacitását annak érdekében, hogy biztosítsa a térség gazdasági jövőjét és a népesség megfelelő életszínvonalát. *Czene-Ricz (2010)* szerzőpáros szerint a fő cél a fenntartható helyi gazdaság létrehozása, amelynek köszönhetően a helyi vállalkozások számára működő belső piac, míg a helyi lakosság számára pedig megfelelő munkalehetőség és életszínvonal biztosítható. Mindez által csökkenthető az adott térség, lakosainak gazdasági kiszolgáltatottsága, függősége. Biztosítható a gazdasági önrendelkezés különböző szintjeinek elérése a gazdasági biztonság érdekében (pl. élelmiszer, energia stb.), továbbá a stabil helyi gazdaság ellenállóbbá tesz egy helyi közösséget (növeli a közösségi összetartást, csökkenti a függőséget). *Bajmócy (2011)* megállapítása szerint azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy a gazdaságfejlesztés áttételesen hatással van az ott élők társadalmi viszonyaira és a helyi környezet minőségére is. Létkérdés, hogy megtanuljuk a globális folyamatokat „lokalizálni”. Ez nem jelent mást, mint megtanulni mérsékelni a túlzott függést a világpiaci trendektől. A megoldás persze nem egy zárt gazdaság kialakítása, ahol kizárólag a helyi erőforrások kihasználására törekszünk. *Swinburn (2006)* mindezt olyan folyamat tartja, amiben az állami és az önkormányzati, a vállalkozói és a magánszektor partnerei közösen dolgoznak azért, hogy kedvezőbb feltételeket teremtsenek a gazdasági növekedés és a munkaerőpiac számára. *Czene-Ricz (2010)* szerzőpáros is leszögezi, hogy a legtöbb esetben a helyi gazdaságfejlesztés egyik kulcsszereplője maga az önkormányzat. Habár sok feladat hárul rá, miközben a központi kormányzat ellenőrzése alatt tartja az eszközöket és bevételeket, mégsem léphet hátra, hiszen egyre többször igazolódik, hogy nem lehet tartós, fenntartható megoldást találni tisztán külső erőforrások felhasználásával, mert a külső erőforrásokról szóló döntések a térségek közösségein kívül születnek, így nem minden esetben tudják felmérni reálisan és figyelembe venni a közösség érdekeit. Ebből adódik, hogy a tisztán külső erőforrásokból fenntartható megoldás nem oldja meg a helyi problémákat, és a kezdeti sikerek ellenére nem generálnak önfenntartó fejlődést. Ezért egyre fontosabbá válnak a belső (helyi) erőforrások a fejlesztések során. Egy eredményes és sikeres térségi fejlesztés (köztük a helyi gazdaságfejlesztés) legfőképpen attól függ, hogy a helyi szereplők bevonása mennyire sikeres. Az ideális cél a helyi gazdaságfejlesztésben a térség összes potenciális résztvevőjének bevonása.

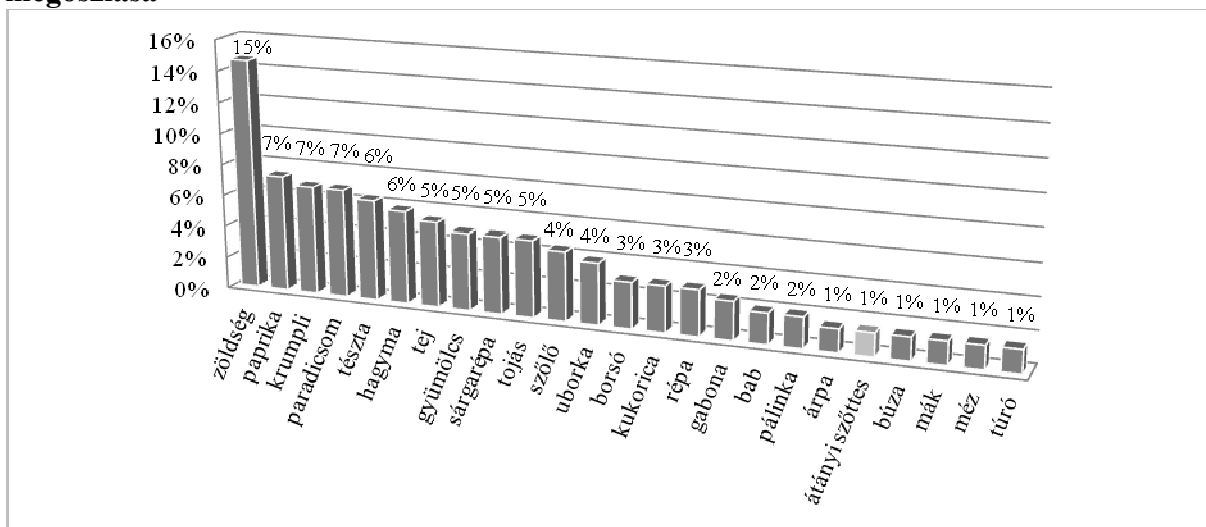
A *Czene-Ricz (2010)* szerzőpáros szerint a helyi gazdaságfejlesztés egy hosszú távú folyamat, amely ideális esetben egy véget nem érő körfolyamat, amelyben a megvalósított akciók egymást egészítik ki, továbbépítik azt öngerjesztő módon, ezzel segítve elő további fejlesztési akciók indítását. A belső erőforrásokra fókuszáló helyi gazdaságfejlesztés kivitelezése során olyan megoldásokra van szükség, ami kedvező az adott térség számára, mert stabilitást, fejlődési lehetőséget kínál (a térségi autonómiát erősíti, szorgalmazza az információ, az energia, a pénz, a termékek és nyersanyagok minél hosszabb térségen belüli áramoltatását), de egyúttal jótékony hatással bír a térségen kívül is, ezzel is igazodva a térségi fenntarthatóság elvéhez.

Teljes mértékben egyetértek *Ricz-cel (2009)*, mikor azt állítja, hogy globális sablonok nem alakíthatóak ki helyi gazdaságfejlesztésre, általános recept nincs, mivel különböző helyeken különböző adottságok jelentkeznek. Azzal a megállapításával is egyetértek, hogy vannak általános alapelvek a helyi gazdaságfejlesztés mentén. Ilyen alapelv, hogy a helyi szereplők együttműködése és a közös, részvételen alapuló megvalósítás alapvető feltétel a sikerhez, éppúgy, mint a helyi körülmények és adottságok reális felmérése, amelyekhez igazodó kreatív, innovatív megoldásokra, a helyben és térségben gondolkozásra, a helyi erőforrások és értékek fenntartható hasznosítására van szükség. E két elv alapvetően tükröződik az átányi példában is.

A terepi kutatás primer eredményei

A helyi gazdaság egyik alapköve a helyi termék megléte, ezért a kérdőíves vizsgálatomban mindenekelőtt arra voltam kíváncsi, hogy vajon milyen termékkörben gondolkodnak, milyen termékkört hasznosítanak a helyiek. A kérdőívben azt a nyílt kérdést tettük fel, hogy milyen helyi terméket ismer a településen. A válaszok alapján egyértelműen kiderült, hogy a legismertebb helyi termék a zöldség (válaszok 55%-a), a gyümölcs (11%-a), az állati eredetű termékek (10%-a), a gabona (7 %-a) és a hús (4%-a). A legtöbben a paprikát, a krumplit, a paradicsomot, a hagymát, a tejet, a tojást említették (1. ábra), de találhatunk itt feldolgozott termékeket is, mint például tésztát, pálinkát, mézet, túrót illetve egy kimondott helyi karakterrel rendelkezőt, az átányi szőtestet.

1. ábra: A lakosság által felsorolt helyi termékek és említettségük gyakoriságának megoszlása

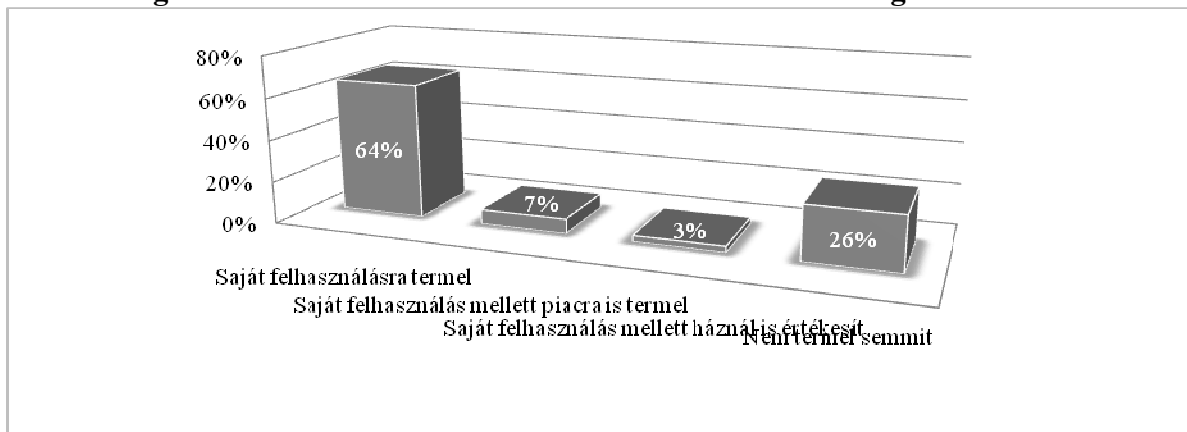

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A helyi termékek vizsgálatakor fontos kérdés, hogy milyen csatornán keresztül zajlik az értékesítés. A helyi tapasztalat az, hogy a legtöbb helyi terméket a háztartások 42%-a kizárólag helyi piacról, 13%-a elsősorban háztól, 8%-a közvetlenül a termelőtől és 37%-a a településen egyéb módon szerzi be.

A megkérdezettek által termelt termékek felhasználásának megoszlását vizsgálva megállapítottam, hogy az előállított termékek jelentős részét saját felhasználásra termelik a háztartások. Az 2. ábrán látható az is, hogy a háztartások 26%-a semmit sem termel. Ők zömmel a falu alacsony társadalmi státusú csoportjaiból kerülnek ki. A háztartások 10 %-a viszont termel olyan termékeket, aminek egy részét piacra (a háztartások 7%-a), illetve háznál történő értékesítésre (3%-a) szánja.

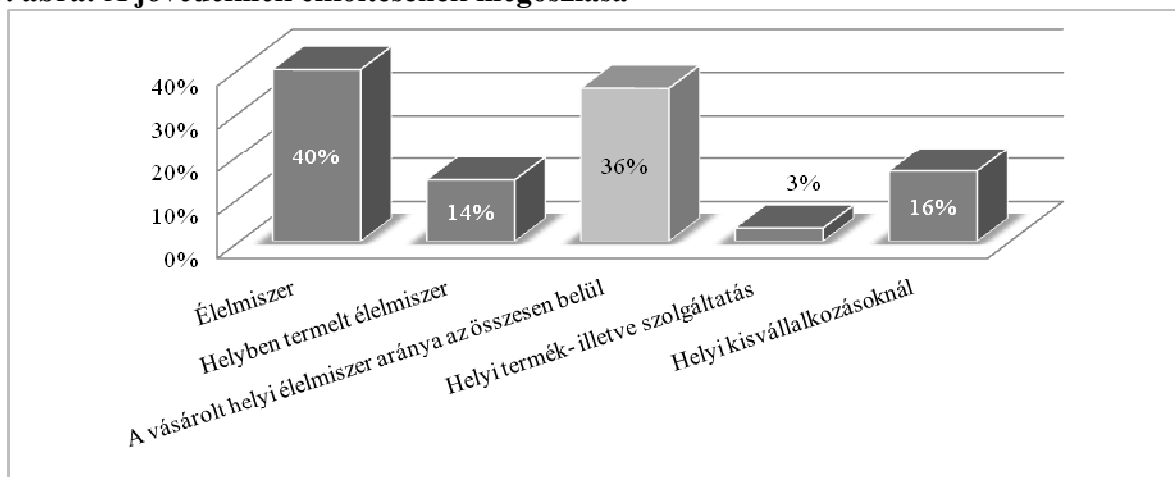
2. ábra: Megkérdezettek által termelt termék felhasználásának megoszlása

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A megkérdezett háztartások jövedelmük jelentős részét (40%-át) élelmiszerre fordítják (3. ábra), a maradék jövedelem jelentős része pedig a rezszi, a gyógyszerek és egyéb kiadások finanszírozására szolgál. Megtakarításra vagy luxuscikkek vásárlására jelentéktelen összeg marad és csak nagyon kevés háztartásnál. Az élelmiszerre fordított jövedelem 36%-a helyben termelt élelmiszer vásárlása során kerül felhasználásra. A teljes jövedelem 16%-át költik el a háztartások kisvállalkozásoknál. Feltételezem ez alapján, hogy a nagyobb mennyiségű élelmiszer-vásárlásokat nem a településen végzik.

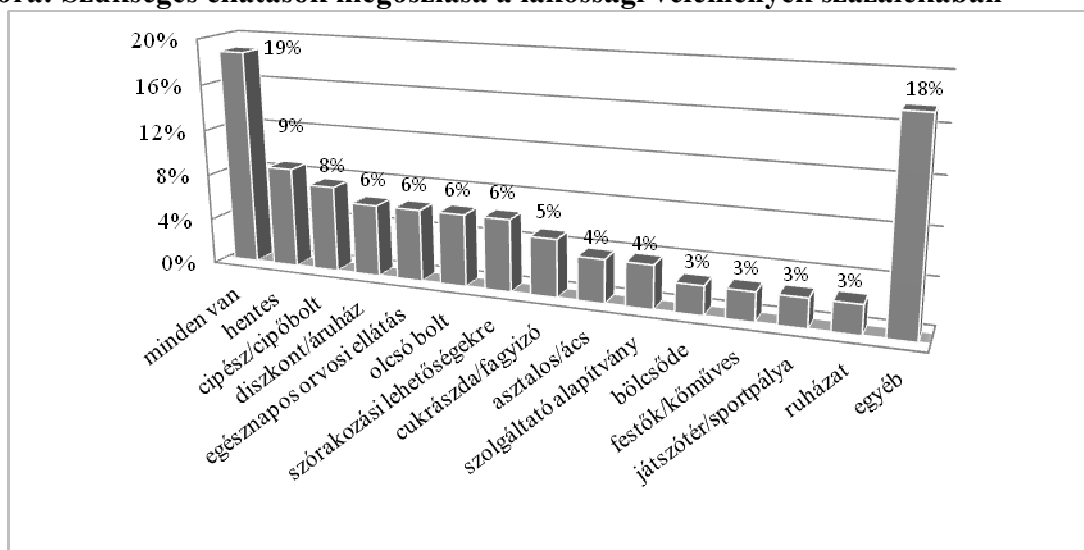
3. ábra: A jövedelmek elköltésének megoszlása

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

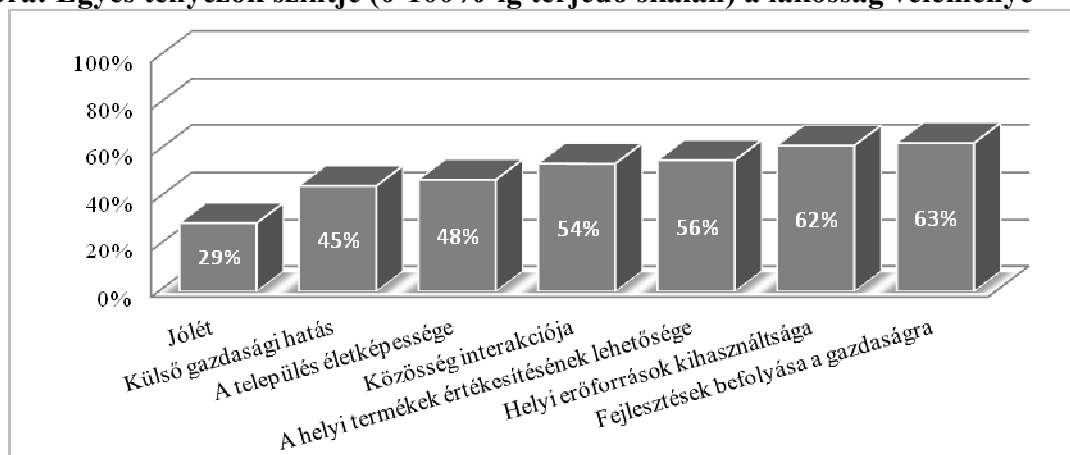
A település méretéből adódóan is, számos, a mindennapi élethez hozzátartozó, egyébként fontos létesítmény, szolgáltatás hiányzik. Ezen igények egy része méretgazdaságossági okokból aligha tudna fennmaradni helyben, de van egy-kettő, ami része lehetne a helyi gazdaságnak. A „Milyen ellátásokra volna még szükség helyben?” kérdésre adott válaszok megoszlását a 4. ábra mutatja. A megkérdezettek 19%-ának ugyan nincs a jelenlegi ellátás mellett másra szüksége, de ez érthető, hisz a háztartások jelentős részét olyan idős emberek alkotják, akik relatíve nagyon szerény fogyasztói körnek számítanak. De ennek ellenére felmerült néhány olyan igény, amely elképzelhető, hogy életképesen fenntartható lenne helyben. Ilyen például a hentes és egy elfogadható szórakozóhely.

4. ábra: Szükséges ellátások megoszlása a lakossági vélemények százalékában

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

5. ábra: Egyes tényezők szintje (0-100%-ig terjedő skálán) a lakosság véleménye

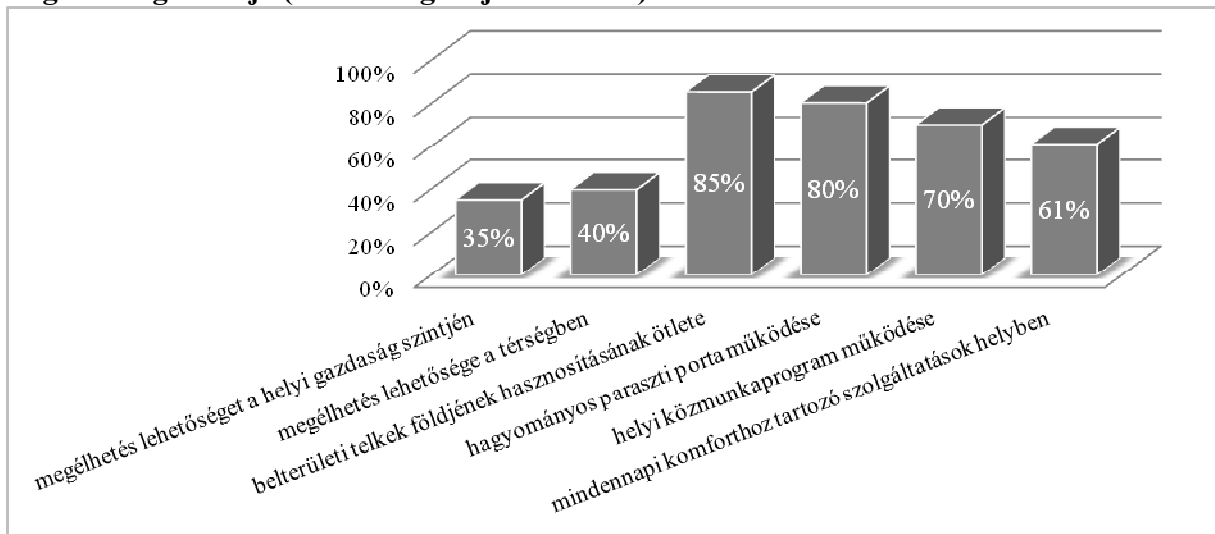

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A bevezetésben bemutatott pontozáson alapuló indexképzéssel megvizsgáltam, hogy az egyes tényezők a helyi gazdaságfejlesztési kapcsán milyen szintet érnek el egy 0-100%-ig terjedő skálán a lakosság véleménye alapján. A tapasztalataim szerint a vizsgált tényezők között a jólét szintjét nagyon alacsonynak (29%-nak) értékelték (5. ábra). A település életképességét, a külső gazdasági hatásokat, a közösség interakcióját és a helyi termékek értékesítésének lehetőségét átlagosnak, míg az erőforrások kihasználását és ezáltal a fejlesztések befolyását a

gazdaságra átlagon felülinek vélték a megkérdezettjeink. A kapott kép tehát alapvetően biztató, hiszen a lakosság a települést inkább kedvezőbben, mint kedvezőtlenül ítélte meg.

6. ábra: Helyiek értékelése alapján az egyes élehetőségi tényezők és projektek elégedettségi szintje (0-100%-ig terjedő skálán)

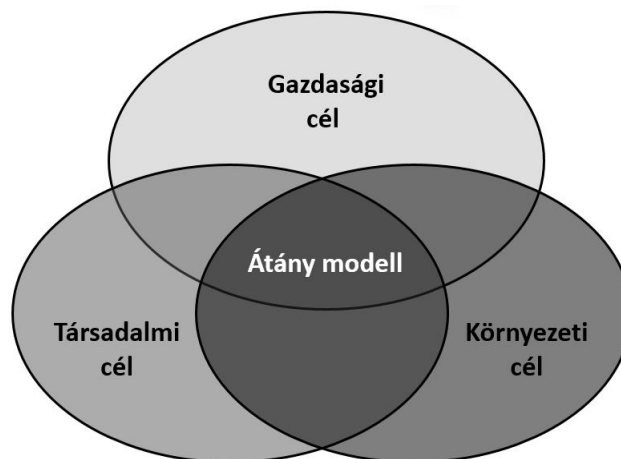

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Ugyanezzel a módszerrel megvizsgáltam a település néhány élehetőségi tényezőjét, illetve a projektek elégedettségi szintjét (6. ábra) is. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a településen, illetve a térségben, míg a megélhetés lehetőségének szintjét a háztartások alapvetően problémásnak ítélték meg, addig a település mindennapi kényelemhez tartozó szolgáltatásainak szintjét átlagon felülinek. A legjobb értékeléseket ebben a vizsgálatban a projektek elégedettségi szintje érte el. A legjobb projektötlet a háztartások szerint a belterületi telkek földjének hasznosításának ötlete. Nem véletlen, hogy az „Átány-modellnek” ez az egyik fontos pillére, amihez a többi is kapcsolódik.

Az „Átány modell”

7. ábra: Az „Átány modell” fenntartható helyi gazdaságfejlesztés rendszerének célrendszere

Forrás: Saját vizsgálat alapján saját szerkesztés

A helyi gazdaságfejlesztés sikeressége céljából kialakított modell fenntartható helyi gazdaságfejlesztési célrendszere három elem köré összpontosul: a gazdasági, a társadalmi és a környezeti célok köré (7. ábra). A modellnek vannak olyan elemei, amelyek csak két célt szolgálnak, de a legjelentősebbek azok, amelyek mind a hármat. Fontos minden egyes cél és a

köztük lévő kapcsolatrendszer is, hiszen a modell egésze csak így nyeri el értelmét. Az egyes célokat ugyanakkor érdemes külön vizsgálni, a hozzájuk kapcsolódó adottságokkal együtt. A modell további jellemzője a népi kultúrával való szoros kapcsolata.

Társadalmi célok

A társadalmi célok rendszere négy csoportba sorolható (2. táblázat). Első a munkaerő-piaci értékteremtés, amelyre elsősorban a lakosság munkanélküliségének csökkentése és a generációkat átívelő munkanélküliségből fakadó munkához való szocializáció céljából van szükség. A második a fiatalok „kétlakiságra” való ösztönzése, ami azt célozza, hogy a faluból elköltözött fiatal lakosság a megtakarításait Átányon fektesse be (pl. ingatlanba) – és a későbbi életük során térjenek vissza; hiszen rájuk is nagy szüksége lenne a településnek a fennmaradása érdekében. A harmadik cél, hogy a társadalmi konfliktusok helyén társadalmi konszenzus teremthetődjön, azaz biztosítani kell a harmonikus együttélés feltételeit a településen a különböző társadalmi csoportok között. Ennek megvalósítása nyilván hosszú és bonyolult folyamat lesz, amelyben minden társadalmi csoportnak kell, hogy legyen feladata. Ez összefügg a negyedik célkitűzéssel is, azaz az önfenntartó képesség kialakításával, lévén a lakosság jelentős része létminimum alatt, adott esetben szociális segélyekből él.

2. táblázat: Az „Átány modell” társadalmi céljainak keretrendszere

Adottságok	Célok
<p>Átány lakosság száma 1940 óta a felére csökkent;</p> <p>egyharmad része cigány, akik meglehetősen integrálatlanok;</p> <p>egyharmad része nyugdíj- és nyugdíjszerű járulékból élő állampolgár, az aktív keresőkorúak között is nagy a munkanélküliség, csak a közmunkaprogram jelent kilátást;</p>	<p>munkaerő-piaci értékteremtés;</p> <p>fiatalok kétlakiságra való ösztönzése;</p> <p>a társadalmi konfliktusok helyén társadalmi konszenzus teremtése;</p> <p>az önfenntartó képesség kialakulása és megerősítése;</p>

Forrás: Saját vizsgálat (polgármesterrel készült interjú) alapján saját szerkesztés

Környezeti cél

Mivel Átány „amortizációs kulcsa” a jelentős lakóingatlan-pusztulás miatt igen magas, ezért központi célként fogalmazódott meg az értékalapú térhasználat a fenntarthatóság jegyében (3. táblázat).

3. táblázat: Az „Átány modell” környezeti céljának keretrendszere

Adottság	Cél
amortizálódott belterület (1975 óta több mint 150 lakás tűnt el a településről); amortizálódott külterület (kb. 100 ha műveletlen terület); a település „amortizációs kulcsa” jelentősen magas;	értékalapú térhasználat a fenntarthatóság jegyében;

Forrás: Saját vizsgálat (polgármesterrel készült interjú) alapján saját szerkesztés

Az értékalapú térhasználat célja az amortizálódó területek használatba vétele pl. kertészeti növénytermesztésre, amelynek termékei helyben kerülnek felhasználásra a közétkeztetés vagy helyben való (piaci ár alatti) értékesítés során. Ez azt jelenti, hogy az egyszer elpusztult utcarészeket a település nem kívánja minden esetben újraéleszteni, azaz a település lakóterét hagyja zsugorodni (ez a településrendezési tervből is jól látható). Az önkormányzati tulajdonba került ingatlanokon közmunka-foglalkoztatással a köz javát szolgáló mezőgazdasági tevékenységet folytatnak.

Gazdasági célok

Átány egyik fontos gazdasági előnye, hogy szabad vállalkozási övezetnek minősül, ami azt jelenti, hogy az ide települt vállalkozások mentesülnek a 27%-os szociális hozzájárulás megfizetése alól, fejlesztési adókedvezményben részesülnek a beruházásuk után és támogatást is kapnak a Nemzeti Foglalkoztatási Alapból. Emellett a térség hátrányos helyzetéből adódóan az uniós támogatások felzárkóztatási programcsomagjai is magas intenzitás mellett válnak elérhetővé a számukra. Ami a vállalkozásbővítést illeti, a közelmúltban számos, a statisztikákban még nem minden esetben tükröződő lépés történt: például térsztaüzem, pálinkafőzde, mezőgazdasági vállalkozások, fémipari vállalatok, vendégházak, energia és bútorigipari faszaporító és –feldolgozó, valamint kiskereskedelmi egységek létrehozásával.

Bár a lehetőség adott, a település mégsem számíthat jelentős külső, új profilokat kínáló befektetőkre. A falu legfőbb gazdasági adottsága ma is a mezőgazdaság. A mezőgazdasági hasznosításra alkalmas földterület az elhagyott ingatlanok illetve használaton kívüli épületek, a táblásított önkormányzati telkek révén folyamatosan bővül. A mezőgazdaság felé fordulást támogatja az élő paraszti hagyomány és a hagyományos kétbeltelkes gazdálkodás program-szintű projektálása is. A megvalósult és megvalósítandó célok (4. táblázat) első pontja az említett elhagyott belterületi ingatlanok hasznosítása. Ennek megvalósításához 2014-ben 27 fő köz- és 15 fő Startmunka Programban foglalkoztatott személyre és ezen keresztül nyújtott támogatásra volt szükség.

4. táblázat: Az Átány modell gazdasági céljainak keretrendszere

Adottságok	Megvalósult és megvalósítandó célok
<p>elhagyott ingatlanok; hagyományos kétbeltelkes gazdálkodás; élő paraszti hagyomány; szabad vállalkozási övezet; hátrányos helyzetű térség - jelentős uniós támogatások;</p>	<p>az elhagyott ingatlanok (1975 óta több mint 150 lakás túnt el a településről) és egyéb önkormányzati tulajdonú ingatlanvagyon (összesen 15 ha) hasznosítása (27 fő köz- és 15 fő Start Munkaprogramban foglalkoztatott személy);</p> <p>vállalkozásbővítés (tésztaüzem, pálinkafőzde, mg. vállalkozások, fémipari vállalatok, energia és bútorigipari faszaporító és -feldolgozó, vendégházak, kiskereskedelmi egységek);</p> <p>fenntartható helyi gazdaságfejlesztés (pl.: önfenntartó modellprogram, géppark, kertészeti és egyéb növénytermesztés, szakipari tevékenységek);</p>

Forrás: Saját vizsgálat alapján saját szerkesztés

... és ami eddig megvalósult a fenntartható helyi gazdaságfejlesztésben

A fenntartható helyi gazdaságfejlesztés első sikeres megvalósulása az „Élő Paraszti Porta”, mely nem csupán a paraszti kultúra megőrzését szolgálja. Megjelenik benne a helyi gazdaságfejlesztés társadalmi céljaként az átányi parasztság hagyományörzése, de a Start munkaprogramnak és a közfoglalkoztatásnak köszönhetően a kezdeményezés gazdasági célokat is szolgál. A Porta úgy működik, hogy az önkormányzat gazdálkodásba kezdett rajta, amely során kertészeti és egyéb növénytermesztési, illetve szakipari tevékenységek végzését folytatják. A projekt fenntarthatósága egy szemléletváltást is megkövetelt: újra igyekeznek megtanítani (a leszakadt társadalmi csoportoknak is) a legegyszerűbb termelési, gazdálkodási formákat. Ezekkel a módszerekkel egy mindössze 360 m²-es terület 1 év alatt kb. 4-5 havi segélynek megfelelő értékű profitot képes megteremni. A cél, hogy ezáltal megtanulják az emberek, hogy hogyan kell túlélni önerőből. Ma már egyébként nem csupán a szűken vett Élő Paraszti Portán, hanem a település arra kialakított más részein is vannak hasonló módon működő mezőgazdasági tevékenységek.

A közösségi érdekű szerveződés élén tehát a modellben az önkormányzat áll, akik a műveletlen bel- és külterületek használatba vételével számos eredményt értek el, kedvezően befolyásolva a vállalkozási hajlandóságot. 2013-ban az említett ingatlanokon - 9,3 hektáron - mintegy 20 kertészeti növényféle betakarítását jegyezték, amelynek piaci értéke a polgármester elmondása alapján több mint 3 millió forint volt. Mindemellett még 10 hektáron körülbelül 300 mázsa takarmány előállítás is zajlott az Élő Paraszti Porta jószágállománya számára, valamint értékesítésre. Ennek megvalósításához is a 27 fő köz- és 15 fő Start munkaprogramban foglalkoztatott személyre és ezen keresztül nyújtott támogatásra volt szükség. A támogatásokból eredően mezőgazdasági géppark-fejlesztésbe, tovább önkormányzati „karbantartó és géppark” telephely kialakításába kezdtek, amely lehetőséget nyújtott szakipari tevékenységek végzésére is.

8. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés eszközszerének alkalmazott elemei az Átány modellben

Forrás: Czene-Ricz (2010) alapján készítette a szerző

Az átányi helyi gazdaságfejlesztés specialitása, hogy jelenleg mezőgazdasági termelőtevékenységre épül és eredendően az önkormányzat által kialakított és felügyelt modellprogram szereplői mozgatják. A mezőgazdasági rendszer termelési kimenete elsősorban a helyi közkonyhán hasznosul, de természetesen a helyi gazdaságfejlesztés nem csupán fizikailag értelmezhető árucikket termel, hanem turisztikai szolgáltatást is (pl. Élő Paraszti Porta stb.) nyújt. Mindez szorosan kapcsolódik a paraszti kultúra termelési hagyományaihoz. Fontos jellemzője az átányi helyi gazdaságfejlesztésnek, hogy alapvetően függ az állam által támogatott közmunkaprogramoktól (mivel nem tisztán piaci alapon működik).

A Czene és Ricz (2010) által megjelölt, a helyi gazdaságfejlesztést szolgáló eszközszerrel vizsgálva elmondható, hogy Átányon lényegében hat eszköz felhasználását lehet egyértelműen kimutatni. Ilyen a 8. ábrán bekarikázva is feltüntetett helyi közösségfejlesztés, gazdasági együttműködés, az önkormányzat gazdasági tevékenysége, a szociális gazdaság kiépítése, a helyi vállalkozásfejlesztés, a beruházás-ösztönzés és a szemlélet-formálás. Ezen belül az önkormányzat gazdasági tevékenységei, a szociális gazdaság kiépítése, fejlesztése valamint a szemléletformálás az, ami jelenleg a legfigyelemreméltóbb Átány helyi gazdaságfejlesztésében, illetve annak mintaértékű modelljében.

Fejlődési lehetőségek

A modell fejlődésének alapja a diverzitás, vagyis a több lábbon állás lehetőségének megteremtése. Elsősorban a meglévő kertészeti növény- és szántóföldi takarmánynövények termesztésének kibővítése - illetve az eddig ezekre épülő tevékenységek működtetése - a fő cél, amelynek termelt értékeit egy új ágazat beindításával szeretnék gazdaságosan felhasználni, amely ágazat a nagyszámú extenzív és intenzív állattenyésztés. A későbbiekben a hatékonyság növelése érdekében vágóhidat és szociális boltot is szeretnének létrehozni, amelyre - a kérdőíves felmérésből is egyértelműen kiderült - a lakosság is igényt tartana.

Az említett gépi- és szakipari szolgáltatás jelenleg csak az önkormányzat intézményeiben folyhat, hiszen nem számlaképes a jelenlegi gazdasági formájában e tevékenység. Az önkormányzat keresi az optimális megoldást arra nézve, hogy e tevékenységet ki tudják bővíteni és így akár a tankerületnek vagy akár a lakosságnak is végezhesse munkát. Az optimális gazdasági formát megtalálni azonban az önkormányzatnak nagy gondot okoz. Abban az esetben, ha modellprogrammá minősítenék a rendszerüket, akkor 120%-os támogatásban részesülne a tevékenység, ami azt jelentené, hogy munkabérré és közterheire, illetve az ezen összeg 20%-ának megfelelő anyag- és eszközbeszerzési támogatásra lennének jogosultak.

További fejlődési cél a kulturális turizmus, illetve üdülőfaluvá válás, lévén a falutól elérhető közelségben van a Tisza-tó. A meglévő „attrakciók” mellé létre szeretnék hozni az „Átányi Hagyományok Házát”, a „Népi Játékok Udvarát”, illetve kisebb vásárok hagyományát is szeretnék kialakítani a helyi kézműves termékek számára. A helyi termékek kapcsán azonban fontos megjegyezni, hogy jelenleg hiányzik a településről az az eladhatóvá tehető termékkör, ami átányi jellegzetességnek számíthatna. A kutatásunk során erre alkalmas kiindulópont lehet az átányi szőttes és az „átányi kék” hagyományainak újjáélesztése.

Következtetés

A bemutatott „Átány modell” rendszerszemléletű, gazdasági, társadalmi és környezeti adottságokra egyaránt épít. Az adottságok kihasználására világos célrendszerek fogalmazódtak meg. A helyi gazdaságfejlesztés azonban még az elején jár. Átányon igazán jól kidolgozottnak az önkormányzat gazdasági tevékenysége, a szociális gazdaság kiépítése, a helyi vállalkozásfejlesztés- és beruházás-ösztönzés mondható. Megállapítható, hogy a sikeres helyi gazdaságfejlesztés színhelyeihez képest itt kevésbé fejlett a gazdasági együttműködés, a helyi termékfejlesztés, a helyi termékek értékesítésének (promóciójának) szintje, valamint a falu társadalmát összekovácsló közösségfejlesztés és szemléletformálás. Hátrány, hogy jelenleg még alapvetően támogatási programokra és nem valódi, önálló lábon is megállni képes piaci struktúrára épít.

Az „Átány modell” mellett szól a lakosság támogatása is, ám szükséges volna egy pozitívabb imázs kialakítása. Jelenleg nemcsak a település, hanem egész Dél-Heves imázsa igen negatív. Ebből kiszakadni jelentős kihívást jelent. Az eddigi törekvések és eredmények azt mutatják, hogy azon települések sorába sorolható Átány, amelyeknek esélye van erre.

Irodalomjegyzék

- Bajmócy Z.* (2011): Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe. JATEPress, Szeged
- Czene Zs. - Ricz J.* (2010): Területfejlesztési füzetek 2. - Helyi gazdaságfejlesztés - Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. VÁTI Nonprofit Kft., Budapest, ISBN: 978-963-7380-21-1, pp. 7-42.
- Nemes Nagy J.* (2005): Regionális elemzési módszerek. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék Regionális Tudományi Tanulmányok sorozat, Budapest
- Rechnitzer J., Lados M.* (2004): A területi stratégiáktól a monitoringig. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Ricz J.* (2009): Helyi gazdaságfejlesztés: nemzetközi példák és hazai lehetőségek. <http://www.mut.hu/?module=news&action=getfile&fid=130756> (letöltve: 2015. 01. 05.)

Swinburn G.- Goga S.- Murphy F. (2006): A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh; UK DFID, London; The World Bank, Washington, D.C.
Tóth T. (2008): Területi tervezés és programozás. Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő

Egyéb források

Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR)
Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatási adatbázis

Interjúalanyok

Gönczi Mihály polgármester
Bedécs Kálmánné alpolgármester (2010-2014)
Jámbor Dénes önkormányzati képviselő, helyi vállalkozó
Ötvös Károly önkormányzati képviselő, mezőgazdasági vállalkozó
Végh Károly önkormányzati képviselő (2010-2014), mezőgazdasági vállalkozó
Papp Imre falugazdász
Gönczi Edina Éva vállalkozó

NÉHÁNY FONTOSABB TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ ÁTÁNYON SOME OF THE MAJOR SOCIAL INNOVATIONS IN ÁTÁNY

Karacs Márton, egyetemi hallgató, SZIE

Márton Karacs, student, SZIU

Absztrakt

A tartós munkanélküliség megjelenése és a munkanélküliek számának növekedése a rendszerváltás óta Magyarország egyik legégetőbb gazdasági és társadalmi problémája. A munka- és jövedelemviszonyokban bekövetkezett változások mára már nem illeszkednek a megszokott gyakorlatba és a legfőbb társadalmi szervezőerőnek számító munkamegosztásból is egyre nagyobb tömegek szorulnak ki, vagy csökkenő mértékben részesednek volumenéből. Más jövedelemforrás hiányában a társadalomhoz való tartozásuk és létfenntartásuk is megkérdőjeleződik, nő a kirekesztettek, a társadalmon kívüliek száma, így felmerül a kérdés, hogy mivel lehet ezt a differenciálódó, individualizálódó társadalmat egy közös értékrend alapján újraszervezni? Vajon napjainkban a formális gazdaság hibáira alternatív megoldást jelenthet-e a szociális gazdaság, hogy közben a gazdasági és a társadalmi innovációk között kialakuljon az egyensúly? Erre próbál meg választ találni a tanulmány a gyakorlatban.

Abstract

The appearance of permanent unemployment and the growth of the number of the unemployed has been one of the most important economic and social problems in Hungary since the regime change. The changes of the work and income conditions do not suit the common practice anymore and less people have the possibility for the division of labor which has been the most significant tool before to unite our society. Without any other source of income these people lose their bond to the social sector and it decreases their ability to sustain themselves. The more people we have excluded from our social community, the more important it will be to ask ourselves: how could we re-organize this differentiating society by common values? Can the social economy be an alternative solution to the faults of the formal economy nowadays while the balance between economic and social innovation forms? This study tries to find the answers in practice.

Innováció és modernizáció

Az innováció egy kreatív ötletből születő folyamatot jelent, amely megvalósítja magát az ötletet. Az innováció elméletét Schumpeter alapozta meg 1934-ben. Ez közgazdaságtani alapon közelítette meg az innováció folyamatát. Megkülönböztette az új termék bevezetésének, az új gyártási mód bevezetésének, az új piac megnyitásának, az új nyersanyag- vagy félkész termékforrás megszerzésének, és az iparági átszervezésnek a folyamatát.

Minden innováció első állomása a kreativitás, vagyis egy új ötlet, amely alapját képezheti a fejlesztésnek. A kreativitásból akkor lesz innováció, ha az meg is valósul, tehát az új ötlet egy innovatív produktummá válik. Az innováció fogalma elválaszthatatlan a modernizációtól. A modernizáció makroszintű folyamat, az innováció pedig a modernizáció részeként, mikroszinten érvényesül. (*Schumpeter, 1971*)

Garai (1988) szerint az innováció, mint mikroszintű modernizáció lehet „első modernizáció”, vagyis technológiai innováció és lehet „második modernizáció”, azaz humánerőforrás innováció. Ennek háttérében az áll, hogy a gazdasági rendszer működésének anyagi feltételeivel együtt az emberi tőke is megtermelésre kerül.

Számos más, a témát kutatóval együtt Garai is felveti a „harmadik modernizáció” szükségességét, amelyben kulcsszerepet tulajdonít a „szociális identitásnak”, ami egy új típusú társadalmi innováció. A „harmadik modernizáció” kiváltó oka az első kettő. A harmadik évezred elejére ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy a technológiai és a humánerőforrás modernizáció eredményeképp egyre többen szorulnak ki az első és a második szektorból. Az új évezredben a formális gazdaság pozitív gazdasági célja mellett egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy negatív társadalmi hatás is generálódik. Így a társadalom fenntarthatósága érdekében valóban szükségeltetik egy harmadik modernizáció, ahol a szociális gazdaságon belül a társadalomból kiszorultak foglalkoztatása kerül a figyelem középpontjába.

A szociális gazdaság viszonya a harmadik modernizációhoz

Az Európai Unió által elfogadott értelmezés szerint a szociális gazdaság a versenyszféra és a közszféra között elhelyezkedő harmadik szektor része. Ez a harmadik szektor a szociális gazdaságot, a közösségi gazdaságot (karitatív alapon működő szervezetek) és az informális gazdaságot (családi, önellátó tevékenységek) jelenti. A közelmúltban azonban a szociális gazdaság egyes szervezeti formái, főleg a szociális vállalkozások, inkább szektorközinek tekinthetők, mivel társadalmi küldetésük érdekében a versenyszférában működnek, hiszen a hosszú távú fenntarthatóságuk miatt nyereségre van szükségük.

A szociális vállalkozásoknak a legfontosabb megkülönböztető ismérve a szociális gazdaságon belül a társadalmi küldetés, mint vállalkozási cél. Az Európai Bizottság (2011) állásfoglalásában is az egyik legfontosabb: „*a társadalmi problémák, különösen a szegénység a kirekesztés elleni küzdelem*”. (COM 2011. 1278 final, 2. p.) Ugyancsak az Európai Bizottság irányelve a társadalmi innováció, az „újszerűség”. A társadalmi innováció ugyanis hozzájárul a hatékony piaci verseny kialakulásához, munkahely-teremtési potenciállal rendelkezik, új igényeket elégít ki, működése nagyrészt a tagság által végzett tevékenységeken alapszik, igényli az állampolgári részvételt és az önkéntes munkát, erősíti a szolidaritást. Ezek azonban a hosszú távú fenntarthatóság érdekében nem képzelhetők el gazdasági innováció nélkül. Éppen ezért fontos megemlíteni *Polányi Károly (1976)* szubsztantív gazdasági modelljét, miszerint a harmadik évezred beágyazott gazdasága, gazdasági-társadalmi innovációja lehet a szociális gazdaság, a szociális vállalkozás, amely a formális gazdaság visszasságait képes kiküszöbölni.

A szociális gazdaságba tartozó tevékenységek *Castel (1998)* szerint is terjedő félben vannak, legkivált a munkanélküliség „szociális” kezeléséből adódóan. Ugyanakkor óvatosabban fogalmaz a rendszer sikereivel kapcsolatban, mivel úgy véli, olykor nehéz eldönteni, hogy a kitűzött cél újbóli munkához juttatás-e, vagy pedig olyan helyzet rögzítése, amely éppenséggel „félúton” van a munka és a segítkezés között.

A Csillagfalu mint társadalmi innováció¹

A Csillagfalu elképzelés prekonceptiója a 17-18. századi Magyarország nemzetiségi összetételén alapszik. Ebben az időszakban ugyanis a nagyarányú migrációs folyamatoknak és a szervezett betelepítéseknek köszönhetően egy igazán sokszínű kultúrával rendelkező Magyarország jött létre. A trianoni békediktátummal azonban hazánk nem csak területet veszített, de évszázados hagyományokkal is szegényebb lett. Azon kevés nemzetiségnek, aki képes volt nemzeti identitását megtartani, ez a Csillagfalu koncepció szeretne lehetőséget teremteni arra, hogy egyrészt erősítsék a nemzeti öntudatukat, másrészt megismertessék másokkal a kultúrájukat. A kezdeményezés egyik legfőbb célja tehát az, hogy az egyre zsugorodó magyarországi nemzetiségek tovább tudják örökíteni a tudásukat, a kultúrájukat és a hagyományaikat az új generációknak, illetve kivívják mások figyelmét, tiszteletét a kultúrájuk iránt.

Maga a Csillagfalu elnevezés szimbolikus jelentéssel bír. A 12 nemzetiség egy nemzetalkotó egységet képez, ahogy az éjszakai égbolton a csillagok alkotják a csillagképeket, halmazokat, úgy minden egyes nemzet egy-egy csillagot szimbolizál, ami a nemzetet alkotja. Mindezek mellett a csillagszimbólum a falu utcaképeire is utal, de nem ez az egyetlen rendező elv Csillagfalu megvalósításában. Az aranymetszés törvényét szintén szeretnék megjeleníteni az épületeken és a portákon, ami harmóniát fog kölcsönözni a szimmetria és az aszimmetria között, így a falu összképe is egy mérnöki remekmű lesz.

A Csillagfalu kivitelezésében a lényeg, hogy egy olyan falu kerüljön kialakításra Átányon, ahol mind a 12 magyarországi nemzetiség (bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán) tradicionális lakóházának felépítésével egy olyan össznemzeti érték valósuljon meg, amely úgy erősíti a nemzeti öntudatunkat, hogy közben megismerkedhetünk e nemzetiségek kultúrájával is.

A Csillagfalu projekt ötletgazdája és a Csillagfalu Közhasznú Egyesület tiszteletbeli elnöke, Székely Csaba, akinek nevéhez fűződik a „Szép házat, szebb hazát” országos hagyományörző program elindítása 2003-ban. Lényegében ez a program volt az alapötlete a Csillagfalu megvalósításának. A Csillagfalu Közhasznú Egyesület elnöke, Bedécs Mária átányi származású. Űknagyapja, Bedécs József másfél évszázada építőmesterként új stílust teremtett a népi építészetben Átányon. Munkásságának köszönhető, hogy például a faluban a végágasos rendszerű házakat felváltották a hatóles, szelemenés típusú épületek. Bedécs József eredeti háza ma is áll, amit előző tulajdonosa nyomán Kakas-házként emlegetnek.

A Csillagfalu történetében egy olyan innovációt találunk, amely nem egy helyi probléma orvoslására irányul. Sőt először nem is feltétlenül kötődött volna Átányhoz. Eredetileg Demjénben kapott volna helyet a projekt, de később Bedécs Mária aktív részvételének köszönhetően esett a választás a népi kultúrát aktívan éltető dél-hevesi településre, Átányra. A település ugyanis nemzetközi szinten is elismert, tudományosan feldolgozott népi kultúrával rendelkezik.

A program különlegessége, hogy más skanzenről eltérően egy élő falut kíván létrehozni, ami azt jelenti, hogy nemcsak látogathatóak lesznek a házak, hanem a turisták ott tölthetik az éjszakát is. A vendégek tollpárnán, dunnával takarózhatnak, kemencében süthetnek és animátorok közreműködésével a gyerekek és a felnőttek egyaránt megismerkedhetnek a

¹ Bedécs Máriával és Székely Csabával készült interjú alapján

különböző népek kultúrájával. A lakóházak mellett a projekt magában foglal egy ökumenikus imaházat is, amely úgy lesz kialakítva, hogy a 13 nép 9 vallásának is lehetősége lesz a hit megélésére. Továbbá egy parasztsárdát is építenek, ami vendéglátó funkcióval fog rendelkezni. Nagyobb ünnepek lebonyolítására lesz alkalmas, ahol lakodalmakat, néptáncbemutatókat tarthatnak a határon innen és a határon túlról érkező hagyományörző csoportok. A gasztronómia is nagy hangsúlyt kap a Csillagfalu életében. A kemencével felszerelt csárdában a nemzetiségekre jellemző hagyományos ételeket ízlelhetik majd meg a vendégek.

A Csillagfalu Közhasznú Egyesület azért tekinthető innovátornak, illetve maga a projekt társadalmi innovációnak, mert egy olyan új ötlet valósul meg általa, amely új társadalmi együttműködések hoz létre és közben kielégíti a társadalmi szükségleteket hatékonyabb módon, mint más módszerek. Az egyesület munkája a rendelkezésre álló erőforrásoknak egy bizonyos aspektusból történő integrációját jelenti, a Csillagfalu projekt pedig a fizikai megvalósítás eszköze és az erőforrások allokációjának a közege egyben. Több szempontból is újszerű gondolatokkal gazdagítja a Csillagfalu projekt a harmadik modernizáció folyamatát. A kialakításra kerülő falu nem skanzen jellegű. A vendégek elszállásolására is alkalmas. Az információ továbbadásában fontos szerepet tölt be a képi és hang jeleken túl a fizikai tapasztalás is. Ha valaki többet akar tudni egy-egy nemzetiség életéről és szokásairól, az kipróbálhatja annak életkörülményeit és lakásviszonyait. Az „élő” faluban nemcsak vendégéjszakák eltöltésére lesznek alkalmasak a porták, hanem azokat élettel töltik meg. Élő állat és konyhakert is lesz a házak körül, amit nem csupán díszletnek szánnak, mivel a rendezvények gasztronómiai különlegességeinek alapanyagát szolgáltatja. Átánynak a presztízsen túl a projekt azért is fontos lehet, mert a komplexum működését kiszolgáló humán erőforrás-igény a faluból biztosítható lenne. Természetesen a különböző feladatokat végző személyzet kiválasztása és annak képzése a projektmegvalósítás folyamatának részét képezi. Ehhez célszerű a helyi lakosság gazdaságilag aktív korú, de a gazdasági tevékenységekből kiesett munkaerő-állományát mozgósítani.

Az Egyesület megalakulása (2011. december 17.) óta számos mérföldkövön túl van már a projekt. Kezdetben a hazai nemzetiségekkel és azok anyaországaival nehézkes volt a kapcsolatfelvétel és az egyeztetés. Elsőként Ukrajnával sikerült érdemi megállapodásra jutnia az Egyesületnek. Ezután sorra köttetek az egyezségek a többi szomszédos országok képviselőivel is. Az egyeztetésekkel párhuzamosan egy-egy nemzet szokásait és tradícióit bemutató kiállításokat is rendeztek a településen, amit rendszerint ünnepség követett.

A tanulmány írásakor a legfrissebb előrelépésnek az számított, hogy 2014. november 15-én a Miniszterelnökség számára összeállt a megvalósíthatósági előtanulmány, 2015. január 6-án pedig Latorcai Csaba, a Miniszterelnökség kiemelt társadalmi ügyekért felelős helyettes államtitkára az Egyesület vezetésével egyeztetett a megvalósítással kapcsolatos további teendőkről. (*Csillagfalu hivatalos oldala*)

A rövidtávú célok mellett a hosszú távot szolgálná egy diákszálló megépítése, ami nagyobb csoportok fogadását is lehetővé tenné. További fontos célkitűzés, hogy a Csillagfalu hosszútávon önfenntartó legyen, a portákon termelt alapanyagokat helyben felhasználják, az egyéb kereskedelemből származó bevételekből pedig fedezzék a kiszolgáló személyzet bérét és az egyéb kiadásokat.

Az Élő Paraszti Porta, mint társadalmi innováció²

Az Élő Paraszti Porta kezdeményezés is a népi hagyományok, a kulturális értékek őrzésére szolgál, hiszen a késő 18. századtól a 20. századig, főleg az Alföldre jellemző hagyományos kébtelkes rendszerben működő paraszti kultúrát mutatja be. Az idelátogatók megtekinthetik a 1960-70-es évek parasztházait, azok berendezéseit és a hozzájuk tartozó gazdasági létesítmények működését.

A település adottságait és múltját tekintve mindig is jelentős volt a mezőgazdasági tevékenység. A tévesztés ellenére is megmaradt a hagyományos paraszti gazdálkodás, bár a nagy múlt ellenére hanyatlásnak indult. A rendszerváltás után fogalmazódott meg, hogy létre kellene hozni egy olyan innovációt a településen, ami a hagyományok ápolása mellett más egyéb gazdasági, társadalmi hasznot is hoz. Az Élő Paraszti Porta nem csak elméletben, de a gyakorlatban is bemutatja, hogy bárki képes a jövedelemszerzési gyakorlata mellett extra profitra szert tenni a háztartásán belül is, ezáltal emelve a saját életminőségén. Az idelátogatóknak ugyanis megmutatják, hogyan lehet egy falusi portán előteremtteni a régi időkhöz hasonlóan jelenleg is az alapvető javakat jövedelem-kiegészítés gyanánt.

Az Élő Paraszti Porta elképzelés legfőbb támogatója Gönczi Mihály volt, a település polgármestere, aki 2002 óta immár negyedik ciklusban vezeti a községet. A Paraszti Porta működése szorosan kapcsolódik egyrészt az ELTE néprajzosainak Bali János által vezetett évek óta folyó gyűjtőmunkájához, másrészt az ugyancsak Bali által kezdeményezett Nemzetstratégiai Kutatóintézet által kijelölt kutatási terület projektállásához. Az „Élő paraszti udvar és az önfenntartó képesség” elnevezésű projektre jelölt település sikeresen pályázott, a projekt megvalósításáért és működtetéséért Végh János, a település alpolgármestere felelős.

A fent említett projekt megvalósítása 2013 márciusában indult el a település közepén álló Kossuth út 4. szám alatt lévő, 1896-ban épült parasztházban és a telken. A portát Fél Edit és Hofer Tamás részletes dokumentációi alapján korhűen, helyi alapanyagokból, részleteiben gazdagon állították helyre. A paraszti porta attól vált élővé, hogy a paraszti kultúrához tartozó állat- és növényállománnyal népesítették be a telket, így az odalátogatók láthatják, hogyan lehet ma is önfenntartóan gazdálkodni egy portán, hogyan lehet egy család jövedelmét kiegészíteni, valamint az állatok helyesen elhelyezve hogyan alkothatják a porta szerves részét.

A helyi közfoglalkoztatottak munkájával 2013. október 26-ra elkészült az Élő Paraszti Porta és kialakításra került az a termelési rendszer, amely a portán élő állatokat is ellátja. Az Élő Paraszti Porta egy szerves egységet alkot a mellette lévő utcában álló Kakas-házzal. A két porta együtt korhű képet ad a múlt kébtelkes gazdálkodásáról, a férfiak és az asszonyok, illetve a szülők és a gyerekek, valamint az ember és az állat egymással való viszonyáról.

Az Élő Paraszti Porta programja párhuzamba állítható a Csillagfalu projekttel, hiszen számos téren megegyeznek a gondolatvitelüket és a felhasznált erőforrásokat tekintve. Mindkét projektben megtalálható a hagyományörzés, a nemzeti érték létrehozása és az önfenntartás gondolköre, de érzékelhetően más-más prioritásokkal. Az Élő Paraszti Portánál a hagyományok ápolása és az értékteremtés mellett ugyanolyan prioritást kap az önfenntartó gazdálkodás kérdésköre is. Szintén helyi erőforrásokra épít ez a projekt is, amikor helyi alapanyagból építkeznek, honos állatfajtákat tart fenn, illetve helyi munkaerő végzi a

² Gönczi Mihállyal és Végh Jánossal készült interjúk alapján

mindennapi munkálatokat is. Továbbá helyi erőforrásnak nevezhetjük azt a tudásbázist is, amit felhasználva létrejött ez a nemzeti érték.

Az Élő Paraszti Porta jelenleg is számos rendezvénynek ad helyet, de a jövőben tovább kívánják bővíteni a kulturális lehetőségeket. A település távolabbi célként fogalmazza meg az Átányi Hagyományok Házának kialakítását, ahol interaktív kézműves foglalkozások keretén belül a látogatók kipróbálhatják magukat például a kosárfonás területén. A gyerekek számára pedig Népi Játékok Udvarát terveznek, ahol úgy és olyan játékokkal játszhatnak, melyekkel régen a parasztyerekek is játszottak. A helyi termékek népszerűsítésére és a magasabb hozzáadott érték elérésére ajándékboltban kívánják majd árusítani a népi kulturális értékeket, mint a házi szőttest, a rétest, vagy a szintén leveles tésztából készült szerelmeslevelet. Mindezek marketing nélkül természetesen csak lokális szinten maradnak ismertek, ezért a hagyományos kommunikációs csatornákon túl, mint például a hírlap, vagy a szórólapok, igénybe veszik az internet adta lehetőségeket és a település honlapján, illetve a Facebookon is értesülhetnek az érdeklődők az aktualitásokról. Ezen kívül meg szeretnék erősíteni a bemutatók és a konferenciák szerepét a település-marketingben, valamint az informális jellegű reklámok is szerepet kapnának a vezetőség ismeretsége által például a LEADER gyűlésekben, vagy a régiótanácsban.

Összefoglalás

Ebben a rövid tanulmányban két közösségi kezdeményezést mutattam be, amelyek társadalmi innovációnak tekinthetők, és amelyek a szubsztantív gazdaságot gyarapítják. A megvalósult társadalmi innovációk, noha gazdasági beruházásként is tekinthetünk rájuk, valójában nem csupán a pénz, a gazdasági haszon által motiváltak. Számos pénztől független ösztönzőt lehet találni a vizsgált projektekben. A bennük folyó munka is azt bizonyítja, hogy a gazdasági célok a társadalmi célokkal együtt egymással szerves egységben képesek a falu működésének részévé válni. A vizsgált innovációk részben kötődnek a szociális gazdasághoz is. Benne a termelő és fogyasztó szerepek nem igazán különülnek el, mivel a termelő és a fogyasztó is ugyanaz a közösség. A projektek részben működnek, de jelenlegi állapotukban még nem képesek eloszlatni *Castel (1998)* aggályát arra nézve, hogy vajon hosszú távon megoldják-e a valódi foglalkoztatást a faluban, avagy megrekednek „félúton” a munka és a segélyezés között. Egyelőre annyi bizonyos, hogy az önfenntartáshoz mindenképp hozzájárulnak.

Irodalomjegyzék

- Castel R.* (1998): A szociális kérdés alakváltozásai. A Szociálpolitikai Értesítő Könyvtára, Max Weber Alapítvány, Wesley Zsuzsanna Alapítvány, Kávé Kiadó, Budapest
- Csoba J. - Frey M. - G. Fekete É. - Lévai M. - Soltész A.* (2007): Szociális gazdaság kézikönyve. OFA, Budapest
- Garai L.* (1988): Emberi potenciál, mint tőke. Aula Kiadó, Budapest
- Garai L.* (2004): Tézisek a második modernizációról és egy harmadikról. Közgazdaságtudományi Társaság
- Polányi K.* (1976): Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet. Gondolat Kiadó, Budapest
- Schumpeter, J.* (1971): The instability of capitalism. In: Rosenbert, N. [ed.]: The economics of technological change. New York

Egyéb forrás

Communication de la Commission au Parlement européen, au Conseil, au Comité économique et au Comité des régions – Initiative pour l’entrepreneuriat social. (letöltve: 2015. 01. 10.)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:FR:PDF>

Csillagfalu honlapja. (letöltve: 2015.01.10.)

http://csillagfalu.hu/2015_01_elso_egyeztetes_a_miniszterelnoksegen.html

Interjúalanyok

Bedécs Mária, Csillagfalu Közhasznú Egyesület

Gönczi Mihály polgármester

Székely Csaba, Csillagfalu Közhasznú Egyesület

Végh János alpolgármester (2010-2014), Élő Paraszti Porta

A CIVIL AKTIVITÁS JELLEMZŐI ÁTÁNYON

THE CHARACTERISTICS OF CIVIL ACTIVITY IN ÁTÁNY

Kassai Zsuzsanna, adjunktus, SZIE GTK RGVI

Zsuzsanna Kassai, assistant professor, SZIU

Absztrakt

Tanulmányomban tíz átányi civil szervezet céljait, felépítését, működését, fő tevékenységét, eddig elért eredményeit és néhány egyéb jellemzőjét ismertetem. Ezen kívül bemutatom az átányiak véleményét is ezeknek a szervezeteknek a fontosságáról, szükségességéről, továbbá azt is, hogy mennyire ismertek e szervezetek a helyiek körében. A tanulmány megírásához szükséges adatok megszerzése céljából egy átfogó dokumentumelemzést követően, kérdőíves felmérést végeztem a lakosság körében, valamint interjúkat készítettem a civil szervezetek vezetőivel, tagjaival 2014 nyarán.

Abstract

This study gives a comprehensive overview about the goals, the composition, the operation, the main activities, the already realized results and some other important characteristics of ten civil organizations of Átány village. In addition, the opinion of the inhabitants regarding the necessity, the importance and the reputation of these organizations is presented. To obtain the necessary data for this study, after an overall document analysis, interviews with the leaders and members of civil organizations were made and a questionnaire survey among inhabitants of Átány were conducted in the summer of 2014.

Bevezetés

A civil szervezeteknek az elmúlt két évtizedben jelentősen megnőtt a száma, ma már az élet szinte minden területén jelen vannak (*Pierog-Szabadon, 2012*). Számos kutatás (pl. *Kuti, 1996; Nárai, 2008, 2004; Putnam, 2000; Reisinger, 2012; Szakál, 2004* stb.) igazolta már az alapvető jelentőségüket a demokrácia építésében, a helyi közösségi élet fejlesztésében, a társadalmi tőke és az ehhez szorosan kapcsolódó bizalom, együttműködés megalapozásában és erősítésében. A civil szervezetek ma már fontos gazdasági (pl. hozzájárulás a GDP-hez, a foglalkoztatáshoz, redisztribúciós szerep stb.), társadalmi (pl. a demokrácia formálása, önkéntes munka, önszerveződés lehetősége stb.) és fejlesztéspolitikai szerepeket töltenek be (*Reisinger, 2012*). A civil szerveződések egyik legfőbb társadalmi funkciója, hogy aktivizálni képesek az embereket, erősítik a közösségi kötődéseiket, ezáltal a társadalomba való beintegrálódásukat (*Kuti, 1996*).

Az állami és az üzleti szektor nem mindig tudja megfelelően kielégíteni a társadalom alapvető szükségleteit, igényeit. A civil szervezetek igyekeznek kezelni a társadalmi problémákat, különböző közfeladatokat látnak el és közszolgáltatásokat nyújtanak, emellett kontrollálják a kormány túlkapásait, és ahogy azt már fent is említettem elősegítik az egyének részvételét a közösségi életben. Ezek alapján a civil szervezetek a demokrácia nélkülözhetetlen elemei (*Nárai, 2004; Reisinger, 2012*).

A civil szervezeteknek a társadalomra és a gazdaságra gyakorolt pozitív hatásai mellett *Nárai (2004)* viszont arra is rávilágít tanulmányában, hogy a civil szervezetek a jellegüknél fogva kiszámíthatatlanabbak, sérülékenyebbek, mint a társadalmi, politikai és gazdasági élet többi szereplője és *Carson (2002)* nyomán felhívja arra is a figyelmet a szerző, hogy egyre nagyobb szakadék tátong a társadalmi elvárás és aközött, ahogy ténylegesen működnek a civil szervezetek. Szerinte ugyanis „nonprofit image” manapság egyre kevésbé igaz.

A civil szervezetekre máig nincs egy általánosan elfogadott definíció, számos igen eltérő meghatározás találtam a hazai és a nemzetközi szakirodalomban is. *Sasvári (2008)* azt állítja, hogy civil szervezetekről akkor beszélhetünk, amikor a civil társadalom alkotóelemei, vagyis az egyének csoportokba szerveződnek és intézményeket létesítenek. A civil szervezetek legfőbb jellemzői az intézményesültség mellett, a kormánytól való függetlenség, az önkormányzatiság (saját vezetőséggel rendelkeznek), az önkéntesség (*Sasvári, 2008*), valamint a szolidaritás és a társadalmi felelősségvállalás (*Pierog, 2013*).

Az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottsága 1999-es állásfoglalása a következő szereplőket/szervezeteket tekinti civil társadalmi szervezeteknek: a munkaerőpiac szereplői (az ún. szociális partnerek), a nem kormányzati szervezetek (az NGO-kat), a közösségi bázison alapuló szervezeteket (a CBO-kat), valamint a vallási alapon létrejött közösségeket. A 2011. évi CLXXV. törvény alapján a civil szervezetek lehetnek (köz)alapítványok, egyesületek vagy köztestületek.

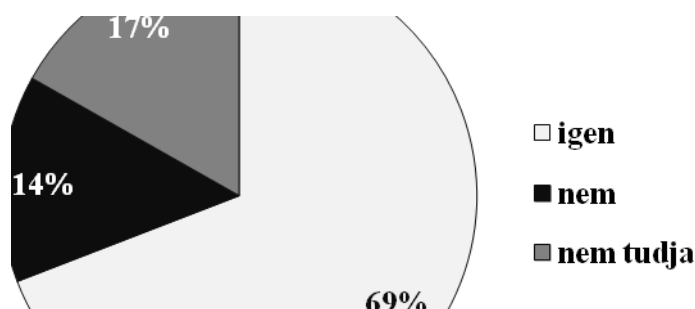
A tanulmányom célja az Átányon működő tíz civil szervezet legfőbb jellemzőinek, problémáinak a bemutatása. Ehhez primer és szekunder adatokat gyűjtöttem. A szekunder adatgyűjtés keretében dokumentumelemzést végeztem: a civil szervezetekkel kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalmak áttekintését követően, tanulmányoztam a Civil Szervezetek Névjegyzékében az átányi civil szervezetekkel kapcsolatos adatokat, szervezeti leírásokat és egyszerűsített beszámolókat. A primer adatgyűjtés keretében interjút készítettem kilenc civil szervezet vezetőjével, tagjaival. A félig strukturált interjúkban a szervezetek céljaival, kialakulásával, felépítésével, működésével, addig elért eredményeivel kapcsolatos kérdéseket tettem fel. Emellett a falukutató táborban végzett közös kérdőíves felmérésben is szerepelt néhány kérdés e szervezetek szükségességével, ismertségével és tagságával kapcsolatban. Az így kapott eredményeket fogom ismertetni a következő fejezetekben.

A helyi civil szervezetek jelentősége, ismertsége a kérdőíves felmérés alapján

A kérdőív segítségével felmértük, hogy az átányiak szerint vajon szükség van-e a közösségi szervezetekre. Az általunk megkérdezettek több mint kétharmada (69%-a) úgy vélte, hogy igenis szükség van ezekre a szervezetekre a faluban. Mindössze 14%-uk állította, hogy nincs szükség rájuk, további 17%-uk pedig nem tudott válaszolni erre a kérdésre (lásd 1. ábra).

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy a megkérdezettek közül hányan tagjai legalább egy helyi civil szervezetnek. Habár a válaszadók kétharmada szerint nagy szükség van e szervezetekre, mégis éppen ugyanennyien válaszolták, hogy nem tagjai egyetlen helyi alapítványnak vagy egyesületnek sem (lásd 2. ábra). Amikor rákérdeztem arra, hogy mi az oka, hogy nem tagjai egyetlen civil szervezetnek sem, általában a következő válaszokat kaptam: „nem érek rá”, „már túl idős vagyok ehhez, nem bírják a lábaim a gyaloglást”, vagy éppen „félek üresen hagyni a házat” (a betörések, lopások miatt). Csupán minden negyedik háztartásban találtam olyan válaszadót, aki tagja legalább egy ilyen szervezetnek. A megkérdezettek egytizede pedig nem tudott válaszolni erre a kérdésre (lásd 2. ábra).

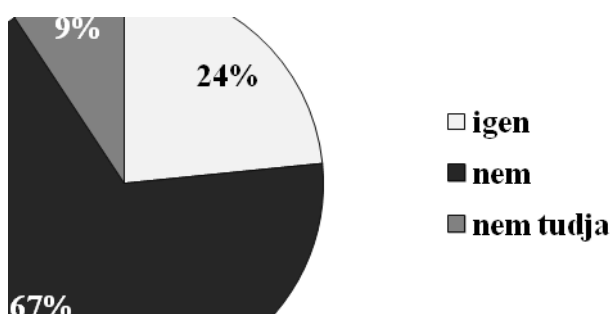
1. ábra: Szükségesek-e a közösségi szervezetek a faluban? (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A helyi civil szervezetek ismertségét is feltérképeztük az átányi lakosok körében. Annak ellenére, hogy a megkérdezettek többsége szerint fontos szerepet játszanak ezek a szervezetek a faluban, azt találtuk, hogy a szervezetek többsége kevésbé ismert. Sokan egyetlen szervezetet sem tudtak megnevezni, mások pedig nem tudták a szervezetek pontos nevét (pl. többen „Egyházi Alapítványt” említettek az „Együtt Egymásért Alapítvány az Átányi Református Gyülekezetért” helyett vagy éppen „Kórus Egyesületet” az „Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományőrző Közhasznú Egyesület” helyett). Mindez arra utal, hogy nem megfelelő a helyi civil szervezetek ismertsége a lakosság körében.

2. ábra: Tagja Ön valamelyik helyi civil szervezetnek?

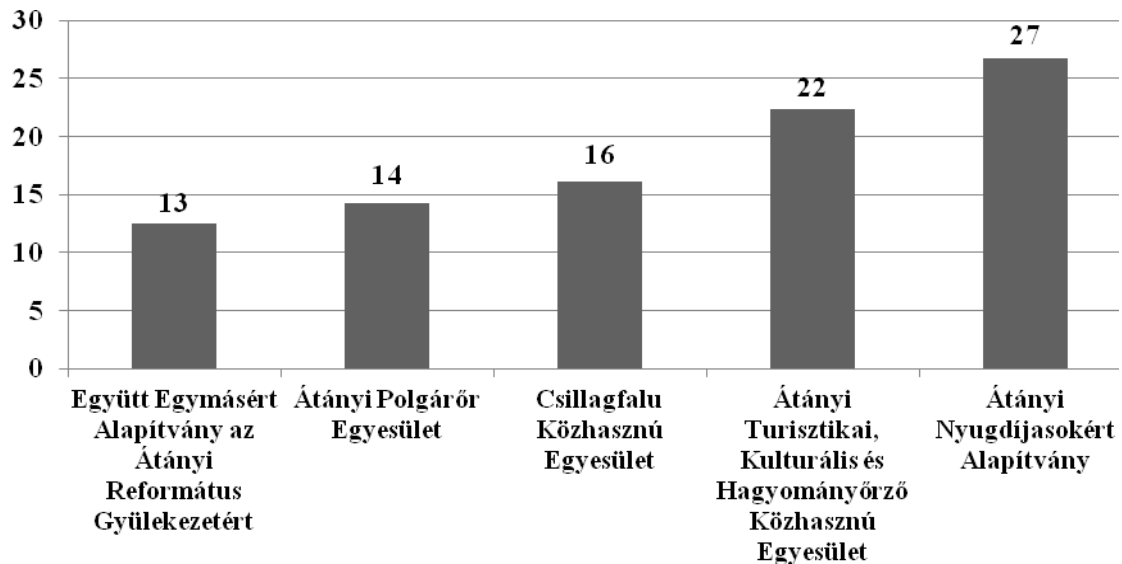

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A 3. ábrán látható az az öt civil szervezet, amelyet a leggyakrabban említettek a válaszadók. A felmérésünk eredményei azt mutatják, hogy az Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány él leginkább a köztudatban, ám még ezt is a megkérdezett háztartások alig több mint egynegyedében (27%) hozták szóba. A második helyen (22%-kal) az Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományőrző Közhasznú Egyesület áll, míg a harmadikon (16%-kal) a Csillagfalu Közhasznú Egyesület. Ezen kívül még az Átányi Polgárőr Egyesület és az Együtt Egymásért Alapítvány az Átányi Református Gyülekezetért tartozik az ismertebb szervezetek

közé. A településen működő további öt civil szervezet neve nagyon ritkán hangzott el a felmérésben, ezért ezeket nem is jelenítettem meg a 3. ábrán. A következő fejezetben mutatom be a szervezeteket.

3. ábra: A helyi civil szervezetek ismertsége a vizsgált háztartások körében (%)

Forrás: Az átányi kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Az átányi civil szervezetek bemutatása

Ahogy azt már a bevezetésben is említettem a kutató tábor idején (2014 nyarán) tíz civil szervezet működött Átányon, ami a lakosságszámot tekintve meglehetősen magas fokú civil aktivitásra utal. A legrégebbiek a Kegyeleti Alapítvány, az MTTSZ Átány Honvédelmi Lövész Klub, amelyeket még a 1990-es évek elején alapítottak, míg legfiatalabbak az Átány Község Megújulását Támogató Innovatív Baráti Kör Egyesület (alapítva 2012-ben), valamint a Csillagfalu Közhasznú Egyesület (alapítva 2011-ben) (lásd 1. táblázat).

A fő tevékenységüket tekintve igen heterogének az átányi civil szervezetek. Többen folytatnak kulturális tevékenységeket (pl. az Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományőrző Közhasznú Egyesület, a Csillagfalu Közhasznú Egyesület stb.), mások elsősorban sport (pl. az MTTSZ Átány Honvédelmi Lövész Klub), oktatási ("Az Átányi Egyházi Iskoláért" Közhasznú Alapítvány), szociális (az Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány) vagy éppen településfejlesztési (Átány Község Megújulását Támogató Innovatív Baráti Kör Egyesület) tevékenységeket végeznek (lásd 1. táblázat).

1. táblázat: Az átányi civil szervezetek alapítási éve, fő tevékenysége

	A CIVIL SZERVEZET NEVE	ALAPÍTÁS ÉVE (jogerőre emelkedés)	A FŐ TEVÉKENYSÉGE
1	"Az Átányi Egyházi Iskoláért" Közhasznú Alapítvány	2005 (2006)	oktatási tevékenység
2	Átányi Iskoláért Alapítvány	2001 (2009)	kulturális tevékenység
3	Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány	1999 (1999)	szociális tevékenység
4	Átányi Polgárőr Egyesület	2003 (2003)	polgári védelmi, tűzoltási tevékenység
5	Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományörző Közhasznú Egyesület	2004 (2006)	kulturális tevékenység
6	Átány Község Megújulását Támogató Innovatív Baráti Kör Egyesület	2012 (2012)	településfejlesztési tevékenység
7	Csillagfalu Közhasznú Egyesület	2011 (2014)	kulturális tevékenység
8	Együtt Egymásért Alapítvány az Átányi Református Gyülekezetért	2000 (2005)	nincs besorolva
9	MTTSZ Átány Honvédelmi Lövész Klub	1992 (2006)	sporttevékenység
10	Átányi Kegyeleti Alapítvány	1991 (1991)	kulturális tevékenység

Forrás: Civil Szervezetek Névjegyzéke adatai alapján saját szerkesztés

2. táblázat: A kuratóriumi tagok száma a helyi civil szervezetekben

	A CIVIL SZERVEZET NEVE	A KURATÓRIUMI TAGOK SZÁMA (FŐ)
1	"Az Átányi Egyházi Iskoláért" Közhasznú Alapítvány	6 tag
2	Átányi Iskoláért Alapítvány	5 tag
3	Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány	67 tag
4	Átányi Polgárőr Egyesület	kb. 50 tag
5	Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományörző Közhasznú Egyesület	50-60 tag
6	Átány Község Megújulását Támogató Innovatív Baráti Kör Egyesület	18 tag
7	Csillagfalu Közhasznú Egyesület	75 tag
8	Együtt Egymásért Alapítvány az Átányi Református Gyülekezetért	9 tag
9	MTTSZ Átány Honvédelmi Lövész Klub	kb. 15 tag
10	Átányi Kegyeleti Alapítvány	nincs adat

Forrás: A civil szervezet vezetőivel készült interjúk alapján saját szerkesztés

Miután a kérdőíves felmérésből kiderült, hogy a megkérdezetteknek mindössze egynegyede tagja valamely civil szervezetnek, nem meglepő, hogy a kuratóriumi tagok száma többnyire igen alacsony. A legkisebb tagsággal a két iskolai alapítvány rendelkezik, míg a legnagyobb a Csillagfalu Közhasznú Egyesület és az Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány (lásd 2. táblázat).

Az interjúk során több civil szervezet vezetője is megemlítette, hogy sok átfedés van az egyes civil szervezetek tagságában, emiatt időnként előfordul, hogy nincs elegendő ember az egyes tevékenységek megvalósításához. Emellett az is kiderült, hogy ma már a civil szervezetek egy része kevésbé aktívan működik, mint korábban.

Az Átányi Iskoláért Alapítvány

Az Átányi Iskoláért Alapítványnak kiemelt célja az oktató-nevelő munka feltételeinek javítása, a kiemelkedő tanulmányi teljesítmény elismerése, a hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének elősegítése, valamint az átányi gyermekekért végzett hosszú távú oktató-nevelő munka elismerése.

A fent említett célok elérése érdekében a következő tevékenységeket folytatták az utóbbi években:

- javították a tárgyi feltételeket az iskolában (pl. számítógépeket, fényképezőt, kamerát, a tanterekbe magnókat, függönyöket vásároltak);
- a kiemelkedő tanulmányi teljesítményt nyújtó tanulókat könyvjutalomban részesítették;
- közösségépítő rendezvényeket szerveztek (pl. Sportnapot, Egészségnapot stb.).

Két fő forrásból származik a bevételük: egyrészt pályázatokból, másrészt személyi jövedelem adó1%-ának felajánlásaiból. Ám az utóbbi időben jelentősen csökkentek az ezekből származó bevételek. Ennek két fő oka van: egyrészt egyre kevesebben ajánlották fel az adójuk 1%-át, másrészt a pályázati pénzek is megcsappantak, mivel így a pályázatokhoz szükséges önerőt sem tudták előteremteni. Korábban például támogatásban részesült egy pályázatuk a Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) keretében, amiből többek között a fent említett magnókat, függönyöket szereztek be. Emellett régebben a Magyar Máltai Szolgálat is támogatta őket.

Ráadásul az iskolában ma már szinte kizárólag csak halmozottan hátrányos helyzetű gyermek tanul, nagyon kevés a jó képességű tanuló. Az utóbbi két évben már könyvjutalmat sem tudtak kiosztani, ám nem az anyagi nehézségek miatt, hanem, mert nem volt kiemelkedő tanulmányi teljesítményt nyújtó tanuló.

Az anyagi és az egyéb problémák miatt meglehetősen kilátástalannak látják a jövőt. A legfőbb céljuk az, hogy fennmaradjanak. Emellett szeretnének a jövőben tábort szervezni, iskolai szakköröket indítani és színházba vinni az iskola tanulóit.

"Az Átányi Egyházi Iskoláért" Közhasznú Alapítvány

Az alapítvány legfőbb célja – hasonlóan a másik iskola alapítványához – az oktatási színvonal javítása az egyházi iskolában, továbbá a képességfejlesztés és a tehetséggondozás elősegítése. E célok elérése érdekében az elmúlt néhány évben:

- javították az egyházi iskola tárgyi feltételeit (pl. interaktív táblát, lap-topokat, sporteszközöket, hangszereket szereztek be stb.);
- különböző módon támogatták a tehetséges gyerekeket (pl. néptánc oktatást vezettek be, különböző sport, hangszer és zene szakköröket indítottak, színházbérleteket vásároltak stb.);
- közösségépítő rendezvényeket szerveztek (pl. Családi Napot, klubokat stb.).

Az alapítvány két fő bevételi forrással rendelkezik: az egyik az adományok, a másik pedig az elnyert pályázatokból befolyt támogatások. Elsősorban működési pályázatokat nyújtottak be az elmúlt években, amelyekből a fent említett eszközöket és irodaszereket vásároltak. Emellett elnyertek egy LEADER pályázatot is, amiből futball és citera szakkörök, valamint két szülői (egy háztartás és életvitel, valamint egy önismereti) klub indítását finanszírozták, továbbá rendeztek két hagyományőrző tábort is.

Az egyházi iskolában (3.500Ft/hó összegű) tandíjat kell fizetni. Ha valamelyik szülő nem tudja ezt finanszírozni, akkor az alapítvány átvállalja az érintett gyermek tandíját. Az utóbbi időben azonban folyamatosan csökkent a fizetési hajlandóság a szülők körében, ami egyre nagyobb terhet ró a civil szervezetre. Emellett a pályázatokhoz szüksége önerő előteremtése is nagy kihívást jelent számukra. Az anyagi nehézségeik ellenére bizakodóak a jövőjüket illetően.

Az Együtt Egymásért Alapítvány az Átányi Református Gyülekezetért

Sok szálon kapcsolódnak "Az Átányi Egyházi Iskoláért" Közhasznú Alapítvány munkájához, mivel nekik is az egyik kiemelt feladatuk az egyházi iskola támogatása. Felújították a községi templomot és más egyházközségi tulajdonban lévő épületet is. A műemlékek megóvása mellett, nagy figyelmet fordítanak a hitélet ápolására, hitoktatást végeznek és egyházi rendezvényeket is szerveznek. Emellett a tevékenységük fontos részét képezik az időskorúak, a szenvedélybetegek és egyéb szociálisan rászoruló csoportok támogatása. Rendszeresen látogatják a betegeket, az időseket, karácsonykor megajándékozták az egyháztagokat és dropprevenációs programot indítottak. A hátrányos helyzetű gyerekek hittan táborban való részvételének költségeihez is hozzájárultak.

A működésükhöz szükséges összeget több forrásból teremtik el: a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásaiból, az egyházi Zsinattól, valamint az önkormányzattól kapott támogatásokból. Emellett rendszeresen szerveznek még jótékonyági rendezvényeket (pl. adventi vásár, bálók stb.) és többször pályáztak is már. Legutóbb például a Felső temetőben lévő ravatalozó felújításra benyújtott pályázatuk részesült támogatásban.

Meglátásom szerint ez az alapítvány megfelelő hangsúlyt fektet a más helyi civil szervezetekkel való együttműködésre. A rendezvényeik szervezésében gyakran működnek közre pl. az Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány és az Átányi Polgárőr Egyesület tagjai, és ahogy azt már korábban is említettem, az egyházi iskola alapítványával is gyakran összefognak az egyházi iskola fenntartása, fejlesztése érdekében.

Az Átányi Kegyeleti Alapítvány

Sajnos nem sikerült a legrégebben alapított átányi civil szervezetnek sem a vezetőjével, sem a tagjaival felvenni a kapcsolatot a falukutató tábor során. A helyiek elmondása szerint már nem működik aktívan az alapítvány. Annyit sikerült megtudni róla, hogy eredetileg a II. világháborúban elesett átányi állampolgár áldozatok emlékére, emlékmű építése céljából hozták létre. Az emlékmű elkészülte után, annak karbantartása vált a fő céljává, feladatává.

Az Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány

Az alapítvány legfőbb céljai a nyugdíjasok életszínvonalának emelése, az egészséges táplálkozás támogatása, az egészséges életmód elősegítése, a kulturális élet támogatása,

valamint a szociális ellátás kiszélesítése az elszegényedés és a szociális hátrányok mérséklése érdekében.

Az egészséges életmód elősegítése érdekében Fogyókúrák Klubbot üzemeltetnek, tagjaik egy egészségügyi szűrőprogramban vehetnek részt. Környezetvédelmi célokat is szolgálnak, így például a „TeSzedd!” önkéntes szemétszedési mozgalmat is támogatták Átányon. Emellett kulturális élet elősegítése céljából rendszeresen ápolják a hagyományokat, régebben közösen jártak színházba is. Ezen kívül rendszeresen szerveznek a közösségi összetartást elősegítő rendezvényeket, programokat, így például nőnapot, karácsonyi műsort, kirándulásokat és közösségfejlesztő tréningeket stb., valamint még egy Családbarát Klubbot is működtetnek.

Véleményem szerint ez az egyik legaktívabban működő, közösségszervező civil szervezet a településen. Rendszeresen vannak programjaik, rendezvényeik. Szorosan együttműködnek a Gondozási Központtal pl. a Tészta Klub, a Fiús Klub üzemeltetésében vagy éppen kirándulások szervezésében. Emellett a több más civil szervezet rendezvényein is rendszeresen segítenek a tagjaik (pl. tésztát gyúrnak, főznek, süteményt készítenek stb.).

Az Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományőrző Közhasznú Egyesület

Ez a másik olyan szervezet, amelynek kifejezetten célja a közösségi élet kibontakozásának elősegítése. Az egyesület célkitűzései közé tartozik még a kulturális és hagyományőrző tevékenységek előmozdítása a községben, valamint a település turisztikai fellendítésének az elősegítése.

Nagyon szűkös költségvetéssel gazdálkodhat az egyesület, ami két forrásból származik: a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlásaiból, valamint önkormányzati támogatásokból. 2014-ben azonban már az utóbbi is elmaradt. A helyzetet tovább nehezíti, hogy a tagdíjat sem tudják behajtani a tagok nagy részétől.

Az elmondottak alapján korábban aktívabban működött a szervezet, mint ott jártunkkor. Ebben feltehetően az anyagi nehézségeik, továbbá az a tény is közrejátszik, hogy több tagja ma már nem Átányon él és nincs megfelelő utánpótlás fiatalabb tagokból. Korábbi aktivitásukat támasztja alá, hogy régebben több kulturális és hagyományőrző rendezvényen mutatták be a népi kultúrát, 2012-ben pedig egy nagy kórustalálkozót szerveztek Átányon. Ma már csak egy szűkebb mag, a népdalkör tagjai tevékenyek az egyesületben. A népdalkör még az 1970-es években alakult, ám 1994-ben felbomlott. 2005-ben a Gondozási Központ fogta újra össze a kórus tagjait, ami 2008 óta az egyesület keretein belül működik. Tagjait főként nyugdíjasok adják, akik szívesen lépnek fel különböző helyi rendezvényeken.

A Csillagfalu Közhasznú Egyesület

A szervezet célja a magyarországi nemzetiségek, népcsoportok összefogása, népi kultúrájának a bemutatása. Ennek megvalósítása érdekében az elmúlt években több kulturális rendezvényt szerveztek és nemzetiségi (pl. szerb, román) kiállításokat tartottak. Ezek megrendezésében más helyi civil szervezetek is segítettek nekik. A szervezet vezetői egy olyan falut szeretnének kialakítani Csillagfalu néven, amelyben a Magyarországon élő nemzetiségek építészeti hagyományai alapján épülnek fel paraszti porták az anyaországokból ideszállított, megszentelt anyaföldre. A házakat autentikusan tervezik berendezni a 19. század stílusának megfelelően, amelyek majd vendégházként működnek. Emellett kialakítanának egy olyan épületet is, ahol valamennyi keresztény egyháznak szentélyt hoznának létre. Úgy tervezik,

hogy folyamatosan nemzetiségi rendezvények lesznek a faluban, az idelátogatók például megnézhetik majd, hogyan készülnek a hagyományos ételek, megkóstolhatják azokat. A kb. két milliárd Ft-ot igénylő projektet uniós támogatásból szeretnék megvalósítani.

A projekt megvalósítása érdekében felvették a kapcsolatot kormányzervekkel, az országos nemzetiségi önkormányzatokkal, a nemzetiségekhez tartozó nagykövetségekkel és a keresztény egyházakkal is. Számos együttműködési megállapodást írtak alá, és elkészült a Csillagfalu látványterve is. Ám az utóbbi időben a technikai segítség hiánya, valamint anyagi problémák miatt lelassult a projekt megvalósítása. A rendelkezésre álló forrásaik ugyan az Átányon található többi civil szervezetek többségéhez képest lényegesen nagyobbak, ám messze nem elegendők a Csillagfalu projekt megvalósításához. A bevételeik tagdíjakból és pályázatokból származnak, valamint kétszer is kaptak nagyobb értékű támogatást az Emberi Erőforrások Minisztériumától.

Az Átány Község Megújulását Támogató Innovatív Baráti Kör Egyesület

Tagságát tekintve eltér a többi átányi civil szervezettől, mivel tagjait főként a faluból elszármazottak vagy a faluval rokonszenvet érzők teszik ki. A legfőbb célkitűzésük, hogy Átány újra élhető, lakóit megtartani képes, folyamatosan fejlődő településsé váljon. Javítani szeretnék az Átányon élők életkörülményeit új munkahelyek teremtésével, a fenntartható fejlődést szolgáló megújuló energiák alkalmazásával, a hagyományok ápolásával, továbbá kulturális, oktatási, sport és turizmusfejlesztési tevékenységek támogatásával.

A fenti célok megvalósítása érdekében a szervezet kidolgozott az „Átány Projekt” komplex falu rehabilitáció vízióhoz egy stratégiai koncepciót és felvállalták a projekt koordinálását. Elkészítették a Nyíri István Öko Kollégium és Iskola tervét, amely a terveik szerint erdei iskolaszerűen működtetett létesítmény lesz, amelyben az ideérkező gyerekek megismerhetik majd Átány néprajzi és kulturális hagyományait, történeti értékeit. A projekt megvalósítása azonban átmenetileg megtorpant, mivel – a Csillagfalu Közhasznú Egyesület projektjéhez hasonlóan – komoly szakmai, technikai segítségre és jelentős anyagi forrásokra van szükségük a folytatásához.

Az Átányi Polgárőr Egyesület

A szervezet legfőbb célja a közrend fenntartása, bűncselekmények és balesetek megelőzése, a közösségi és személyi tulajdon védelme, a rendvédelmi szervezetekkel való együttműködés és önkéntes tűzoltás. Az elmúlt két évtizedben többször is gyakorlatilag megszűnt, majd újjászervezték. Habár az egyik legnagyobb taglétszámmal rendelkező civil szervezet volt egykor, mára megfogyatkoztak az aktív tagok, mert egyrészt sokan megunták, hogy minden fáradozásuk ellenére sem érték el a kívánt eredményeket, hiszen a betörések száma nem csökkent a községben. Ráadásul az anyagi forrásaik is hiányoznak a szervezet megfelelő működtetéséhez. Régebben a lakosság gyűjtést szervezett, az így kapott adományokból sapkákat, dzsekiket, mellényeket vásároltak, a hevesi kollégáktól pedig kocsit kaptak. Emellett elnyertek egy pályázatot kamerarendszer kiépítésére is. Ma már viszont nincs elég pénz fenntartani ezeket. Az utóbbi időben főként az egyház, más civil szervezetek és az önkormányzat rendezvényeit biztosítják.

Eredetileg abból a célból hozták létre a szervezetet, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ) megszűnését követően megmaradt fegyvereket ne kelljen visszaszolgáltatni a rendőrségnek. Időközben azonban kiderült, hogy a lőtérnek nincs működtetési engedélye, emiatt lényegében funkcióját veszítette a klub. Ezután más sportágban tevékenykedett a szervezet: az ÁTÁNY RALLYE SPRINT szervezésében működött közre. Ám az utóbbi néhány évben már nem rendeztek versenyeket, mert eladták a helyszínéül szolgáló területet.

Összegzés

Egy település megfelelő működéséhez mind társadalmi, mind gazdasági értelemben szükség van arra, hogy a fejlesztési folyamatokban érintett helyi lakosok közül minél többen vegyenek részt az önkormányzati szereplők mellett, mert ezáltal hatékonyabb döntések születhetnek és a lakosság közösségi integrációja is elősegíthető. Az interjúalanyaim közül azonban többen is azt állították, hogy a lakosság jelentős hányada mára közömbössé, fásulttá vált, szerintük a helyi közösség nem elég önszerveződő, gyenge a közösségi összetartozás. Csupán egy szűk körű – kb. 40-50 családból álló – aktív mag található a településen. Ők teszik ki nagyrészt a helyi civil szervezetek aktív tagságát is.

Tanulmányomban bemutattam az átányi civil szervezetek céljait, felépítését, működését, tevékenységét és az eddig elért eredményeit. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a helyiek többsége szerint ugyan szükség van a közösségi szervezetekre, mégis sokan nem ismerik a településen működő civil szervezeteket. Véleményem szerint a jövőben érdemes volna nagyobb hangsúlyt fektetni arra, hogy ezek kellőképpen éljenek a köztudatban.

Megállapítottam, hogy az átányi civil szervezetek igen heterogén összetételűek, mivel jelentősen különböznek a jogi formájuk, a tevékenységi szerkezetük, valamint a működési és gazdálkodási lehetőségeik szerint. Átfogó tevékenységi kört fednek le e szervezetek: kulturális, oktatási, sport, szociális, valamint településfejlesztési tevékenységet egyaránt végeznek.

A kuratóriumi tagok számát tekintve is lényeges eltéréseket találtam, a tagság 5 és 75 fő közötti az egyes szervezetekben. Az interjúk során többen is említették, hogy a civil szervezetek tagságában sok átfedés van, ezért időnként nincs elég ember a különböző tevékenységek megvalósításához. Továbbá több szervezetben okoz nehézséget a kieső tagok utánpótlása, a tagság „megfiatalítása”.

Meglátásom szerint a lakosság nagyságához képest, meglehetősen sok civil szervezet működik a településen, ám közülük több manapság már kevésbé vagy egyáltalán nem tevékeny. Ebben feltehetően az is szerepet játszik, hogy a civil szervezetek jelentős része anyagi nehézségekkel küzd. Átányon egyszerre vannak jelen a több millió forintos nagyságrendű és a pár tízezer forintnyi bevétellel gazdálkodó alapítványok és egyesületek.

Habár több pozitív példát is említettem az írásomban, mégis viszonylag ritka a civil szervezetek közötti összefogás. Véleményem szerint a jövőben érdemes volna még jobban kiaknázni az ebben rejlő lehetőségeket pl. a rendezvényeik összehangolása révén.

Irodalomjegyzék

- Az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottsága* (1998): Opinion of the Economic and Social Committee on The role and contribution of civil society organisations in the building of Europe. In: Economic and Social Committee (ed) (1999): *The Civil Society*, pp. 15-32.
- Kuti É.* (1996): A nonprofit szervezetek szerepe a kilencvenes évek magyar társadalmában és gazdaságában. In: *Közgazdasági Szemle*, 1996/1, pp. 18-30.
- Nárai M.* (2008): A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében – A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása. Doktori disszertáció, ELTE Szociológiai Doktori Iskola, Budapest
- Nárai M.* (2004): A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára. In: *Education*, 2004/4, pp. 616-634.
- Pierog A.* (2013): Civil szervezetek vezetési és működési sajátosságai. Doktori disszertáció, Debreceni Egyetem, Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Debrecen
- Pierog A. - Szabados, GY. N.* (2012): Methodological questions of a survey of civil organizations. In: *Applied Studies in Agribusiness and Commerce (APSTRACT)*, 6 (5), pp. 95-98.
- Putnam R.* (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community.* Simon & Schuster, New York
- Reisinger A.* (2012): Civil/nonprofit szervezetek a kohéziós politikában – elméleti alapok. In: *Tér és társadalom*, 26 (1), pp. 41-65.
- Sasvári N.* (2008): Civil szervezetek és az Európai Unió – Civil érdekérvényesítés. Doktori disszertáció, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola, Budapest
- Szakál Gy.* (2004): A társadalmi tőke hatása az oktatásra, egészségre és a civil szférára. In: *Szakál Gy. - Gergely A. (szerk.) (2004): Társadalmi tőke, karrieresélyek, viselkedésminták.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont, pp. 6-20.

Egyéb források

2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról
- Civil Szervezetek Névjegyzéke (<http://www.birosag.hu/allampolgaroknak/civil/tarsadalmi-szervezetek-es-alapitvanyok-nevjegyzeke>). Letöltve: 2014.06.20.

Interjúalanyok

- Bedécs Mária és Székely Csaba, Csillagfalu Közhasznú Egyesület
Bedécs Kálmánné, Átányi Nyugdíjasokért Alapítvány
Énekes Istvánné, "Az Átányi Egyházi Iskoláért" Közhasznú Alapítvány
Ferenczfiné Lyócsa Éva, Együtt Egymásért Alapítvány az Átányi Református Gyülekezetért
Kovács Zoltánné, Átányi Iskoláért Alapítvány
Jámbor Dénes, MTTSZ Átány Honvédelmi Lövész Klub
Lehoczki István, Átány Község Megújulását Támogató Innovatív Baráti Kör Egyesület
Ötvösné Mértén Ilona, Átányi Turisztikai, Kulturális és Hagyományörző Közhasznú Egyesület
Végh Károly, Átányi Polgárőr Egyesület

AZ ÉLHETŐSÉG ÉS ELÉRHETŐSÉG ÖSSZEFÜGGÉSEI ÁTÁNY TELEPÜLÉS PÉLDÁJÁN

CORRELATIONS BETWEEN LIVEABILITY AND AVAILABILITY PRESENTED ON THE EXAMPLE OF ÁTÁNY

Topa Zoltán, PhD hallgató, SZIE Enyedi György RTDI

Zoltán Topa, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

A közlekedési infrastruktúráról elmondható, hogy általában meghatározza az általa érintett, összekapcsolt területi egységek gazdaságát, társadalmi folyamatait és fejlődési lehetőségeit. Nem tisztázott és pontosan nem kalkulálható azonban az, hogy milyen mértékben és milyen hatókörben fejtik ki hatásukat az infrastrukturális beruházások. Ezzel együtt folyamatosan cél Magyarországon (és az Európai Unióban is) a közlekedés megkönnyítése, az áru, a munkaerő szabad áramlásának elősegítése, amelyek célja pozitív térbeli folyamatok beindítása mind városi, mind pedig olyan elmaradottabb vidéki terekben, mint amelyben Átány is található. Ennek a falunak azonban számos más kihívással is szembe kell néznie, ezért kérdéses, hogy önmagában az elérhetőség javulása milyen mértékű fejlődést képes előidézni.

Abstract

Transport infrastructure generally affects the economies, social processes and development opportunities of the regions it connects to each other. It is not clarified and cannot be calculated yet, however, that how much and in how wide range infrastructure investments can affect a region. Herewith the previous facts, it is an ever actual goal in Hungary (and in the whole European Union) to eliminate transportation bottlenecks and to ensure the free movement of goods and labour, which aim at initiating favourable regional processes in urban areas and in lagging behind rural areas as well, such as the one the small settlement Átány can be found in. This village, on the other hand has to face many challenges; therefore it is questionable that what extent of development can be achieved by the improvement of its accessibility.

Bevezetés

Tanulmányom kiindulópontja, hogy egy település sikerességét számos tényező meghatározhatja: a helyi humánerőforrás minősége és mennyisége, a helyi adópolitika, a természetes erőforrásokkal való ellátottság, a fekvésből adódó következmények, a megközelíthetőség stb. Közelebbről számomra a kérdés az volt, hogy vajon mennyiben befolyásolja az elérhetőség a település gazdaságát, a helyi lakosok mindennapját, a falu élhetőségét?

Anyag és módszer

Kutatásom során primer és szekunder kutatást végeztem 2014 nyarán. Először internetes források (KSH – Területi Statisztikai Adatok Rendszere, Átány település weboldala stb.) segítségével alapadatokat (például népességszám, vándorlások száma, működő gazdasági szervezetek száma) szereztem Átányról. Ezt követően terepi munkával kérdőíves felmérést

végeztem a faluszemináriumi műhely keretein belül, továbbá interjúkat készítettem a településen. Az interjúk során olyan, a kutatási témám szempontjából meghatározó szereplőket kerestem meg, (vállalkozókat, helyi önkormányzati képviselőket, a falu polgármesterét), akiknek a témámra is rálátása van, így meglátásaikkal segíteni tudták a település helyzetének megismerését. Résztvevő megfigyelőként a helyi lakosok körében töltött hét tovább segített árnyalni a helyi sajátosságokról bennem kialakult képet.

A terepkutatás után a nyert adatokat elemeztem, értelmeztem. A kérdőívezés és interjúk során gyakran felmerülő, munkahelyet vagy szolgáltatásokat kínáló településeket feljegyezve kiegészítettem ismereteimet az ezen települések Átányról történő közlekedési lehetőségeinek vizsgálatával. Elemeztem a Volán Zrt. hivatalos weboldalán található menetrendeket, amelyek segítségével felmértem az Átány és más települések közötti buszos közlekedés sajátosságait, az időbeli távolságot és az átszállások számát. Ezután a Google maps térképes felülete segítségével megvizsgáltam, hogy Átány milyen időbeli távolságra fekszik a feljegyzett településektől.

Az élhetőség és elérhetőség fontossága a települések vizsgálatában

Egy településen pusztán gazdasági sikerekkel nem lehet biztosítani, hogy jövőbe mutató perspektívái legyenek. Éppen ezért, ma már a települések sikerességének vizsgálata során új szempontok is előkerülnek. Ilyen szempont az *élhetőség*. Az élhetőség nehezen definiálható, hiszen kevésbé lehet kifejezni objektív mutatókkal, mint például a gazdasági teljesítményt. *Timmer és Seymoar (2005)* ugyan olyan urbánus rendszerre vonatkoztatja a fogalmat, amely hozzájárul lakói fizikai, szociális, mentális jólétéhez, illetve azok személyes fejlődéséhez, ám a kérdés korántsem csupán városokhoz kötődik. *Chambers és Conway (1991)* megállapítása már ezt a tágabb szemléletet követi. Szerintük az élhetőség azon képességek, tevékenységek, valamint fizikai és nem materiális eszközök összessége, amelyekre az élethez szükség van. Mindkét nézőpont közös vonása, hogy nem csupán fizikai adottságok jelenlétével hozzák összefüggésbe a fogalmat. Hangsúlyosak a nem materiális összetevők is. *Chambers és Conway (1991)* kifejtik a hosszú távú (fenntartható) élhetőségről alkotott nézetüket is, amely ott tud kialakulni, ahol a szóban forgó élhető közösség vagy hely képes kezelni a válsághelyzeteket, vagy helyre állni azok után, továbbá képes az élethez szükséges elemeket fenntartani vagy továbbfejleszteni a jövőre nézve. Véleményem szerint a fenntarthatóság kulcsfontosságú, hiszen ha egy település vagy bármilyen életközösség hosszú távon a válság tüneteit mutatja, és a közösség azt nem képes kezelni, akkor várható, hogy a már meglévő problémák újabbakat szülnek. Ahogyan *G. Fekete Éva (2006)* is megfogalmazta az elmaradottság tényezőinek összefüggés-rendszerében: beindul egy negatív spirál. *G. Fekete (2006)* rámutat, hogy az elérhetőségi probléma, mint az elszigeteltség egyik oka, jelentősen hozzájárulhat ehhez a sodródáshoz, a szükségletek kielégítésének akadályaihoz, a térségi jövedelemtermelő képesség gyengeségéhez, az erőforrások nem kielégítő hasznosításához, és általában is a kívánatos társadalmi egyensúly felbomlásához.

A közlekedési infrastruktúra tehát meghatározza a gazdasági tevékenységeket, a gazdaság teljesítőképességét. *Széchenyi István* 1848-ben ezt írta: „Közlekedések nem képezik az országok velejét ugyan, de csak olly hatásuk van, mint valami élő test véreinek: ámde, noha azok jobb voltát közvetlen szellemi javításoknak nem nevezhetni, azért mégis épen olly elmulthatatlan azoknak tökéletesen elrendezett volta: valamint akadozó, vagy lázas vérforgás közt a legegészségesb velő is szolgálilag lenyüggözve van, hiába küzd a szellem az anyagnak fejletlen sulyával.” (*Széchenyi, 1848, 10.o.*). Azt, hogy a közlekedés meghatározza a gazdasági teljesítőképességet, leginkább akkor látjuk igazolva, amikor a rendszer

kiépülésének hiányait látjuk. A közlekedési infrastruktúra hiánya gyakran vezet oda, hogy a térség leszakad, mivel nem tud csatlakozni a munkahelyeket és szolgáltatásokat kínáló, távol eső centrum(ok)hoz. Egy eleve periférikus térben, mint amilyen a vizsgálat helyszíne, Dél-Heves, a közlekedési infrastruktúra problémái hatványozódnak. Az ilyen típusú problémák a centrum-periféria modellek egy részében is megjelennek. *Glaeser és Gottlieb (1999)* szerint a közlekedési infrastruktúra javulása növelheti a vidékről a városokba költözők arányát, ezáltal az ottani tőke és a képzett munkaerő a városba áramolhat idővel. Mások óva intenek a közlekedéscsökkentés pozíció fontosságának túlhangsúlyozásától. *Enyedi (2011)* például kiemeli, hogy mivel ma már általában mérséklődnek a fajlagos szállítási költségek a technológia fejlődésével és az egyre újabb szállítási módok elterjedésével összefüggésben, így a távolságnak, azaz a közlekedéscsökkentés pozíciónak, mint ami meghatározó szerepű a klasszikus térgazdasági modellekben, vagy a regionális szintek elkülönítésében — érdemes újragondolni a jelentőségét.

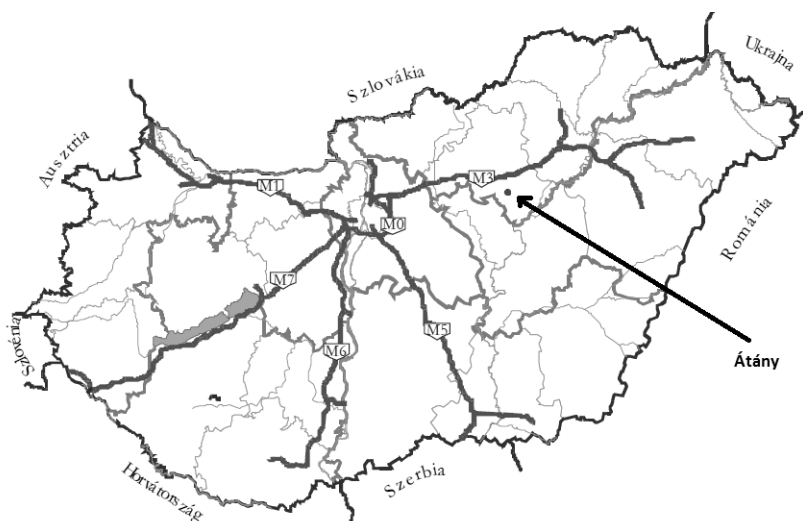
Miközben az elméleti viták zajlanak, a gyakorlatban világosan az a tapasztalat, hogy a távolság (a közlekedéscsökkentés elérhetőség) szerepe a vidéki térségben nem csökken: sem a gazdasági életben a telephelyválasztás szempontjából, sem az emberek mindennapjait tekintve.

Érdemes tehát a konkrét vizsgálati helyszín adottságaiból indulni ki, azaz számításba venni a közlekedési infrastruktúra mennyiségi és minőségi adottságait. A fentiek tükrében a következő fejezetben bemutatom a település elérhetőségi lehetőségeit, valamint az átányi lakosok és vállalkozók véleményét a településük elérhetőségéről, megközelíthetőségéről.

Átány elérhetőségének vizsgálata

Átány település viszonylag közel helyezkedik el az M3-as autópályához (1. ábra) és a 3-as főúthoz. Egyéni közlekedés szempontjából Átány megközelíthetősége nem ütközik fizikailag korlátokba, nem zsáktelepülés, az oda vezető utak minősége kielégítő.

1. ábra: Átány elhelyezkedése a magyarországi gyorsforgalmi úthálózat elemeihez képest

Forrás: KSH.hu (2013) alapján saját szerkesztés

Érdemes a falu közlekedéscsökkentés helyzetét megvizsgálni olyan szempontból is, hogy a számára valamilyen szempontból (pl. egészségügyi ellátás, munkahely stb.) fontos

településekhez képest elégségesnek bizonyul-e a meglévő adottság. Legkevésbé Budapest elérhetősége tekinthető elfogadhatónak, bár a környék nagyobb városai a kritikus egy órás időtávon belül vannak. (1. táblázat).

1. táblázat: Átány település időbeli távolsága egyes településektől (autóval)

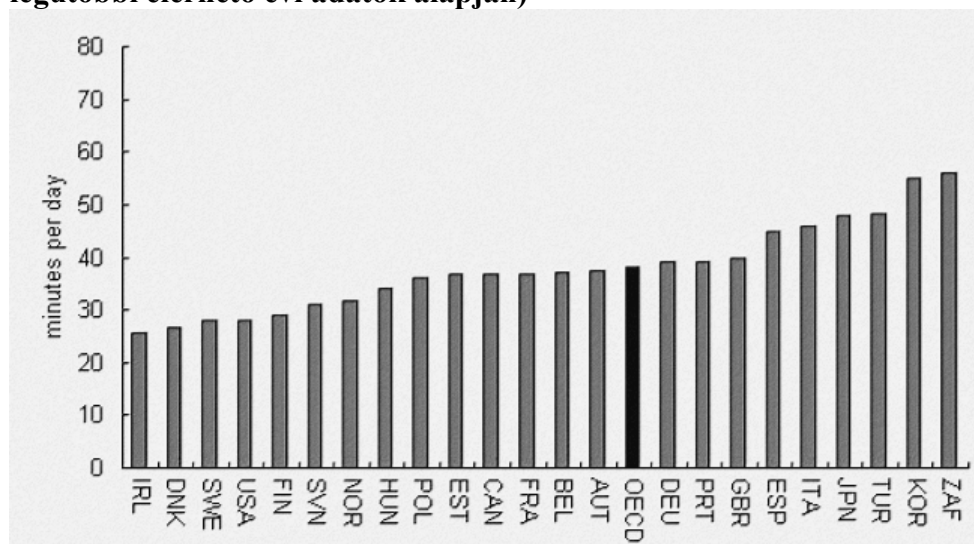
Szolgáltatást vagy munka-alkalmat biztosító település	Időbeli távolsága Átánytól autóval
Budapest	2 óra 16 perc (autópálya igénybevételével: 1 óra 22 perc)
Miskolc	1 óra 3 perc
Jászberény	56 perc
Eger	45 perc
Gyöngyös	55 perc (autópálya igénybevételével: 40 perc)
Jászapáti	32 perc
Heves	12 perc

Forrás: Google maps

A The Economist nevű gazdasági folyóirat gazdasági szakértője, Ryan Avent 2011-ben publikált egy írást, amelyben vizsgálta, hogy egyes országokban átlagosan mennyi az ingázási idő. Az eredmények kérdőíves felmérés alapján születtek. (2. ábra).

A 2. ábra alapján látható, hogy az átlagos ingázási idő Magyarországon hozzávetőlegesen 35 perc. Ennek tükrében elmondható, hogy az Átányról Budapestre, Miskolcra, Gyöngyösre, Jászberénybe és Egerbe ingázók átlag feletti időt kell, hogy eltöltsenek utazással naponta. Egyéni közlekedés szempontjából tehát elmondható, hogy Átány viszonylag messze található a nagyobb szolgáltató és a helyi lehetőségekhez képest több munkalehetőséget biztosító településektől.

2. ábra: Az átlagos ingázási egyes kiválasztott országokban, percekben kifejezve (a legutóbbi elérhető évi adatok alapján)

Forrás: Ryan Avent, The Economist (2011)

2. táblázat: Átány település időbeli távolsága egyes településektől (autóbusszal) és ezen járatok sűrűsége

Szolgáltatást vagy munkaalkalmat biztosító település	Az adott település időbeli távolsága Átánytól autóbusszal	Járatok száma naponta
Budapest	~ 2 óra 30 perc	3 db közvetlen, 8 db átszállásos
Miskolc	~ 3 óra	7 db átszállásos
Jászberény	~ 1 óra	3 db közvetlen, 8 db átszállásos járat
Eger	1 óra 10 perc	7 db közvetlen, 18 db átszállásos
Gyöngyös	1 óra 10 perc	3 db közvetlen, 15 darab átszállásos járat
Jászapáti	~ 35 perc	4 db közvetlen, 11 darab átszállásos járat
Heves	~ 13 perc	19 db közvetlen, 20 db átszállásos

Forrás: A Volán társaság hivatalos weboldala

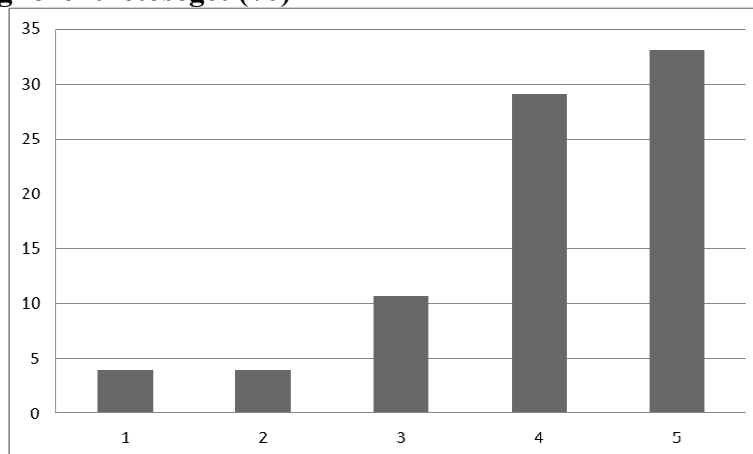
A tömegközlekedéssel való elérhetőséget még az egyéni megközelíthetőségénél is gyengébbnek lehet ítélni. Átálynak vasútvonala nincs, először Átányról busszal el kell jutni a hozzávetőlegesen 13 percre lévő Hevesre. Itt van legközelebb vasútállomás. A tömegközlekedés tehát a faluban a buszt jelenti. A buszos közlekedés vizsgálata során a Volán társaság által üzemeltetett internetes oldalt használtam fel. Felmértem, hogy hány közvetlen és hány átszállásos buszjárat érinti a települést, valamint hogy ezen járatok igénybevételével átlagosan mennyi időbe telik az utasoknak eljutni Átányból a fent már felsorolt, az Átányiak számára szolgáltatásokat és munkahelyet biztosító településekre (2. táblázat).

A 2. táblázatból kiderül, hogy Budapest átlagos időbeli távolsága jóval az átlagos ingázási idő felett van, de jelentősen túllépi az átlagértéket Miskolc is. Jászberény, Eger és Gyöngyös szintén egy órás utazási távolságon kívül esik, csupán Jászapáti és Heves települések vannak ezen időtávon belül. A távolságérzetet tovább növelheti egyes esetekben a járatok viszonylagos ritkasága. Budapest esetében, amelyet a kérdőíves felmérés válaszadóinak 8%-a jelölt meg munkahelyként, például csupán három közvetlen és nyolc átszállásos járat áll rendelkezésre.

A helyi társadalom mobilitása és a falu közlekedési adottságának társadalmi megítélése

Az, hogy egy közlekedésföldrajzi elérhetőség megfelelő-e vagy sem, az a társadalmi bázis igényétől függ. Például a munkavállalói kör igényétől, hiszen ez az egyik leginkább mobilis társadalmi csoport. A 18 és 58 év közötti korcsoporttal számolva, ami a népesség 53%-át teszi ki, ez az 1526 fős településen kb. 800 főt jelent. Ebből azonban a nyilvántartott álláskeresők száma 13%-ot tesz ki, tehát kb. 100 fő ebből (KSH, 2014) nem mobilis. Ugyancsak nem mobilis a településen élő, becslések szerint a népesség harmadát kitevő cigányetnikum. Így alig pár száz főre tehető a ténylegesen aktív keresők száma a faluban, akiknek létszükséglet a faluból a munkahelyre való eljutás. Az, hogy az átányi lakosság tehát alapvetően nem mobilis, minden bizonnyal összefügg az alacsony átlagos iskolai végzettséggel.

3. ábra: A megkérdezettek megoszlása az alapján, hogy milyennek értékelik a település autóval való megközelíthetőségét (%)

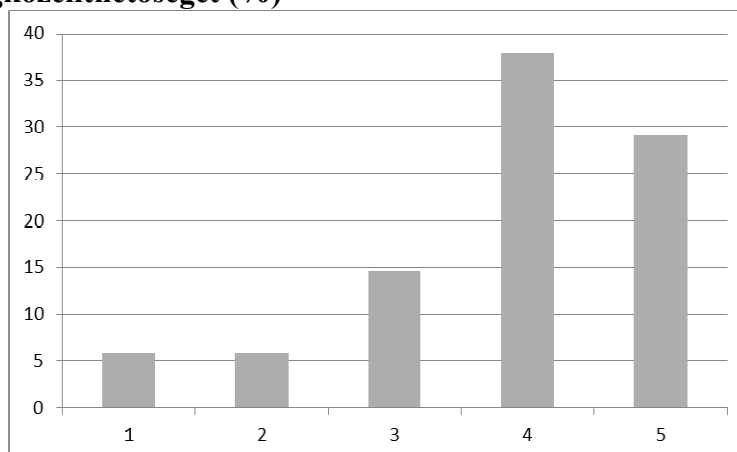

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Mivel azonban a megközelíthetőség nem csupán a munkaingázókat érinti, ezért kérdőíves felmérésünkben a háztartások kb. ötödében szisztematikus mintavétellel a falu minden részéből főlmértük, hogy miként ítélik meg a lakosok a település autóval és busszal való megközelíthetőségét (3. és 4. ábrák). A válaszok során a lakosok egy 1-től 5-ig terjedő skálán tudták osztályozni a megközelíthetőséget (a legrosszabb érték „1”, a legjobb pedig az „5” volt).

Az ábrák tanulsága szerint mind az autóval, mind az autóbusszal való megközelíthetőséggel elégedettek a lakosok. Tapaszthatók ugyan eltérések, de mindkét esetben 60% feletti a 4-esek és 5-ösök aránya.

4. ábra: A megkérdezettek megoszlása az alapján, hogy milyennek értékelik a település busszal való megközelíthetőségét (%)

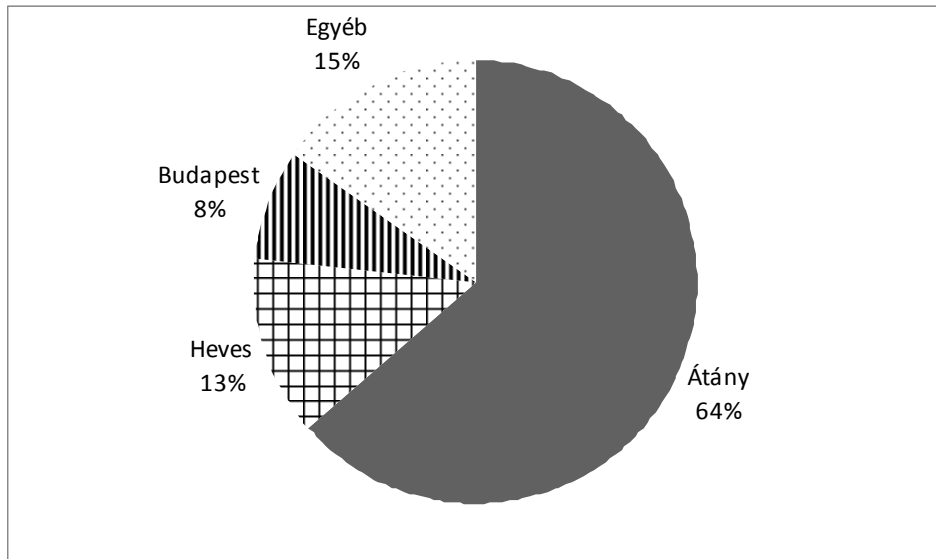

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A kérdőíves felmérés optimista kicsengése némileg ellentmondani látszik a közlekedésföldrajzi helyzet megállapításaival. Ennek azonban megvan a racionális magyarázata. Akinek nem létkérdés kimozdulni a faluból, annak értelemszerűen nincs negatív véleménye. Ha ugyanis megvizsgáljuk a válaszadóink munkahelyének telephely szerinti megoszlását, akkor az a tapasztalat, hogy a többség eleve Átányon dolgozik. 13% dolgozik még a megközelítőleg 13 percnnyire található Hevesen, a maradék 23% pedig vagy Budapesten

vagy egyéb távolabbi városokban (általában Gyöngyös, Eger, Miskolc és Jászberény szerepelt még a válaszok között). (5. ábra).

5. ábra: A válaszadók megoszlása a munkahelyük települése szerint (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A kérdőíves felmérés, valamint a szolgáltatás egyszerű közlekedésföldrajzi elemzés eredményét tovább árnyalja a helyi vállalkozókkal, a helyi polgármesterrel és egy vállalkozó önkormányzati képviselővel folytatott interjú tapasztalata.

Gönczi Mihály polgármester elmondta, hogy a buszjáratok kialakítása során részt vesznek a busztársaságokkal való egyeztetéseken. Ezekben figyelembe veszik a diákok igényeit (akik főleg Hevesre, Egerbe és Jászapátira járnak), valamint az egészségügyi szolgáltatások hozzáférhetőségét (ami miatt gyakran szintén más településekre, például Hevesre és Egerre járnak az átányiak). Léteznek munkajáratok is, de kevesen veszik igénybe. Inkább magánúton szerveződik a személyszállítás.

A polgármester véleménye szerint nem a szolgáltatás színvonalával van a baj. A gond az, hogy nagyon sok az alacsony képesítésű helyben, így – bár egyébként is távol van a település magasabb szintű szolgáltatásokat és munkaalkalmakat biztosító településektől – ők nem tudnak elmenni dolgozni, hiába tudnának ingázni. Ettől függetlenül úgy vélte, hogy minden olyan fejlesztést támogatni kell, amely segíti az időbeli elérhetőség javulását (például az M3-as autópálya elérhetőségét célzó útépitéseket), mert helyben leromlott az utak minősége. Volt egy nagyberuházás, amely főleg a 31-es főútvonalat érintette, illetve Átány és Kömlő között 2014 tavaszán fejeződött be az útfelújítás. Azok a belső utak, amik állami fenntartásban vannak viszont nem lettek ebben a projektben felújítva, ez pedig negatívan érinti a települést.

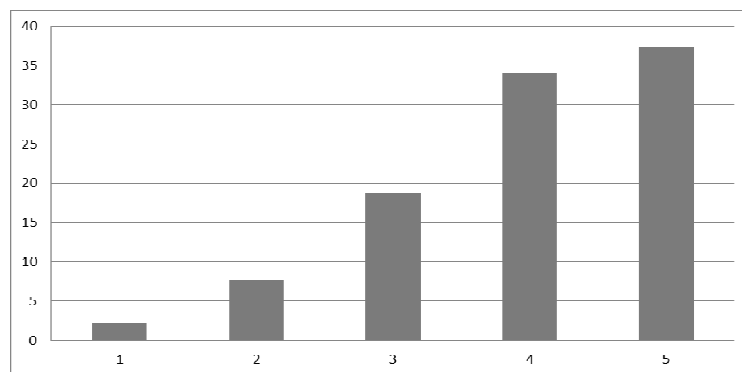
A közlekedésföldrajzi adottságok szerepe az élhetőségben

Az élhető települések nem attól működnek jól, hogy minden megtalálható bennük. Az teszi őket élhetővé, hogy az alapvető szükségletek kielégítésének megvan a lehetősége a kiépült közlekedésföldrajzi lehetőségek révén akár a településen kívül is. Az alábbiakban megvizsgálom, hogy a vállalkozók a megélhetés, és általában a lakosság a mindennapi ellátások szintjén hogyan látja a település adottságait.

Mivel a falu a mezőgazdaságban fogalmazza meg a jövő fő csapásirányát, ezért a helyi vállalkozók között fontosnak tartottam keresni ilyen profilút. Célom az volt, hogy kiderüljön, milyennek látja a közlekedésföldrajzi helyzetet a vállalkozása szempontjából. Tóth János mezőgazdasági termelő, aki 13 éve él a településen leginkább azt fogalmazta meg kritikaként, hogy mivel a mezőgazdasági terményekre, termékekre a közvetlen környéken nincs igazán piac, ezért messzebbre, például Jászapátiba kell eljárni. Ehhez jobb utak kellenének. Ugyancsak probléma a mezőgazdasági gépek üzemanyag-ellátása, mivel legközelebb csak Hevesen lehet hozzájutni. A feldolgozóipari tevékenységben érdekelt Jámbor Dénes ugyanakkor úgy véli, hogy a térség vállalkozói szempontból kapott kedvezményezettsége és az elérhetőség hátrányai kompenzálják egymást. Valójában a falu Budapestről sem elérhetetlen.

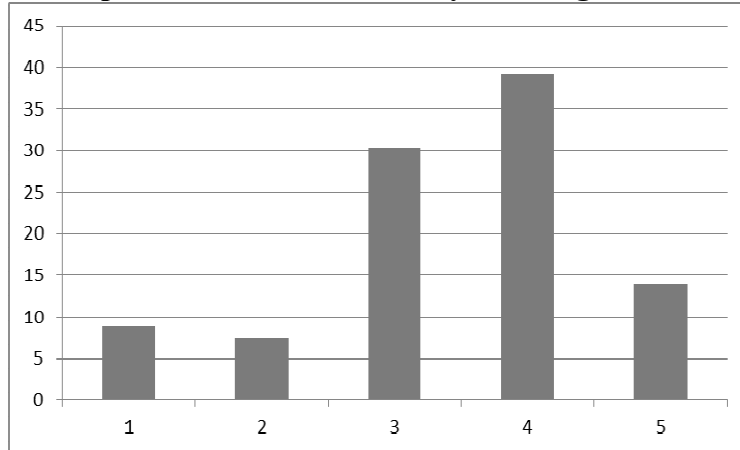
Természetesen nemcsak munka okán lehet szükséges a más településekkel való kapcsolattartás. Az áruval való ellátottság, a mindennapi komforthoz való hozzáférés vonatkozásában ugyan a kérdőíves felmérésünk szerint is egészen pozitívnak mutatkozott a falu (6. és 7. ábra), ám a településen javarészt alapszolgáltatások és alapvető áruk kaphatók. A boltok szűkös árukészlete, a termékek, szolgáltatások relatíve magas ára arra ösztönzi azokat, akik ezt megtehetik, hogy különböző rendszerességgel máshol vegyenek igénybe kereskedelmi szolgáltatásokat.

6. ábra: A falu áruval való ellátottságának értékelése a válaszadók véleménye szerint (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

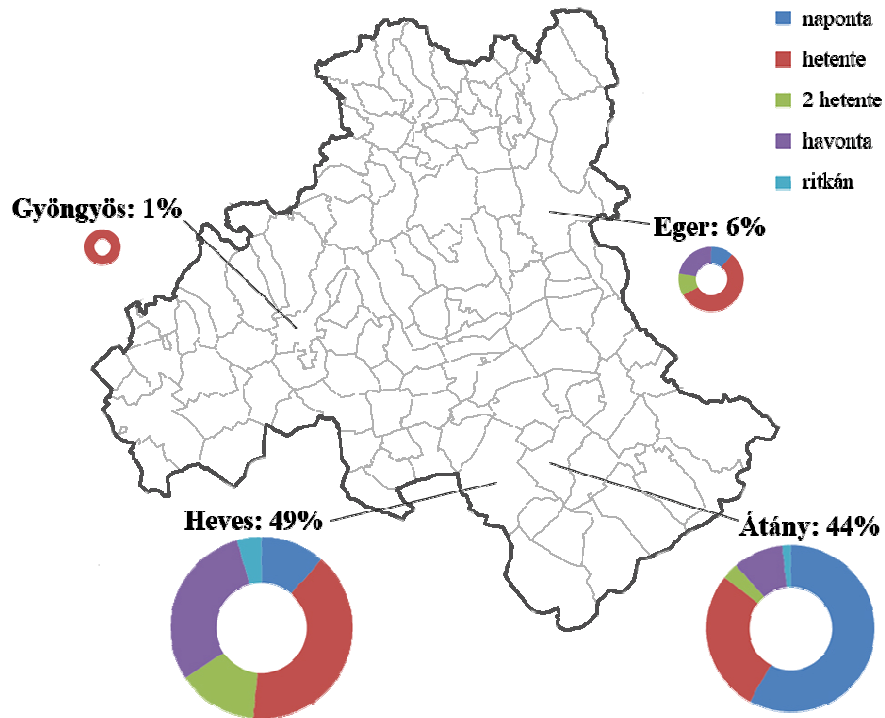
7. ábra: A mindennapi komforthoz tartozó helybeli szolgáltatások megítélésre (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

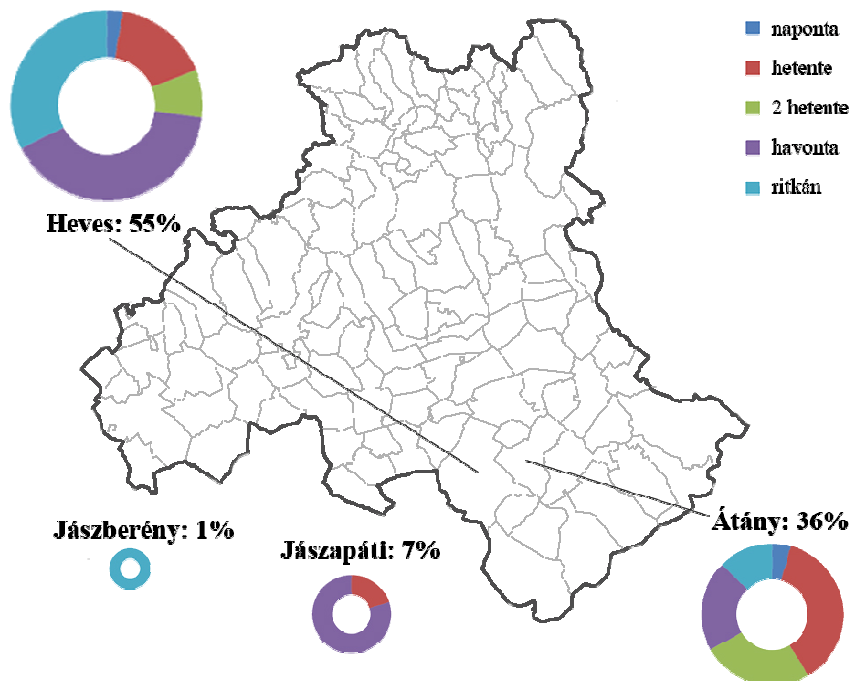
Kérdőíves felmérésünk szerint az élelmiszert a lakosok legmagasabb arányban Átányon kívül Hevesen vásárolják. Emellett kisebb jelentőséggel Eger és Gyöngyös is szerepet tölt be. A kapott kép összhangban van a tömegközlekedésről tudható háttérrel, hiszen e három település közül Hevesre van a legsűrűbb járat-ellátás. Összességében Heves megyén belül zajlik a beszerzés, ezen belül Átányon a lakosság jelentős része napi, míg Hevesen inkább heti rendszerességgel vásárolnak. (8. ábra). Ami a piacra járást illeti, ez inkább heti rendszerességű folyamat, de átlépi a megyehatárt, érinti Jász-Nagykun-Szolnok megye északi részét is (9. ábra).

8. ábra: Az átányi lakosok megoszlása szerint, hogy hol és milyen gyakran vásárolnak élelmiszert

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján szerkesztette Áldorfai György

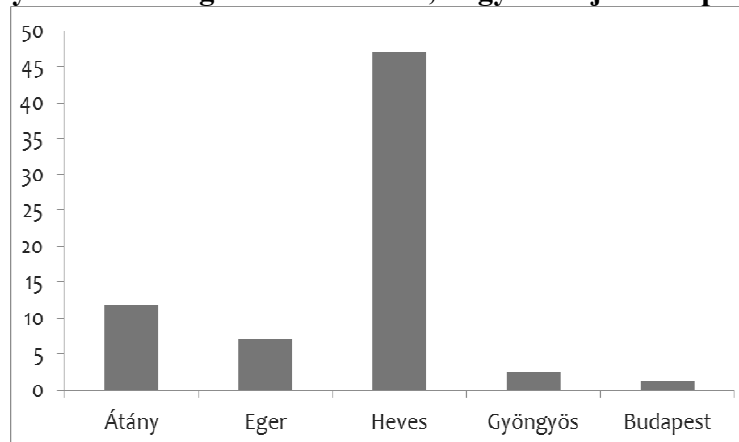
9. ábra: Az átányi lakosok megoszlása aszerint, hogy hová járnak vásárba/piacra és milyen gyakran

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján szerkesztette Áldorfai György

Egyes magasabb hierarchia-szintű, ritkábban vásárolt szolgáltatások és áruk esetében, mint például az iparcikkek (10. ábra) esetén pedig Heves, Eger, Gyöngyös mellett még Budapestre is hajlandóak elmenni a lakosok ezekért a termékekért.

10. ábra: Az átányi lakosok megoszlása aszerint, hogy hova járnak iparcikkekért (%)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Következtetések

Az élhető települések egészséges társadalom-szerkezetéhez egészséges társadalmi mobilitás tartozik. Átány társadalom-szerkezete sem demográfiai, sem gazdasági értelemben nem tekinthető egészen egészségesnek. A helyi lakosság munkaerőpiaci értéke relatíve alacsony, amiből nem csupán foglalkoztatáspolitikai következmények származnak, hanem az is, hogy alacsony fizetőképes kereslet jön létre, valamint, hogy a lakosság immobilá válik, leginkább helyben próbál munkát vállalni vagy szolgáltatásokhoz jutni. Ennek alapvető következménye az lesz, hogy elérhetőségi vonatkozásban viszonylag csekély igény szint merül fel. Leginkább ebből adódik, hogy a település jelenlegi közlekedésföldrajzi helyzete megfelel az igényeknek. Ez azonban nem siker, inkább csak egy szükségszerű velejárója a szűkülő átányi, dél-hevesi társadalmi, gazdasági potenciáloknak. Fontos hangsúlyozni, hogy élhetővé a település akkor válhat, ha a megélhetés feltételeit javító tényezők, köztük a közlekedésföldrajzi adottságok is (utak állapota, buszjáratok ésszerűsítése stb.) kedvező irányban változnak.

Irodalomjegyzék

- Chambers, R., & Conway, G.* (1991): Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts for the 21st Century. <http://www.smallstock.info/reference/IDS/dp296.pdf> (letöltve: 2010.02.03.)
- Enyedi Gy.* (2011): Globalizáció és a magyar területi fejlődés. In: *Tér és Társadalom*, 14 (1), pp. 1-10. <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/554/1105>. (letöltve: 2014.10.13.)
- G. Fekete É.*: Hátrányos helyzetből előnyök? Elmaradott kistérségek felzárkózásának lehetőségei az Észak-magyarországi régióban. In: *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek* 2(1) pp. 54-68.
- Glaeser, E. - Gottlieb, J.* (2009): The Wealth of Cities: Agglomeration Economies and Spatial Equilibrium in the United States. In: *Journal of Economic Literature*, 47 (4), pp. 983–1028.
- Széchenyi I.* (1848): Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről. <https://archive.org/details/javaslatmagyark00sz> (letöltve: 2014.10.02.)

Ryan Avent (2011): How long are American commutes? The Economics. <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2011/10/surveys> (letöltve: 2014.11.05.)
Timmer, V. – Seymoar, N. (2005): The Livable City. Her Majesty the Queen in Right of Canada and the International Centre for Sustainable Cities. http://www.ahva.ubc.ca/WUF/pdf/e_the_livable_city_eng.pdf (letöltve: 2009.04.15.)

Egyéb források

Átány település weboldala (2014): Polgármesteri köszöntő. <http://www.atany.hu/> (letöltve: 2014.05.05.)

Google maps, Magyarország. <https://maps.google.hu> (letöltve: 2014.11.01.)

Központi Statisztikai Hivatal (2013): A közúti közlekedés területi jellemzői. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/debgyorkozutikozl.pdf> (letöltve: 2014.11.01.)

Központi Statisztikai Hivatal (2014): Területi Statisztika almodul (Átány település adatai). <http://statinfo.ksh.hu/Stainfo/themeSelector.jsp?page=2&szst=T> (letöltve: 2014.12.02.)

Úti Navi (A Volán társaság által üzemeltetett weboldal): Hivatalos autóbusz menetrend. http://ujmenetrend.cdata.hu/uj_menetrend/volan/ (letöltve: 2014.11.05.)

Interjúalanyok

Gönczi Mihály polgármester

Jámbor Dénes önkormányzati képviselő, vállalkozó

Tóth János mezőgazdasági termelő

ÁTÁNYI UTCAKÉP

STREET VIEW AT ÁTÁNY

Vitéz Bálint Tamás, egyetemi hallgató, SZIE GVAM

Bálint Tamás Vitéz, student, SZIU

Absztrakt

Egy település utcaképe nem csupán a térhasználatról szól. Benne láthatóvá válnak a település belső viszonyai, a különböző társadalmi csoportok együttélésének körülményei. Ez a tanulmány mindenekelőtt Átány utcaképének elemzésével foglalkozik, de ennél jóval többről van szó benne. Írásomban a terepi megfigyeléseim tapasztalatai mellett a faluszemináriumi kutatás kérdőíves felmérésére is támaszkodom. Bemutatom a település ingatlanjainak állapotát térképpel illusztrálva, és rögzítem az ezzel kapcsolatos tapasztalataimat. A tanulmány utolsó fejezetében a különböző középületek állapotát ismertetem, végül pedig levonom a következtetéseimet és javaslatokat teszek az esetleges megoldások érdekében.

Abstract

The street view of a settlement cannot be interpreted only in terms of spatial use. It reflects the internal relations of the settlement, and the condition of the coexistence of its various social groups. Naturally, this study primarily deals with the analysis of the street view of Átány, however it is much more than that. Besides the experiences gained through my field researches, I also rely on the questionnaire survey conducted in the village. I present the state of the village's estates, also illustrated on a map, along with my experiences. In the last chapter of my study I shall demonstrate the condition of the various public buildings, and finally I draw the conclusions and make suggestions on potential solutions.

Bevezetés

Átány a dél-hevesi térség tagjaként a hátrányos helyzetű települések sorába tartozik. Kutatásom tervezésekor arra a kérdésre kerestem a választ, hogy vajon a hátrányos helyzet leképeződik-e a faluképben is? A kutatásom elsődleges célja az volt, hogy megvizsgáljam, Átányban milyen az utcák állapota, vannak-e járdák illetve árkok, valamint a lakóházak és közintézmények milyen állapotban vannak. Ez segített abban, hogy kijelöljem, hol találhatóak a faluban a leginkább problémás részek, amelyek a település hátrányos helyzetéről árulkodnak.

Először megvizsgáltam a TeIR adatgyűjtő rendszerben a vizsgálat szempontjából fontosabb 2011-es TSTAR adatokat. Eszerint a település területe: 5044 ha, az állami belterületi közutak hossza: 2,28 km. Az önkormányzati kiépített út és köztér hossza: 12,4 km, az önkormányzati kiépített járda hossza: 17,6 km, a lakásállomány pedig összesen 575 db ház. A 2011-es népszámlálási adatok alapján 64 lakatlan házzal rendelkezett a település.

A terepi munkát megelőzően otthon kategóriákat állítottam fel, amelyek alapján az utcákat és a házakat elemezni kívántam. Ezeket a kategóriákat a helyszínen kiegészítettem, majd a végleges alapján a települést végigjárva be is soroltam őket. Ehhez egy előre elkészített

táblázatot alkalmaztam. A terepi és adat-előkészítési feladatokban segítségemre volt Bogárdi Tünde kutatótársam.

A következő ábrán látható a település térképe (1. ábra), amelyről látszik, hogy a falunak halmaz jellege van, ami elég szokványos jelenség Magyarországon.

4. ábra: Átány település

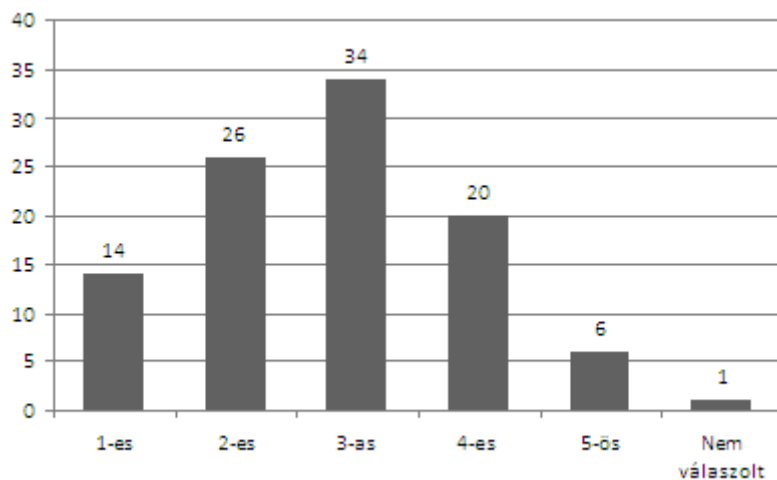

Forrás: google.maps.hu

Átány úthálózata

Kérdőíves felmérésünkben kíváncsiak voltunk, hogy vajon hogyan ítélik meg a helyiek az útviszonyokat helyben. (2. ábra)

5. ábra: Az utcák állapotára adott osztályzatok

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

A kördiagram alapján a legtöbben közepes minőségűnek ítélték az utcák állapotát (a megkérdezettek 33%-a 3-as osztályzatot adott). Ötöst csupán a megkérdezettek 6%-a adott. Az átlagosztályzat 2,73 lett, ami elég rossznak mondható.

De vizsgáljuk meg közelebbről, hogy mi áll a kapott eredmény hátterében! Átány település úthálózatában nagy szerepet kap a II. Rákóczi Ferenc út, amely a település főutcája. Ezen közlekednek a menetrendszerinti buszjáratok, és ebben az utcában találhatóak meg a legfontosabb középületek is (pl. polgármesteri hivatal, orvosi rendelő stb.). A település másik fontosabb útja a Petőfi Sándor utca, amely a főúttal északi irányban párhuzamosan halad, és az egyik, ha nem a legkorszerűbb utcája a településnek. Déli irányban ugyancsak fontos szerepe van a Szabadság utcának, amely a főútról nyílik a település központjában.

Az utak állapotának terepi vizsgálata során eredetileg az utcákat az alábbi három csoport valamelyikének minősítésével jelöltem:

1. földút;
2. rossz minőségű, de aszfaltozott út;
3. jó minőségű, nemrégiben felújított, aszfaltozott út.

A kapott adatokat egy térképen ábrázoltam, ahol több csoportot alakítottam ki, és ezeket különböző színnel jelöltem.

6. ábra: Átány település úthálózatának a minősége

Jelmagyarázat: **piros:** földút; **sárga:** aszfalozott, rossz minőségű út; **zöld:** aszfalozott, rossz minőségű, de árokkal rendelkező út; **világoskék (türkizkék):** aszfalozott, jó minőségű út; **sötétkék:** aszfalozott, jó minőségű, vízelvezető árokkal rendelkező út.

Forrás: saját szerkesztés

A 3. ábrán az látható, hogy a falu legtöbb utcája földút mind a mai napig. Azt is tudni kell ugyanakkor, hogy ezek zömmel egy-két házból állnak vagy nincsenek is rajtuk házak. Tapasztalatom szerint elsősorban a főútról nyíló utcák vannak felújítva. Ezekben az utcákban jóval többen élnek, mint a falu szélén lévőkben, így érthető, hogy ezek az utcák kaptak nagyobb figyelmet a felújítások során. A legjobb állapotban lévő utak a következők: Kossuth Lajos utca, Ötvöstábornok utca, Szabadság utca, Templom út, Petőfi Sándor utca, Bem József út, Béke utca (6. ábra). Ugyancsak tapasztalati tény, hogy a legjobb állapotú utcákban, többségben még magyarok élnek. Ugyanakkor az is igaz, hogy a falu szélén lévő rossz állapotú utcákban főleg cigányok élnek.

A településen való tartózkodásunk alatt kérdőíves felméréssel vizsgáltuk, hogy vajon az utakról milyen a helyiek véleménye. Arra vonatkozóan, hogy „**Ön mely utcákat/utakat ítéli a leginkább felújításra szorulóknak a településen?**” lényegében hasonló eredményt kaptunk, mint amit a terepbejárás során is tapasztaltunk. Ahogyan a 3. ábra is mutatja, a településen sok olyan utca található, amely elég rossz állapotban van. Ezt a lakosok által kitöltött kérdőív is igazolja. Az itt élők többsége szerint a legsürgősebb felújításra a II. Rákóczi Ferenc úton (Fő út) van szükség. Ez azonban nem a helyi önkormányzat feladata lenne, hanem az Állami Útkezelőé. Vélhetően azért nem nyúlnak hozzá, mert elég alacsony a forgalomterhelése. A településen élők mindazonáltal várják a megoldást. Ami már haladást jelent az ügyben, hogy

2014 tavaszán elkészült a település határáig a vadonatúj út Kömlő felé. Talán ezt a következő években tovább fogják építeni. Ha másért nem, az autóbuszos közlekedés miatt.

Sok panasz érkezett a kérdőívekben azokra az utcákra is, amelyek a település szélén vannak (Erdész utca, Tavasz utca, Dobó utca, Ötvöstábornok utcáról nyíló kisutcák, Gyöngyvirág utca, Kinizsi utca stb.). Sokak megfogalmazása szerint ezekkel az utcákkal az önkormányzat egyáltalán nem is törődik. Sok volt a panasz, hogy a téli havazások után, valamint az esős napokon nagyon nehéz közlekedni a faluban. Volt, aki egyenesen úgy vélte, a Petőfi, Bem, Kossuthon, Szabadságon kívül minden utca felújításra szorul.

Az utcák állapota kapcsán sokszor előkerült a járdakérdés is. Tény, hogy ha van is járda, az általában elég rossz minőségű, kátyús, az egyes betonlapok között több centiméteres eltérés van. Így például babakocsival szinte lehetetlen rajta közlekedni. Az tehát, hogy a faluban gyakran nem a járdán közlekednek az emberek részben ebből is adódik.

Arra a kérdésre, hogy **„Ön szerint mely utcák/utak vannak a legjobb állapotban a településen?”** szintén a terepi tapasztalataimmal megegyező válaszok voltak a jellemzőek. A legtöbben a Petőfi utcát, a Kossuth utcát és a Bem utcát mondták jó minőségűnek. Ahogyan az a 3. ábrán is látható, ezek tényleg nagyon jó állapotban vannak, nem régen lettek felújítva. Érdekes viszont, hogy a korábban a problémás utak között jegyzett II. Rákóczi Ferenc utat is volt, aki a jó állapotúak közé sorolta. Igaz volt, aki csak egy szakaszát érezte jónak (Templom utcáig bezárólag), de volt, aki az egészet. Az így nyilatkozóak jellemzően a település szélén élő emberek, akik a saját szűkebb lakóhelyükhöz viszonyítva még ezt is jónak tekintik.

A kérdőíves véleményeket összevetve a megkérdezettek szűkebb lakóhelyével, úgy tűnik, hogy a településen élők leginkább a saját lakókörnyezetük közvetlen közelében elhelyezkedő utcákat ismerik, valamint azokat a helyszíneket, ahol rendszeresen járnak. Például az otthonuktól a Polgármesteri Hivatalig, a postáig és a boltig. A település többi részéről viszonylag pontatlan ismerettel rendelkeznek.

A házak állapotrajza

Az utcák házakból szerveződnek. A következőkben bemutatom, hogy milyen eredményre jutottunk a településen található házak állapotával kapcsolatban. Ehhez a vizsgálathoz előre kidolgoztam egy tervet, ami szerint osztályozhatóvá tettem az összképet (3. táblázat).

3. táblázat: Utcakép-elemzésnél használt mátrix

Ház	A porta	A porta előtti rész	Összkép (végleges osztályzat)
<ul style="list-style-type: none"> romház lakatlan, de ép ház elhanyagolva 	látható higiéniai problémák	gondozatlan, elhanyagolt	1
<ul style="list-style-type: none"> elhanyagolt, lakott ház 	rendezetlen	gondozatlan, elhanyagolt	2
<ul style="list-style-type: none"> régi építésű, gondozatlan, de lakható ház 	a) rendezetlen b) rendezett	a) rendezett b) gondozatlan, elhanyagolt	3
<ul style="list-style-type: none"> régi építésű, jó állapotú, lakott ház új építésű, de nem lakott ház 	rendezett	a) elhanyagolt, gondozatlan b) rendezett	4
<ul style="list-style-type: none"> új építésű, lakott ház 	rendezett	rendezett	5

Forrás: saját szerkesztés

A településen járva térképeken jelöltem be a házak helyét, és egy külön lapon jelöltem a hozzá tartozó összképet. Az utcák számozása nem összefüggő, az első napon még aszerint írtam, ami a kapura ki volt rakva, de nagyon sok olyan lakás volt, ahol az utcaszám nem volt kiakasztva, így a következő napokon már egyedi számozást alkalmaztam. A számozásra azért volt szükség, hogy az összesítés alkalmával meg tudjam különböztetni a házakat. A számozást is rögzítettem a kutatásnál használt térképen. A rögzítés alkalmával igénybe vett lap a következőképpen nézett ki (4. táblázat).

4. táblázat: A rögzítő adatlap

Utca neve:							
Házszám	Járda	Út	Árok	Ház	A porta előtt	A porta	Összkép
1							
2							
3							
...							

Forrás: saját szerkesztés

Az adatok felvétele után, a terepi munkálatok végeztével egy térképet készítettünk, amelyre minden házat felvittünk, különböző színekkel jelölve (4. ábra). Az egyes színek azt jelzik, hogy a ház összképére milyen osztályzatot adtunk.

7. ábra: Átány utcaképe

Jelmagyarázat: **piros:** romház; **sárga:** omlásveszélyes házak (1-es osztályzat); **barna:** rossz állapotú, de nem életveszélyes házak (2-es osztályzat); **zöld:** régi építésű, viszonylag jó állapotban lévő házak (3-as osztályzat); **világoskék:** majdnem tökéletes házak (4-es osztályzat); **sötétkék:** kifogástalan kerttel és porta előtti résszel rendelkező lakóépületek (5-ös osztályzat).

Szerkesztette: Bogárdi Tünde és Vitéz Bálint

Általános tapasztalatunk, hogy a központhoz közeli helyeken a házak állapota is jobb. Vannak felújított és új építésű házak is. A 4. ábrán a házak elhelyezkedéséből látszik, hogy a településnek vannak nagyon ritkásan lakott, lazán álló házcsoportjai. Ezen ritkás beépítettség a legtöbb esetben az elmúlt évtizedek következménye. A kiürült, lakatlanná lett ingatlanok illegális házbontása a legfőbb oka. A polgármester elmondása alapján több mint 100 ház tűnt el így az elmúlt 20 évben.

Az egyik leginkább pusztuló településrész az Átány északi határában lévő azon terület, amit a Tánicsics Mihály út - Újtelepi út - Egeri út - Erdész utca - Dózsa György út - Akácfa utca - Bethlen Gábor utca fog közre. Ezen a területen van olyan utca is, ahol ma már csak egyetlen ház áll, igaz még nagyon jó állapotban. Ez a Tánicsics Mihály út 40. szám alatt álló ingatlan. Az Újtelepi utcában is mindössze két lakás található, a többi helyről eltűntek a házak. A legjobb állapotban ezen a területen az Egeri utca van, ahol öt ingatlan áll még egymás mellett közvetlenül, egész jó állapotban. (4. ábra)

A második pusztulóban lévő településrész Átány délnyugati részén található; a Fertő út - Damjanich János utca - Ötvöstábornok utca - Kossuth Lajos utca által körülhatárolt terület. Itt a legjellemzőbb háztípus a barnára értékelt, tehát a 2-es minősítést kapott. Itt is találni olyan

településrészt, ahol a belterületen 100-200 méter is van két ingatlan között. Nekem ez a terület tűnt az egyik legproblémásabbnak. Borzasztó körülmények között laknak itt az emberek, olyan házakban, amelyek fele hiányzik, másik fele pedig omlásveszélyes. Van, ahol hiányzik a tető is. A legtöbbjükben cigány emberek laknak, de van közöttük magyar is. (4. ábra)

A harmadik veszélyeztetett rész Átány délkeleti területe; a Templom utca - Vörösmarty Mihály utca - Orgona utca - II. Rákóczi Ferenc út által határolt négyzet. Ezen a részen van a legtöbb romház. Valószínűleg – nem is olyan régen – ezen a részen még jó néhány ember élhetett. A településrész története a helyiek előtt jól ismert: miután elköltöztek vagy meghaltak a ház lakói, a házakat néhány hónap alatt apránként, illegálisan széthordták. Amelyik ingatlan nem lett széthordva, az elég rossz állapotban van. A legtöbb ház itt is 2-es osztályzatot kapott, de ezen a részen előfordul 4-es osztályzatú ház is. A polgármester úr szerint Átálynak most leginkább ezzel a településrészrel van a legtöbb gondja közbiztonsági és szocializációs szempontból is. (4. ábra)

A 4. ábrán piros vonalakkal azt kívántam jelölni, hogy a pusztulási folyamat hová tart. Véleményem szerint az elkövetkezendő években elképzelhető, hogy a kisebb csomókban kialakult pusztulászónák nagyobb foltokká egyesülhetnek, amennyiben a pusztulást nem sikerül megállítani. Egyelőre nehezen lehet kívülállóként megállapítani, hogy mikor és hogyan sikerülhet megállítani ezt a folyamatot.

A középületek állapota

Rendkívüli a kontraszt a település magántulajdonú ingatlanainak pusztulása és a középületek szépülése között. A falu középületeinek nagy része fel van újítva. A felújításokra, bővítésekre építésekre az elmúlt 10 évben került sor. 2011-ben adták át a megújult közösségi házat, amely ekkortól kezdve Fél Edit Közösségi Tér néven működik. A 2000-es évek közepén megépült a település Egészségháza, ahol a falu lakói olyan, nem szokványos, magas szintű speciális ellátást is kaphatnak, mint amilyen a reumatológia. A településen működik Gondozási Központ, ahol szociális étkeztetés is folyik. Ez 1977-ben lett alapítva, majd 2003-ban lett kibővíve. Az épület állapota, főleg a bővített részen nagyon jó. A polgármesteri hivatal kívülről való felújítása megtörtént, így ennek az épületnek az állapota is jó. Ugyancsak rendezett a képe a Kakas-háznak, a helytörténeti kiállításnak, a Hagyományos Paraszti Portának is.

A településen működő további fontosabb létesítmények pontértéke a következő:

- kocsmá (3-as osztályzat);
- Nemzeti Dohánybolt, ami ugyancsak 2014-ben nyílt meg (5-ös osztályzat);
- két bolt, az egyik a település közepén, a másik a Kossuth Lajos utca végén (mindkettő 4-es osztályzatú);
- posta (2-es osztályzat);
- református általános iskola, amely 2003-ban lett átadva (5-ös osztályzat);
- állami általános iskola (az önkormányzat által üzemeltetett) (3-as osztályzat).

Összességében kijelenthető, hogy a településvezetés nagy hangsúlyt fektetett az elmúlt időkben arra, hogy a közfeladatokat, a lakossági ellátást biztosító létesítmények állapota javuljon.

Összegzés

A felújított középületek, a lakossági ellátást biztosító létesítmények újszerűsége ellenére a falu utcaképe, a lakóingatlanok pusztulása tükrözi a település és térsége hátrányos helyzetét. Ami az utcák állapotát illeti, az itt élők erős kritikákat fogalmaztak meg ezek nagy részének állapotával kapcsolatban. Igaz, hogy nem minden utca állapotának javítása tartozik az önkormányzatra, van, ami az állami közútkezelő fenntartásában van, de ahol az önkormányzat maga dönt, ott érdemes volna végiggondolni, hogy nem lenne-e célszerű a faluban lakók véleményét is kikérni a fejlesztések ütemezésének kialakítása során.

A magántulajdonban levő ingatlanok állapota a központban általában jobb, mint a peremeken. Az ingatlanok száma az elmúlt évtizedekben jelentősen csökkent. Számos ponton pusztulászóna jött létre a faluban. Ez részben „pusztásodásként” jelenik meg, ami azt jelenti, hogy üres, utóbb építmény nélküli porták jelennek meg a belterületen, de jelenti a gettósodást is, amikor nagyon alacsony társadalmi státusú csoportok költöznek egymás mellé, és lakják le az ingatlanokat és annak környezetét. A település „jellegzetességei” a már említett házelhordásokból visszamaradt romházak. Ott jártunkkor 34 ilyen házat láttunk, és jelöltünk be a térképen. Úgy vélem a legnagyobb kihívást ma a gettósodási folyamat megállítása jelenti. Ezen a fronton mindenképp beavatkozásra van szükség.

Forrásjegyzék

Átány térkép www.maps.google.hu (letöltve: 2014.10.20)

KSH TSTAR adatbázis www.teir.hu (letöltve: 2014.10.20.)

KSH Népszámlálási adatbázis www.nepszamlalas.hu (letöltve: 2014.10.20.)

ÁTÁNY MENTÁLIS TÉRKÉPE

THE MENTAL MAP OF ÁTÁNY

Bogárdi Tünde PhD hallgató SZIE Enyedi György RTDI, Molnár Melinda egyetemi docens, SZIE GTK

Tünde Bogárdi Ph.D. student, SZIU, Melinda Molnár associate professor SZIU

Absztrakt

Az Átányon végzett mentális térképezésre épült tanulmányunk célja, hogy a megkérdezett válaszadóink válaszaira építve feltárjuk a közösség kollektív tudatában kialakult képet arról a világról, amiben élnek. A mentális térképezés segít rávilágítani a falu migrációs problémájára, a falu belső terének érték-különbségeire, és arra, hogy a települési térben hol helyezkedik el az emberek megítélése alapján Átány.

Abstract

The purpose of our study based on the mental mapping performed at Átány is to explore the image present in the collective consciousness of the community regarding the world the inhabitants live in, relying on the answers given by interviewed residents. Mental mapping helps to highlight the migration-related problems of the village, the difference in values within the village, and the position occupied by Átány within the urban space according to the people's opinion.

A mentális térképezés és az etnicitás

A mentális térképezést folytató kutatásokban a közös az, hogy úgy gyűjtünk össze a körülöttünk levő térre vonatkozóan információt, ahogyan azt az egyén/ a vizsgált csoport látja, megéli. Az ilyen jellegű kutatások célja, hogy a vizsgált közösség saját belső és az őt körülvevő világról olyan mélyebb ismereteket szerezzünk, amelyeket statisztikai adatbázisok, interjúk sem tudnak kellően bemutatni. Az Átányon végzett mentális térképezés is ilyen. Szerettük volna megismerni, miként gondolkodik az átányi ember a saját világról és a települési környezetéről. Az alkalmazott kutatás ötvözte a társadalomföldrajzi és a szociológiai értelemben vett mentális kutatások technikáit. Társadalomföldrajzi jellegűnek tekinthető, amennyiben „a térképek térképezésével”, azaz a fejekben található mentális térképek összegyűjtésével és interpretációjával is foglalkoztunk (*Downs és Stea 1973*). De vizsgálatot folytattunk szociológiai értelemben is, amennyiben vizsgáltuk a tér emberek tudatában leképeződött véleményeit (*Cséfalvy 1990*).

Átány társadalmi felépítéséből adódóan vizsgálatunk összekapcsolódott az etnicitás kérdéskörével is. A falu jelentős cigány kisebbségének térbeli előfordulása ugyanis akár a gettók, akár a különböző társadalmi interakciók szintjén a tér értékére is kivetülően lenyomatot hordoz. Az etnikus csoportok térbeli szerveződése tehát részben vizuálisan is megjelenő élettér-elkülönülésekben, valamint a mindennapi érintkezések szintjén megvalósuló elkülönülésekben nyilvánul meg. Ez utóbbira példa, hogy az oktatásügyben Átányon az állami általános iskolában a beiskoláztatott gyermekek lényegében a cigányságból kerülnek ki, míg a református egyház által fenntartott intézményben elsősorban nem cigány tanulók tanulnak.

Migrációs szándék vizsgálat: menni vagy maradni?

A mentális térképezéshez kapcsolódó kérdések sorában elsőként azt vizsgáltuk, hogy válaszadóink mennyire kötődnek a saját településükhöz, azaz ha lehetőségük lenne rá, akkor mennének vagy maradnának. Abból kiindulva, hogy a település egy hátrányos helyzetű térségben található, a kapott eredmény nem meglepő. A válaszadóink közel 60%-a (59,4%; 63 fő) a menni vágyók táborába tartozott. A kérdőívben az okokat is megkérdeztük. A válaszadóink a véleményüket főként a helyi közbiztonság körülményeivel és a megélhetés nehézségeivel magyarázták (ez 11-11 említést jelentett). Kilencen nem határozták meg pontosan az okot, csak annyit, hogy rossz itt élni. Hat-hat fő pedig részben a cigánysággal való együttélési problémák, részben családi okok miatt költözne.

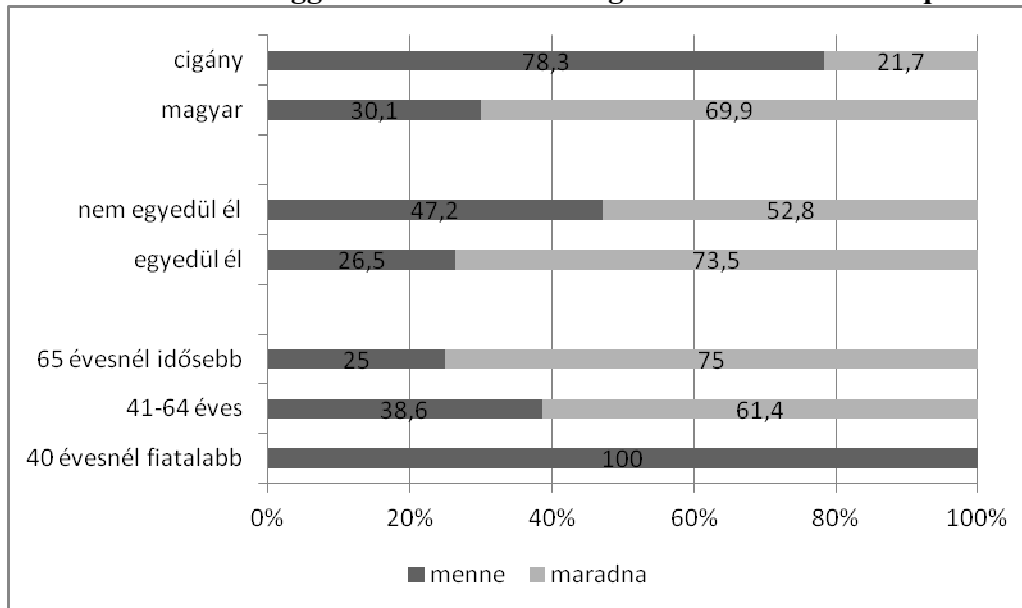
A településen maradni szándékozók indokaira is kíváncsiak voltunk. Közülük 37 válaszadó fogalmazott meg indoklást is. A kapott válaszok nagyon hasonlatosak a korábbi falukutatásainkban kapott érvekkel. Általában azt emelték ki, hogy itt születtek, itt is akarnak meghalni, ide köti őket minden (család, rokonság, emlékek). Egy-két esetben személyesebb hangvétellel is találkoztunk. Az idősök között előfordult az a közfelfogásban egyébként nem ritka gondolat, hogy azért maradnak, mert nem akarnak a gyermekeik terhére lenni. Máshová meg miért is mennének?

Vizsgáltuk, hogy a válaszadók különböző háttérváltozói, illetve a maradás-elköltözés vágya között kimutatható-e statisztikai összefüggés? A korcsoportokkal való összefüggés-vizsgálat esetében statisztikailag kimutatható összefüggés van ($p < 0,01$) a válaszadók kora és migrációs szándéka között. A 40 évesnél fiatalabb válaszadóink mindegyike menne (13 fő). Ez a határozott álláspont az életkor előrehaladtával azonban árnyalódik. 65 év felett mindössze 25% (12 fő) vállalná a költözést (1. ábra).

Szintén statisztikailag kimutatható különbség ($p < 0,05$) van az egyedül élők és a többedmagukkal élők migrációs szándékában. A háztartásban egyedül élő válaszadóink közül csak minden negyedik költözne, ha tehetné, míg a többedmagukkal élők esetében közel 50% ez az arány (1. ábra).

A kérdőív lekérdezésekor a kérdezőbiztosoknak jelölni kellett, hogy megítélésük szerint a válaszadó cigány származású-e vagy sem. Ez alapján a mintába 23 cigány háztartás került. A válaszadók származása, illetve a migrációs szándék között szintén statisztikai összefüggés mutatható ki ($p < 0,01$). Míg a magyar származásúnak tartott válaszadóinknak kb. harmada költözne el a településről, addig, ha erre lehetősége adódna, a cigány válaszadóink esetében ez az arány közel 80%. A válaszadóink elmondása szerint ennek a nagy aránynak a legfőbb oka, hogy bár az átányi önkormányzat a rendelkezésre álló törvényi keretnek megfelelően működteteti a segélyezési, támogatási rendszereket, de jóval szerényebb juttatásokkal támogat, mint ahogyan a környék települései. Különösen sokakat érintő, a migrációs szándékot erősítő lépés volt, amikor az önkormányzat egymás után felszámolta a számára egyre komolyabb költségterhet jelentő közutakat (1. ábra).

1. ábra: Statisztikai összefüggések a válaszadók migrációs szándékával kapcsolatban

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján szerkesztette Bogárdi T.

A válaszadók iskolai végzettsége nem mutatott összefüggést a migrációs szándékkal. Mindegyik kategóriában magasabb volt azon válaszadók aránya, akik nem szeretnék elköltözni a településről. A nyolc osztálynál alacsonyabb vagy nyolc osztállyal rendelkezők körében közel kétszeres volt azok aránya, akik nem költöznének el Átányról. A szakmunkásképzőt/szakiskolát végzetek esetében közel fele-fele arány volt jelen. Az érettségizettek, diplomások körében pedig ismét nagyobb a távolság: 10% feletti különbséggel voltak jelen körökben azok, akik maradnának.

A foglalkoztatottsági állapot ismét szignifikáns összefüggést mutatott a válaszadó migrációs szándékával ($p < 0,05$). A munkanélküliek, a GYES-en/GYED-en/GYET-en/TGYÁS-on lévők inkább mennének, míg a nyugdíjasok (és a rokkantnyugdíjasok is) jellemzően inkább maradnának. A dolgozók között kb. 50-50% a menni és a maradni vágyók aránya.

A menni vagy maradni kérdés vizsgálatakor azt is feljegyeztük, hogy a válaszadóink hová mennének. A 28 válaszadó összesen 39 településnevet sorolt fel, amelyek közül a legmagasabb említésszámmal a főváros (Budapest – 6 említés), a megyeszékhely (Eger – 5 említés) és a járásközpont (Heves – 4 említés) rendelkezett. Ezeken kívül egyedül a szomszédos község, Tenk kapott két említést, minden további település mindössze egy-egy válaszadó által került megemlítésre. Ezek többségükben személyes kötődés (pl. rokoni kapcsolatok) révén kerültek a listába (2. ábra). A kapott kép meglehetősen szűk földrajzi térben való gondolkodásról árulkodik, tekintve, hogy a válaszadásban nem korlátoztuk a válaszadókat. Ebből pedig két következtetés is adódik. Az egyik, hogy az itt élők által ismert világ nagyon szűk földrajzi tér. A másik, hogy vágyakat csak az általuk ismert világra nézve fogalmaztak meg, azaz meglehetősen realiztikus térben mozogtak. Volt nyolc válaszadó is, akik nem konkrét helyszínt neveztek meg. Érdekes az ő megállapításait is megjegyezni. „bárhová, csak el innen”, „másik faluba”, „rendesebb faluba”, „városba”, „ahol lehet gazdálkodni”, „a faluban máshova”, „ahol munka van, bárhová”, „ahol több a lehetőség”.

2. ábra: Az elköltözési szándékkal rendelkezők célhelyei

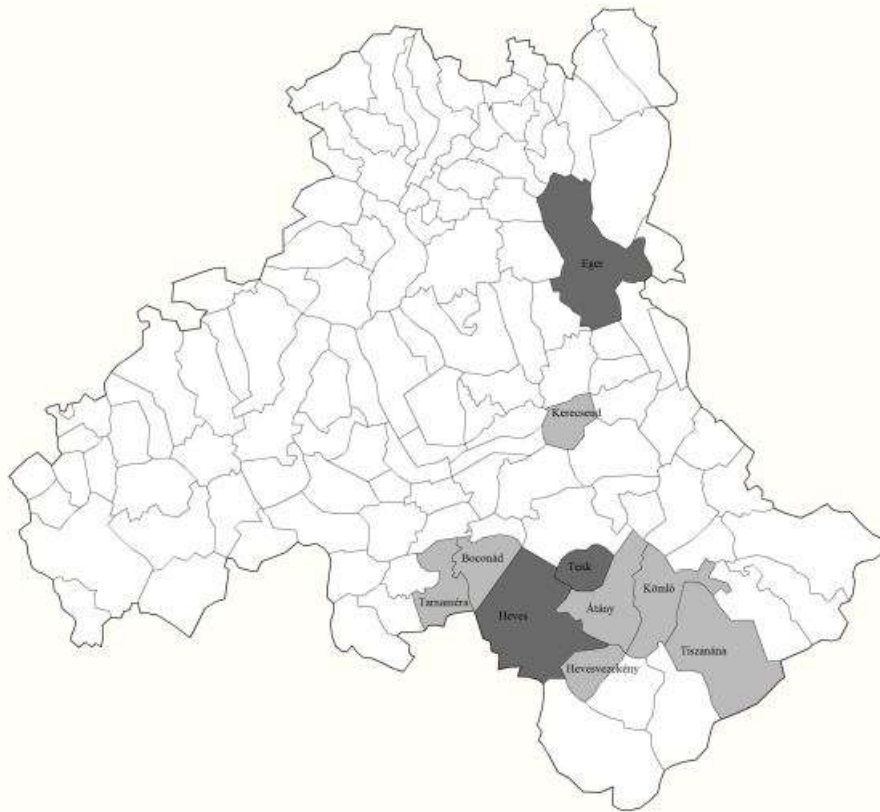
Forrás: a 2014. évi falukutató kérdőívei alapján készítette Bogárdi T.
Megjegyzés: a sötétebb szín magasabb válaszadási gyakoriságot jelent.

Kedvező és kedvezőtlen helyzetű települések

A mentális térképezés részeként szeretnénk volna a megkérdezettek véleményén keresztül megtudni, hogy mit tekintenek a faluban kedvező és kedvezőtlen helyzetű településnek. Elhelyezik-e Átányt e csoportokban? És ha igen, hol? Ebben az esetben sem korlátoztuk a válaszadóinkat, mindössze annyi kikötés volt, hogy egy-egy csoportba maximum három helyet nevezzenek meg.

Átányi válaszadóink összesen 142 említést tettek 32, általuk kedvező helyzetűnek tartott településre. A legtöbbször a szomszédos Tenket (41 említés) nevezték meg, a járásközpont, Heves 18, a megyeszékhely, Eger 15 említést kapott. Öt-öt említése volt Boconádnak, Hevesvezekénynek, Kömlőnek és Tarnamérának. Négyen a saját községüket is idehelyezték, míg 3-3 fő Kerecsendet és Tiszanánát nevezte meg. A jelzett települések földrajzi elhelyezkedése alapján megállapíthatjuk, hogy ezek mindegyike a megyében található, sőt Eger és Kerecsend kivételével a Hevesi járásban (3. ábra).

3. ábra: Kedvező helyzetűnek tartott települések

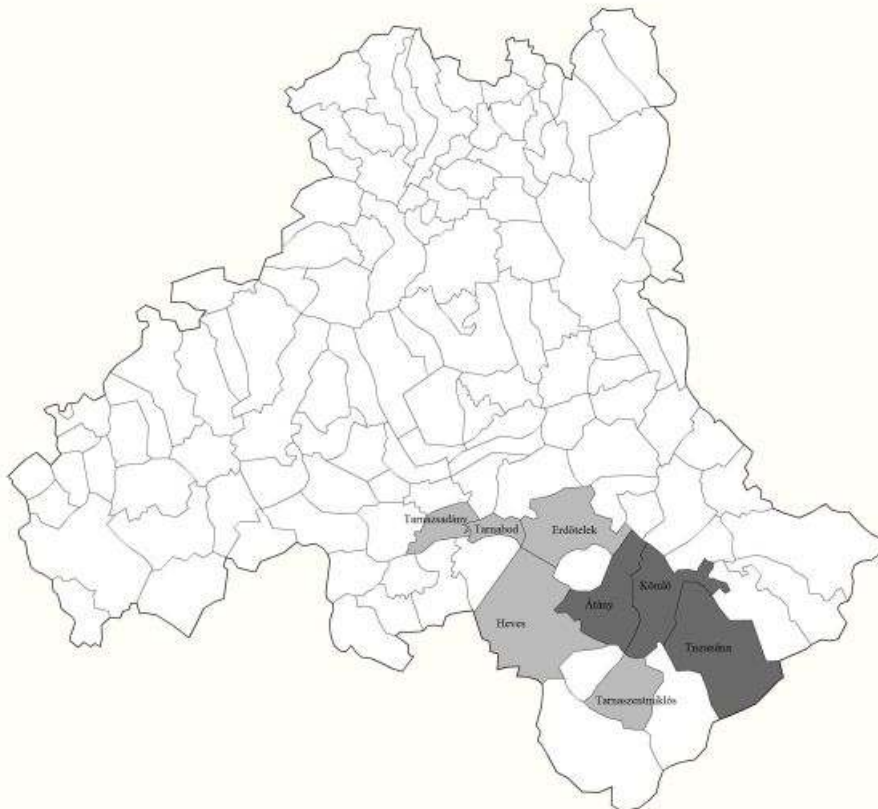

Forrás: a 2014. évi falukutatás kérdőívei alapján készítette Bogárdi T.
Megjegyzés: a sötétebb szín magasabb válaszadási gyakoriságot jelent.

Kedvezőtlen megítélésű településre összesen 182 említés érkezett, melyben 20 település neve került elő. A szomszédos Kömlő volt a legnegatívabb megítélésű (61 említéssel), Tiszánána 28 említéssel szerepelt, Átányt pedig 21 fő tekintette kedvezőtlen helyzetűnek. Heves és Tarnabod 16-16, Tarnasbuda 13 említést kapott, míg Erdőtelket és Tarnaszentmiklóst 4-4 fő említette. Ezek a több említést is kapó helyszínek mind a Hevesi járásban találhatóak (4. ábra).

Akár a kedvező, akár a kedvezőtlen megítélésű településeket tekintjük is, újra szembeötlik, hogy milyen szűk földrajzi térben gondolkodtak a megkérdezettjeink. A szűk mentális térkép általában árulkodik a megkérdezett alacsony társadalmi státusáról, a perspektívátlan létezésről, az önmegadásról. Azzal, hogy Átányt, azaz saját lakóhelyüket a megkérdezettek alapvetően a kedvezőtlen adottságú települések közé sorolták, vallottak a falu helyzetéről. Az így tett vallomás, kicsit markánsabb, mint a kérdőívünk másik, ugyancsak erre vonatkozó kérdése során kapott eredmény esetében. Abban a feladatban a megkérdezetteknek egy ötfokozatú skálán kellett értékelni azt a megállapítást, hogy „*Átány egy szép és kellemes hangulatú falu*”. (Az 5: az állítással való teljes egyetértést, az 1: a teljes elutasítást jelentette.) A végeredmény szerint a megkérdezettek 13 %-a értett ezzel teljesen egyet, 20 % viszont egyáltalán nem. A többség egy közepes értékelést adott.

4. ábra: Kedvezőtlen helyzetűnek tartott települések

Forrás: a 2014. évi falukutatás kérdőívei alapján készítette Bogárdi T.
Megjegyzés: a sötétebb szín magasabb válaszadási gyakoriságot jelent.

Az átányi válaszadóink által szívesen és nem szívesen lakott utcák a községben

A települések nem homogén terek. Vannak kedveltebb és kifejezetten nem kedvelt részeik. Átány esetében is célul tűztük ki, hogy feltérképezzük a közmegítélést, hogy mely utcákon gondolják a válaszadóink, hogy jó lakni, és hol vannak olyan részek, ahol nem. (A kérdésfeltevés során nem korlátoztuk az egy válaszadó által felsorolható utcák számát.) Látható, hogy néhány központi helyen lévő utca van a legjobb helyzetben. A 60 válaszadótól kapott 98 említésből a legtöbbet a Bem utca (23 említés) kapta. 18 válaszadó pedig a Rákóczi utat emelte ki pozitív értelemben (amely a településen áthaladó főút). A Petőfi utca 15, a Kossuth pedig 11 említést kapott. A Szabadság utat 7 válaszadó említette (5 ábra). Itt fontos megjegyezni, hogy megkérdezettjeink egy része *nem tudott* utcát mondani, csupán annyit, hogy a falu központja a szívesen lakott, jobb helyzetű településrész. Általában az alacsony társadalmi státusú megkérdezettek esetében tapasztaltuk, hogy úgy élnek a saját világukban, hogy nem minden településrészhez társítanak a fejükben nevet is.

5. ábra: Szívesen lakott utcák a településen

Forrás: a 2014. évi falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Bogárdi T.

Megjegyzés: fekete: magas (11-23) említésű utca, szürke: 3-7 közötti említésszámú utca.

6. ábra: A szívesen lakott utcák jellemzői válaszadóink szerint

Forrás: a 2014. évi falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Bogárdi T. (Tagxedo)

Szükségesnek gondoltuk vizsgálni azt is, hogy válaszadóink miért laknak/laknának a község egyes utcáiban szívesen. A szívesen lakott utcákhoz fűzött indoklások alapján – a Tagxedo programmal – készített szófelhőből egyértelműen kiderül, hogy a viszonylag jó közbiztonság, az érzelmi kötődés, illetve a cigány népesség alacsonyabb mértékű előfordulása a legfőbb érv (6. ábra).

7. ábra: Nem szívesen lakott utcák a településen

Forrás: a 2014. évi falukutatás kérdőívei alapján szerkesztette Bogárdi T.

Megjegyzés: piros: magas (9-10) említésű utca, narancssárga: 3-7 közötti említésszámú utca.

A településen a piros és narancssárga jelölésű, nem szívesen lakott zónákat a 45 válaszadónk összesen 104 nem szívesen lakott utca említésével rajzoltuk meg. Emellett 34 említés kevésbé körülhatárolható településrészre vonatkozott (jellemző például „a falu széle” és „a kömlői rész”, illetve voltak, akik egy általuk nem szívesen lakottnak ítélt utca környékét említették. A 14 nem értelmezhető válasz többsége szerint „sehol” nem lakna szívesen, „mindenhol rossz”, „mindenhol baj van”, „egyik utca sem élhető”. A nem szívesen lakott utcákat megnevezők közül legtöbbször a Klapka és a Fertő utcákat (10-10 említés), valamint az Ötvöstábornok utcát (9 említés) mondták. Az Árpád és a Dobó utcák 7-7, a Gyöngyvirág (volt Lenin) utca 6, a Bem és a Csalogány utcák 5-5 említést, míg az Erdész utca 5 említést kapott (7. ábra).

A nem szívesen lakott utcákhoz fűzött indoklások alapján – a Tagxedo programmal – szintén elkészítettük a szófelhőt, amely egyértelműen mutatja, hogy a cigányság által lakott utcákban nem szívesen lagnának válaszadónk, problémáik vannak a közbiztonsággal, az épített környezet pusztulásával, pusztításával (8. ábra).

8. ábra: A nem szívesen lakott utcák jellemzői válaszadóink szerint

Forrás: a 2014. évi falukutatás kérdőívei alapján saját szerkesztette Bogárdi T. (Tagxedo)

Itt fontos megemlíteni, hogy vannak olyan utcák is a településen, amelyek már alig lakottak, felszámolódóban vannak (pl. Újtelepi, Tánicsics). Ezek a kiürülőben levő részek a fejekben úgy léteznek, mintha már nem is volnának. Nem igazán kerültek elő sem a szívesen, sem a nem szívesen lakott utcák között. Ez azt jelenti, hogy a falu még élő részeinek egy része mentálisan már halott.

Kifejezetten izgalmas azon utcák megítélése is, amelyek egyaránt megjelennek mind a szívesen, mind a nem szívesen lakott utcák táborában. Ilyen a Fertő út (pirossal és szürkével jelölve), valamint a Bem és a Szabadság utak (narancssárgával és szürkével jelölve). Ennek oka kettős lehet: egyrészt az utca egy része, jellemzően a központhoz közelebb lévő általában jobb helyzetű, míg a külső településrészek felé romlik az állapotuk. Másrészt nem mindenki egyformán ítéli meg az utcarészek népességcseréjét. Ne feledjük, hogy ezek az utcák gettósodnak, azaz ezen utcák egy-egy pontján megindul a cigány-magyar lakosságcsere, amit nem feltétlenül egyformán ítél meg a két társadalmi csoport.

Kedvelt (fontos) helyek Átányon

Kérdésünkre 68 válaszadó nevezte meg a kedvelt helyét, helyeit Átányon. Összesen 92 említést tettek, amelyek alapján két legkedveltebb hely van: a 2011 októberében átadott Dr. Fél Edit Közösségi Tér (19 említés) és a gondozási központ (szintén 19 említés). A válaszadók saját otthonukat, illetve a templomot is megjelölték (11-11 fő említette), míg a kissé tágabban körülhatárolt „faluközpont” öt említést kapott. A fontosabb helyszíneket kiemelve még: a Kakas-ház, a paraszti porta, a parókia, a piac, az óvoda, a református általános iskola, a rendelő és a temető kapott egy-egy említést. Szintén fontos kiemelni még két helyet, bár ugyancsak egy-egy válaszadó említette: a Mákos-telep és Szárazbő. Előbbi a település 1975-ben felszámolt cigánytelepe, amely iránt – terepkutatási tapasztalatunk alapján – még mindig él a nosztalgia a helyiekben (cigányokban és nem cigányokban egyaránt). A 350-400 lakosú Szárazbő pedig egy egykori dél-hevesi település, amely az Átány-Kömlő-

Besenyőtelek háromszögben volt megtalálható. Kapcsolata Átánnyal hagyományosan szoros volt, hisz Átányra jártak a szárazbőiek templomba. Azonban „*A második világháború legviharosabb éveiben az uraságok menekülni kényszerültek. A kastélyokban a bejövő szovjet csapatok jelentős károkat tettek. Amit hagytak maguk után, azzal a tévesztés végzett. Szárazbő azonban nem élte meg a tévesztés időszakát. A front érkezésekor, aki tehette, a közeli falvakba menekült. (...) Mára csak a legidősebbek emlékeznek rá, ez az uradalmi birtok több volt, mint tanyaközpont. Itt élt annak idején az "úri Magyarország" egy darabja.*” (Szuromi 2008, 170.o.)

Miben más Átány, mint a többi falu?

Mentális térképezésünkön kíváncsiak voltunk, hogy másnak látják-e Átányt az átányiak, összehasonlítva másokkal? És ha igen, akkor miben áll ez a másság? Kérdésünkre összesen 72 válaszadó fogalmazta meg véleményét e kérdést illetően. A többi megkérdeztünk jellemzően azt mondta, hogy nem különbözik semmiben a falu. Átány ugyanolyan, mint a többi.

Ha a válaszokat pozitív és negatív tartalom alapján kettébontjuk, akkor közel fele-fele arány jelenik meg: 38 választ tekinthetünk pozitív, 32 választ pedig negatív tartalmúnak. (Két válaszadó egyaránt említett pozitív és negatív különbségeket is.) Ez a mérleg a település „kétarcúságát” tükrözi. A pozitív tartalmú különbségjegyeket csoportosítva megállapítható, hogy legtöbbször az átányi múltat, hagyományokat hangsúlyozták (10 említés), illetve az átányi emberek mentalitását (8 említés). Hat válaszadónk szerint abban különbözik a környező településektől a falu, hogy Átány református. Öten a szülőfaluhoz való kötődésüket mondták különbözőségnek. A településen zajló látványos infrastrukturális fejlesztéseket (közintézmények felújítása) négyen említették a különbségjegyek között.

A negatív tartalmú különbségek között legtöbbször a cigányság magas számát, arányát emelték ki (8 említés). 6-6 említés a közbiztonságra, illetve az itt élők mentalitására vonatkozott, öten a környező településekhez viszonyított, általuk szigorúbbnak ítélt segélyezést említették, négyen a munkanélküliséget, szegénységet, hárman pedig a játszótér, illetve a szórakozási lehetőségek hiányát.

Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy voltak be nem sorolható válaszok. Ezek tanulsága, hogy minden viszonyítás dolga. Bizonyos perspektívából Átány is haladó. Egyik válaszadónk ezt így fogalmazta meg: „nincs jó híre, de az ország többi részén sem jobb – akkor mit szóljon Borsod?”

Összefoglalás

Átány egy hagyományait őrző, erős identitású falu. Ugyanakkor felerősödőben a migrációs szándék, ami a hanyatló falvak sajátossága. Az elköltözni vágyók nagy aránya háttérben a helyi közbiztonság körülményei, a megélhetés nehézségei, a cigánysággal való együttélési problémák jelentek meg kiemelt fontossággal. Tapasztalataink szerint statisztikailag kimutatható összefüggés van a válaszadók kora és migrációs szándéka között. A 40 évesnél fiatalabb válaszadónk mindegyike menne. Ez a határozott álláspont az életkor előrehaladtával azonban árnyalódik. Szintén statisztikailag kimutatható különbség van az egyedül élők és a többedmagukkal élők migrációs szándékában. A háztartásban egyedül élő válaszadónk közül csak minden negyedik költözne, ha tehetné, míg a többedmagukkal élők esetében közel 50% ez az arány. A válaszadók származása, illetve a migrációs szándék között szintén statisztikai

összefüggés mutatható ki. Míg a magyar származásúnak tartott válaszadóinknak kb. harmada költözne el a településről, addig, ha erre lehetősége adódna, a cigány válaszadóink esetében ez az arány közel 80%. A foglalkoztatottsági állapot ismét szignifikáns összefüggést mutatott a válaszadó migrációs szándékával. A munkanélküliek, a GYES-en/GYED-en/GYET-en/TGYÁS-on lévők inkább mennének, míg a nyugdíjasok (és a rokkantnyugdíjasok is) jellemzően inkább maradnának. A megjelölt célhelyek általában nagyon szűk földrajzi térben voltak találhatóak, azaz egy mentálisan szűk térben gondolkodás jellemezte a megkérdezettjeinket. Ugyanez a szűk térlátás jelent meg a kedvező és kedvezőtlen helyzetű települések megjelölése kapcsán is.

Átány minden értéke ellenére alapvetően negatív tartalommal bír a mentális térben. Furcsa kettősség, hogy a helyiek sem tudták egyértelműen eldönteni, hogy Átány különbözik-e a többi falutól; és ha igen, az inkább a pozitív vonásokból, vagy a negatívakból adódik. A falu utcáinak belső megítélésével kapcsolatban fontos tapasztalatunk volt, hogy a megítélés erősen összefüggött a cigány etnikum térbeli elhelyezkedésével. Az átányi mentális térképezés rámutatott, hogy az etnikus tér vizuális határokkal bír, akkor is, ha külön „cigánytelepe” a falunak nincs. Ott, ahol vizuálisan is elkülönülő etnikus tér jön létre, foltokban az utcákban, ott az elkülönülés mentális szegregációval is együtt jár. Az etnikus tér földrajzi értelemben nem látható, társadalmi térben is megjelenik. Ez mentálisan pozitív és negatív társadalmi interakciókat von maga után. Gettósodás ott alakult ki, ahol a látható és láthatatlan etnikus határok konfliktusokkal terheltek.

Irodalomjegyzék

- Cséfalvai Z.* (1990): Térképek a fejünkben. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Downs, Roger M. és David Stea* (1973): Térképek az elmében. Robert M. Downs és David Stea: Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products. In: Downs és Stea (szerk.): Image and Environments. Chicago: Aldine Publishing: (<http://mmap.integratio.ro/pdf/6mentmap.pdf>) - 149-150. oldal
- Szuromi R.*: Emlék Szárazbőről. In: Szuromi R. (2008): Lapszemle a hétköznapokból. Axel-Springer – Magyarország Kft., Eger, 168-175.pp.

AZ ÁTÁNYI HUMÁN ELLÁTÓRENDSZER – SZOCIÁLIS, EGÉSZSÉGÜGYI ÉS OKTATÁSI HELYZETKÉP

THE HUMAN SERVICE SYSTEM AT ÁTÁNY – SITUATION OF SOCIAL SERVICES, HEALTH CARE AND EDUCATION

Bogárdi Tünde, PhD hallgató, SZIE Enyedi György RTDI

Tünde Bogárdi, Ph.D. student, SZIU

Absztrakt

Tanulmányom célja, hogy reális képet vázoljak fel az átányi humán ellátórendszer jelenlegi helyzetéről, az ott zajló folyamatokról és arról, hogy jelenleg milyen kérdések, kihívások állnak előtte. Kutatásom két fő irányban haladt: egyrészt igyekeztem összegyűjteni a helyi humán ellátórendszer – a szociális, egészségügyi és oktatási intézmények – helyzetével, valamint ehhez kapcsolódóan a meglévő szolgáltatási, ellátási igényekkel kapcsolatos tényanyagot, másrészt igyekeztem megismerni és értelmezni e szociális ellátórendszerek szakembereinek véleményét, tapasztalatait és a köztük megvalósuló interprofesszionális (szakmaközi) együttműködést.

Abstract

The purpose of my study is to present a realistic picture on the current situation and processes of the human service system at Átány, and the questions and challenges it has to face at the moment. There are two major lines in my study: first I aspired to gather facts about the situation of the local human service system – social, health care and education institutions – and about the requirements related to existing services, then I also made efforts to understand and interpret the opinions and experiences of experts working within these social service systems, and the interprofessional collaboration that exists between them.

Bevezetés - A szociális problémák lokalizálódása

Bár a szociális szakmát minimális területi szemlélet jellemzi, *Farkas (2012)* felhívja a figyelmet, hogy „*a globálisan és nemzeti szinten ignorált és kielégítetlen szükségletek, szociális problémák lokalizálódnak, olyan terheket rakva a helyi ellátásokra, amelyekkel azok képtelenek lesznek megbirkózni*” (268.o.). Egyértelmű, hogy mindezzel a leszakadó, szegregálódó térségek falvaiban nagyon hamar szembesülhetünk, hiszen itt a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok átlagosnál magasabb és egyre növekvő aránya tapasztalható.

Példa e térségre a dél-hevesi belső periféria, amely egyik – intézményi ellátottság szempontjából még talán jobb helyzetűnek tekinthető – települése Átány. Az itteni humán ellátórendszerének vizsgálata során számos forrást, módszertani eszközt használtam. Először statisztikai adatokkal igyekeztem megrajzolni a települési helyzetképet, azaz röviden összegezni azon gazdasági és társadalmi folyamatokat, amelyek nélkül az általam vizsgált ellátórendszerek sem értelmezhetőek. Ezek mellett összegyűjtöttem a különböző intézmények éves beszámolóit is. Mivel azonban Átány esetében is igaz, hogy strukturális fogságából a helyi társadalom önerejéből nagy valószínűséggel képtelen kilépni, ezért úgy gondolom, hogy

a helyben dolgozó szakemberek kutatásba történő bevonása rendkívül hasznos volt, hiszen a település jövőképességét, a benne felhalmozódott gondok megoldási módozatait és szintjét az dönti el, hogy milyen szellemi alapjai és tartalékai vannak vagy lehetnek. (Győri-Nagy, 2003). Ennek érdekében interjúkat folytattam néhány kulcsfontosságú szereplővel a témában. 2013 decemberében a szociális, egészségügyi és oktatási ellátórendszer szakembereivel, vagyis a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat vezetőjével, a Gondozási Központ vezetőjével és munkatársaival, a védőnővel, illetve a két helyi iskola igazgatójával készítettem interjút.

Szociális ellátórendszer - Gondozási Központ

Átány társadalma kettős szorításban van. Egyfelől előregedőben van a többségi magyar társadalom, másrészt a növekvő arányú cigányság fiatalos korstruktúrával bír. A helyi szociális ellátórendszernek mindkét folyamattal számolnia kell. A helyi szociális ellátórendszer Átány életében két intézményt jelent. Egyrészt a Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézményt, amelynek központja Átányon található, másrészt a Gondozási Központot.

A Gondozási Központ szociális étkeztetést, házi segítségnyújtást és nappali ellátást nyújt az Átány területén élő rászorulóknak számára. Itt az intézményvezetőn túl két szociális gondozó (egyik szakképzetlen) dolgozik a klubban, két szakképzett szociális gondozó, illetve egy tiszteletdíjas, szakképzetlen gondozó pedig a házi segítségnyújtásban. Az intézmény egy viszonylag jól felszerelt épületet tudhat magáénak, amely fejlesztésére kevésbé jut forrás, inkább csak állagmegőrzésről lehet beszélni.

A környező településekhez viszonyítva magas ellátotti létszámmal működnek, az intézmény éves beszámolója szerint 2012-ben 134 embernek biztosítottak ellátást: 60 fő vette igénybe a szociális étkeztetést, 34 fő a házi segítségnyújtást és 55 fő a nappali ellátást. 2013-ban pedig 58 fő vett részt szociális étkeztetésben, 33 fő házi segítségnyújtásban és 54 fő nappali ellátásban.

A házi segítségnyújtásban arra törekednek, hogy segítsék az idősek otthonukban maradását. Maximális létszámmal működnek, de többen csak napi szintű állapotellenőrzést és némi mentális gondozást kérnek. A nappali ellátásban azt tapasztalják az ott dolgozók, hogy tovább fokozódott a közönyösség, az elmagányosodás. Sok idős ember él egyedül, akiknek gyermekeik, unokáik nem Átányban laknak. Törekednek arra, hogy növeljék a napi forgalmat, minél több időst meg tudjanak szólítani, be tudjanak vonzani az egyes programokra, azonban ennek több akadálya is van. Az egyik legfőbb oknak - a dolgozókkal készített interjú alapján - a rossz közbiztonság tekinthető. A betörések magas száma miatt sok idős nem meri órákra ott hagyni a házat, vagy ha el is megy egy-egy, a Gondozási Központ által szervezett rendezvényre, onnan siet haza. A helyzet tarthatatlanságát jelzi az is, hogy az itt dolgozó szakemberek nap mint nap szembesülnek azzal, hogy az idősek már *„nem is tudnak másról beszélni, tehát nem tudnak kötetlenül beszélni, mindig ott lyukadnak ki, mindig oda terelődik a téma, hogy már megint ez a ... betörés... , tehát nem igazán tudnak már kapcsolni és egyéb témákról beszélgetni”*. A veszélyeztettségben való létbe kényszerítés ugyan nem bűncselekmény, de világosan látszik, hogy mentálisan leépüléssel jár.

A Gondozási Központ dolgozóit kérdeztem a szakmaközi együttműködésekről is, amelyekkel összességében elégedettek. Kiemelték, hogy a helyi szociális ellátórendszer a környékhez képest nagyon jó. (A többi településen már nincs is Gondozási Központ, az idősek klubja pedig általában vasárnap délután működik csak, míg Átányon minden hétköznap.)

A Gondozási Központ szakemberei 2010 elején kérdőíves felmérés segítségével vizsgálták, hogy az ellátást igénybe vevők miként vélekednek a szolgáltatások minőségéről és a gondozónők munkájáról. A megkérdezettek 95%-a nagyon elégedett vagy elégedett volt; a gondozónők hozzáállására 80% adott ötöst az egytől ötig skálán. Az étkezéssel – annak kiszállításával, amit szintén a Gondozási Központ munkatársai végeznek, illetve az étel minőségével – szintén elégedettek voltak a válaszadók, bár itt már magasabb a kritikát megfogalmazók aránya, mint az előbbi szempontoknál. A Gondozási Központ által szervezett programokon a válaszadók közel 60%-a szokott rendszeresen részt venni. Felmérték azt is, hogy az ellátást igénybe nem vevők milyen ismeretekkel rendelkeznek a Gondozási Központ működéséről. A válaszok azt tükrözik, hogy a helyben élő idősök, tehát az ellátás potenciális célcsoportja fontosnak tartja, hogy működjön Átányon Gondozási Központ és tájékozottak is a működéséről (ismereteiket általában az ismerőseik véleményére alapozzák).

Szociális ellátórendszer - Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény

Ami a gyermekjóléti szolgálat munkáját illeti, alapvetően meg kell különböztetni *eseti és alapellátottakat*, illetve *védelembe vetteket*. Amennyiben a gyermekjóléti szolgálat területén kezelt problémátípusokat vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy védelembe vételre főként igazolatlan iskolai hiányzások miatt került sor. Emellett azonban több esetben meg is szűnt a védelembe vétel: volt, aki férjhez ment vagy elköltözött a településről, és volt, aki nagykorúvá vált. Elenyésző azon tanulók száma, ahol megszűnt a probléma (igazolatlan iskolai hiányzás), és emiatt megszűnhetett a védelembe vétel is.

Az alapellátottaknál a szolgálat többnyire „olyan összetett és sokrétű problémával találkozik, ami már a kapcsolatfelvételnél előrejelzi, hogy többszöri beszélgetésre, ügyintézésre, családlátogatásokra kerül majd sor. Ez a típusú családgondozás több évig is eltarthat. Ha a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátás önkéntes igénybevételével nem lehet megszüntetni, a családgondozó javasolhatja a gyermek védelembe vételét a gyámhivatal felé, ahol a szükséges dokumentumok áttanulmányozása után tárgyalást hívnak össze és határozatban döntenek a védelembe vételről. A hatóság kötelezi a szülőt és gyermeket az együttműködésre, valamint a gondozási-nevelési tervben meghatározott feladatok teljesítésére.” (Szabóné, 2013)

1. táblázat: A gyermekjóléti szolgálat munkája Átányon 2013-ban (fő)

	Alapellátásban történő gondozás	Védelembe vétel	Átmeneti nevelt	Tartós nevelt	Összesen
Gyermekek száma	46	41	6	-	93
Családok száma	30	11	4	-	45

Forrás: A Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény 2013. évi beszámolója

A szolgálat a településen – a törvényben leírtaknak megfelelően – észlelő- és jelzőrendszert működtet, így jutnak el az információk a családgondozóhoz. A családgondozó együttműködik az oktatási intézményekkel, a területi védőnővel, rendszeresen a megbeszélések és – szükség esetén – közös családlátogatásokra is sor kerülhet.

Érdekes e munkát a statisztikák tükrében is vizsgálni (2. táblázat).

2. táblázat: A jelzőrendszer által küldött jelzések száma (db)

Megnevezés	2012. évi adatok	2013. évi adatok
Egészségügyi szolgálat	10	17
Közoktatási intézmény	114	103
Személyes gondoskodást nyújtó szociális szolgálat	9	3
Pártfogó felügyelet	5	8
Állampolgári	2	1
Önkormányzat, gyámhivatal	59	29
Rendőrség	9	16
Összesen	208	177

Forrás: A Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény 2012. és 2013. évi beszámolója

A küldött jelzések több mint fele közoktatási intézménytől érkezett. Az elkészített interjúk alapján tudható, hogy ez a „nagy iskolát”, azaz a falu állami iskoláját jelenti. Lényegében ez az iskola fogadja be a leszakadt társadalmi csoportokból érkező gyermekeket. Azt is fontos megemlíteni, hogy ebbe az intézménybe csaknem 100 %-ban cigányszármazású tanulók járnak. Ugyancsak sok jelzés érkezik az önkormányzattól és a gyámhivataltól is (2. táblázat).

3. táblázat: Kezelt probléma típusai és az ellátott gyermekek száma

Megnevezés	2012. évi adatok		2013. évi adatok	
	Kezelt problémák száma (db)	Ellátott gyermekek száma (fő)	Kezelt problémák száma (db)	Ellátott gyermekek száma (fő)
Anyagi	83	20	39	17
Gyermeknevelési	85	15	109	24
Gyermekintézménybe való beilleszkedési nehézség	8	2	27	5
Magatartászavar, teljesítményzavar	27	5	28	6
Családi konfliktus	3	2	18	2
Szülők vagy család életvitele	36	12	76	12
Fogyatékoság, retardáció		2	24	7
Szülői elhanyagolás	70	26	78	18
Szenvedélybetegség	5	5	9	2
Összesen	317	89	408	93

Forrás: A Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény 2012. és 2013. évi beszámolója

2012-ben a gyermeknevelési és az anyagi problémák adták a kezelt problémák több mint felét, illetve jelentős volt még a szülői elhanyagolás miatti beavatkozás is. Amennyiben azonban nem a gyermekjóléti szolgálat által használt kategóriákat vizsgáljuk, hanem azt, hogy ezek közül melyek azok, ahol közvetlenül húzódott meg családi ok (gyermeknevelési probléma, családi konfliktus, szülői vagy családi életvitel, szülői elhanyagolás) a háttérben, akkor látható, hogy közel 200 ilyen eset történt. 2013-ban a gyermeknevelési problémák, a szülői elhanyagolás és a szülők vagy a család életvitele a három legmagasabb problémaszámmal bíró problémátípus volt. (3. táblázat)

A tapasztalat az, hogy az elmúlt évek során a problémák jellegét tekintve nincs javulás, egyre többen kerülnek kapcsolatba a gyermekjóléti szolgálattal. Ennek kapcsán pesszimista jövőképet vázolt fel az intézményvezető: „*ha különösebb változás nem lesz, nem tudom, hová fogunk kilyukadni, mert egyre szegényebb a nép, és nem csak a cigányok*”. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy bár a szociális gondoskodás rendkívül összetett háttér, de a felzárkóztatási kísérletek, programok során nem elegendő csupán a felnövekvő generációra összpontosítani, foglalkozni kellene átfogóan a családokkal is.

4. táblázat: A gyermekjóléti szolgálat szakmai tevékenységének adatai

Megnevezés	2012. évi adatok		2013. évi adatok	
	Szakmai tevékenységek száma (db)	Ellátott gyermekek száma (fő)	Szakmai tevékenységek száma (db)	Ellátott gyermekek száma (fő)
Információnyújtás	143	20	322	38
Tanácsadás	37	12	13	6
Segítő beszélgetés	39	5	346	39
Hivatalos ügyekben való közreműködés	203		94	94
Családlátogatás	327	116	519	237
Közvetítés más szolgáltatásba	4	2	4	3
Első védelembe vételi tárgyalás	8	8	14	14
Védelembe vétel felülvizsgálata	8	8	9	9
Elhelyezési értekezlet	1	1	11	11
Szakmaközi megbeszélés	5		6	6
Esetkonferencia	6	6	7	7
Adományozás	23		52	20
Összesen	804	178	1397	484

Forrás: A Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény 2012. és 2013. évi beszámolója

2012-ben 327 családlátogatás történt, amely során 116 gyermeket „láttak el”. Ezt a hivatalos ügyekben való közreműködés és az információnyújtás követi, vagyis két adminisztratív feladat, míg a segítő beszélgetések és a tanácsadás száma ezektől jelentős mértékben elmaradt. 2013-ban jóval magasabb volt a szakmai tevékenységek és az ellátott gyermekek száma: előbbi másfélszeresére, utóbbi két és félszeresére nőtt. Ekkor a családlátogatások és a segítő beszélgetések száma volt a legmagasabb, majd ezt az információnyújtás és a hivatalos ügyekben történő segítség követte. Mindez jól tükrözi az interjú során is elhangzó azon problémát, miszerint a rendelkezésre álló humán erőforrás kapacitása véges, munkaidejük jelentős részét a kötelező feladatok (adminisztráció), illetve a „tűzoltás” kötik le. Érdekes anomália, - amelyre az egyik interjúalanyom hívta fel a figyelmet - hogy míg a megyeszékhelyen több állástalan szociális szakember is van, addig a dél-hevesi térségbe meglehetősen nehéz családgondozót találni. Ennek okai részben a nehéz

munkakörülmények, az összetett problémahalmaz, amelyet nem mindenki tud és akar felvállalni, és nem utolsó sorban az a tény, hogy ingázással a szakemberpótlás csak a település jobb elérhetőségi feltétele mellett volna lehetséges.

Az oktatási ellátórendszer

Az átányi óvoda három csoporttal, 75 férőhellyel működik, a zavartalan óvodai neveléshez, oktatáshoz az alapvető felszerelés biztosított, azonban az óvoda épületét tekintve több nagyobb fejlesztésre, karbantartásra lenne szükség. Sok problémát jelent számukra az intézmény fűtése. Ennek a következménye a helyiségek penészedése, ami egészségügyi szempontból is igen káros. Az egyik csoportszoba (Maci csoport) világítása megérett a cserére, mivel a lámpatestek több mint 60%-a nem világít, a fénycsővek már cserélhetetlenek. A csoportszobák bútorcseréjét viszont sikerült megoldani pályázati finanszírozással, illetve számos játék, könyv is beszerzésre került.

Az intézményben négy fő szakképzett óvodapedagógus, három fő szakképzett dajka és két fő képesítés nélküli óvodapedagógus látja el a nevelési-oktatási feladatokat. Emellett heti rendszerességgel, illetve szükség szerint további szakemberek is segítik az óvodai munkát (pl. logopédus, fejlesztőpedagógus, pszichológus).

Az oktatási intézmények lehetőségeit nem csupán a műszaki- és humán-infrastrukturális adottságok határozzák meg. Érdeemes áttekinteni a 2012/2013-as nevelési-oktatási évben indult három óvodai csoport összetételét. (5. táblázat)

5. táblázat: Az óvodai csoportok összetétele (fő)

Csoport	Létszám	Hátrányos helyzetű	Halmozottan hátrányos helyzetű	Veszélyeztetett	Etnikai kisebbség	Tanköteles korú	Speciális nevelési igényű
„Csipet”	25	25	13	3	22	-	-
„Mini manó”	25	24	16	6	25	15	2
„Maci”	25	23	14	2	15	18	1
Összesen	75	72	43	11	62	33	3

Forrás: A Hanyi-menti Köznevelési Intézmény Óvodák 2012/2013-as nevelési-oktatási évről szóló beszámolója

Látható, hogy a társadalmi problémák már az óvodában is leképeződnek, és bár ekkor még korántsem jelenik meg olyan problémahalmazként, mint az iskolában, de a hátrányos helyzet, a nyomor újratermelődésének jegyei már ekkor felfedezhetőek.

Az óvodai éves beszámoló megállapítja, hogy a kitűzött feladatokat és a nevelési programban meghatározott pedagógiai fejlesztő tevékenységet sikerült megvalósítani. Az óvodában fő feladatnak jelölték az egyéni fejlesztést, a differenciált foglalkoztatást. Úgy ítélték meg a beszámolóban, hogy mindhárom csoportban a gyermekek saját képességeikhez mérten sokat fejlődtek. Kiemelt feladatként jegyzik meg a szerepjáték fejlesztését és az anyanyelvi nevelés hatékonyságának növelését. A gyermekek értelmi képességeit figyelembe véve odafigyelnek a beszédhibás gyermekekre. A beszámoló ugyanis felhívja a figyelmet, hogy: *„Szerepjátékuk nagyon hiányos. Gyakran nem töltik meg tartalommal, ebből is jól kitűnik, hogy a gyerekek otthonról milyen élménnyel érkeznek, illetve kikkel játszanak otthon is. Szívesen mondókáznak, verselnek, mesélnek és énekelnek. Szókincsük és mondatalkotásuk bővült,*

folyamatosan javítjuk beszédüket. Nagy szeretettel dolgoznak az óvónénik közelében, igénylik az óvónénik állandó, közvetlen jelenlétét.” (Laczházi, 2013)

Átányon két általános iskola is található: a helyiek által csak „nagy iskolaként” emlegetett, állami fenntartású iskola, illetve a református iskola. A „nagy iskola” 121 tanulója közül 120 cigány származású, azonban az igazgató elmondta, hogy esetükben spontán szegregációról van szó, akárcsak a dél-hevesi iskolák jelentős részében. Ahogy fogalmazott: *„ha a 30%-ot eléri a cigány tanulók aránya, a magyarok elkezdenek menekülni, és megfordul ez az arány”. Ebben az iskolában az elmúlt másfél évtizedben ezt a „menekülést” megtapasztalhatták.*

A „nagy iskola” épülete meglehetősen rossz állapotú: igaz, van digitális táblájuk és korszerűen felszerelt informatika termük, azonban a folyosók és tantermek felújításra várnak, az ajtók/kilincsek javítása pedig rendszeres feladatot jelent. Az iskola humánerőforrását vizsgálva megállapítható, hogy a szaktanári ellátottság majdnem 100%-os. Ugyanakkor nagyon fontosnak gondolom, amit az igazgató megfogalmazott: *„ezeknek a gyerekeknek nem biztos, hogy a szaktanárokra (értsd: szaktanárok szaktudására) van a legnagyobb szükségük”* Tudni kell, hogy itt az összes tanuló halmozottan hátrányos helyzetű, és lényegében mindenki cigány származású. A tanárképzés során ilyen feladatokra, kihívásokra nem készítettek/készítik fel megfelelően a tanárokat, ráadásul mindez az oktatáson túl számos nevelési, adminisztratív plusz feladat elé állítja az oktatókat. Nem véletlen, hogy a kompetenciaméréseken mindig átlag alatt teljesít az iskola. Bár nagyon sokat fejlődnek az itt tanuló gyerekek, de ez önmagukhoz képest jelent fejlődést. Szükség lenne az intézményben saját logopédusra, gyógypedagógusra, iskolapszichológusra, illetve pedagógiai asszisztensekre, sorolta az igazgató, akikkel meg tudnák oldani a differenciált oktatást. Mindennek azonban számos akadálya van, például a jelenlegi törvényi előírások, illetve – nyilván ezzel is összefüggésben – a finanszírozási gondok.

A jelenlegi helyzet nem biztosít kitorési lehetőséget az itt tanulók számára. Amennyiben a továbbtanulási esélyeket, lehetőségeket vizsgáljuk, megállapítható, hogy a végzősök többsége szakiskolába kerül, azonban 30-40% közöttük azok aránya, akik vagy nem iratkoznak be, vagy az első néhány hónapban lemorzsolódnak. Ennek fő oka a beilleszkedés nehézsége, hiszen a továbbtanulás már nem a lakóhelyen, hanem Hevesen vagy még távolabb, például a megyeszékhelyen történne. A fiatal így kikerül a megszokott közegéből, amelyben otthonosan mozgott, ahol ismerte a szabályokat, elveszíti azt a támogató, felügyelő közeget, amit a falusi iskola és a falu közössége biztosított az általános iskolai évek alatt.

Az interjú során az iskola igazgatója felhívta a figyelmet arra is, hogy a cigányság esetében a többségi társadalométól eltérő családmodell működik. Míg a törvény szerint 18 éves korától számít nagykorúnak a fiatal, a cigány családokban 12 évesen már teljes jogú családtagként kezelik a gyermeket. Számos feladatuk van. Az igazgató szerint vannak, akikre már 10-11 évesen rábízják a saját testvéreik nevelését és főzniük is kell. A felső tagozatos gyerekek szülei gyakran fordulnak az iskolához azzal a kéréssel, hogy engedjék el gyermeküket, hiszen neki kell vigyáznia a kisebb testvéreire.

Jellemző a „nagy iskolában” a dohányzás is. Előfordult, hogy a szülő adta be a cigarettát a gyerekének az iskola kerítésén keresztül. Az alkohol és a drog azonban nincs jelen, bár több példa volt már arra, hogy az otthonról ellopott gyógyszert beszédtek a gyerekek az iskolában. A felsorolt problémák alapján érthető, hogy a „nagy iskola” napi kapcsolatban van a gyermekjóléti szolgálattal és a polgármesteri hivatallal. Emellett mindig képviselteti magát a gyermekjóléti szolgálat által szervezett szakmaközi értekezleteken. Kritikaként fogalmazódott

meg, hogy ezeken „*mindig ugyanazok vannak jelen*”, az iskola igazgatója főként a rendőrséget és az orvost hiányolja. Hasznos meglátása volt az igazgatónak, hogy az iskolában és/vagy a településen történő különböző beavatkozások sajnos mindig egy-egy részterületet érintenek, azaz nincsenek megfelelően összehangolva, ezért nem is lehetnek olyan hatékonyak.

A „nagy iskola” mellett tehát nem is egészen véletlenül jött létre Átány másik általános iskolája, a református iskola. A lakosság részéről ugyanis elég erős nyomásgyakorlás volt, hogy még a család is elköltözik, ha a gyerek nem megfelelő feltételek között van. A kívülálló szemével az egyházi iskola létrehozása egyfajta menekülési útvonal létrehozásának is tekinthető. Ez a folyamat egyébként nem ismeretlen a gyakorlatban. *Hirschman (1995)* már 20 éve lejegyezte, hogy a közösségi szolgáltatás egyre romló helyzete miatt a jobb helyzetű családok elviszik a gyermekeiket oda, ahol biztonságban gondolják. Nem próbálják elérni kapun belül a körülmények javítását, azaz a saját ügyüket a közösségi szolidaritás elé helyezik. *Hirschman (1995)* szerint, amennyiben ezt nem tennék meg, kénytelenek lennének kiharcolni a jobb színvonalú oktatást, a jobb oktatási körülményeket. Ez a gondolatmenet azonban nem egészen igaz Átányra. A település polgármesterével és az iskolaigazgatókkal készített interjúk alapján ugyanis vitathatónak tűnik ez az elmélet. Az elmondások szerint a szülők mindenképp elvitték volna gyermekeiket, ha kell, akkor lakóhelyet is váltottak volna a problémák miatt. Az ő véleményük szerint épp ez volt, ami szolgálta, hogy értékteremtő családok ne hagyják el a települést. A létrejött református iskolába természetesen nem csak magyar gyermekek járhatnak. Valójában mindenki jöhet, aki vállalja az iskola szellemiségét, és a fenntartáshoz szükséges költségeket. Jelenleg itt is 30% körüli a cigány tanulók aránya.

A református egyház által működtetett alapfokú oktatási intézmény sajátossága, hogy a „nagy iskolával” ellentétben térségi funkciót tölt be. Összesen 118 gyermek jár ide Heves, Átány, Kömlő és Tiszanána településekről. A 2004. évi alapításkor mindössze öt tanulóval indultak. Az iskola jól felszerelt, és ami még ennél is meghatározóbb élmény: barátságos, otthonos. A kötelező iskolai tanórákon túl tanulószoba, különböző szakkörök, tehetséggondozó programok és zeneiskola is van, amely vonzóvá teszi az iskolát. Ha mégis felmerül probléma a tanulókkal, akkor azt „házon belül” meg tudják oldani, a gyermekjóléti szolgálatnak lényegében nincs is kapcsolata ilyen helyzetek miatt az iskolával.

Az egészségügyi ellátórendszer

Átányon az egészségügyi ellátás tárgyi feltételei biztosítottak, a 2010-ben átadott Egészségházban kulturált körülmények között nyílik lehetőség a betegellátásra. Az átányi háziorvosi praxis azonban jelenleg a tartósan betöltetlen állású praxisok közé tartozik, mivel több, mint két éve helyettesítéssel történik az egészségügyi ellátás. A képviselőtestület és az önkormányzat egy diplomás ápoló alkalmazásával jelentősen javította az ellátási biztonságot, hiszen a főiskolai végzettségű egészségügyi szakembernek magasabb szakmai kompetenciája, tudása van, így azokban az időszakokban is, amikor nincs orvos a településen a betegellátás folyamatos. Fontos kiemelni még, hogy a községben reumatológiai szakrendelés is működik az Egészségházban, amely elősegíti, hogy a betegek helyben részesüljenek ellátásban. A helyettes háziorvos a napi betegellátási tevékenység mellett az iskolaorvosi tevékenységeket – iskoláskorú gyermekek kötelező szűrővizsgálatát – idősök látogatását – lakásukon, valamint havonta egy alkalommal a Gondozási Központban – a védőnővel közösen csecsemő tanácsadást is végez.

A szegénység az egészségi állapotra, betegség esetén a gyógyulásra is jelentős kihatással van. Napi probléma Átányon, hogy nincs pénze a betegeknek a gyógyszerek kiváltására, nem tudnak a szükséges szakvizsgálatokra elmenni. Ez a helyzet jelentősen nehezíti a gyógyító munkát. Korábban jellemző probléma volt az iskoláskorú gyermekek rendelésen történő indokolatlan megjelenése, azonban bevezetésre került, hogy kizárólag szülői kíséret ellenében adnak iskolai igazolást. Az intézkedés néhány hét után jelentős javulást eredményezett.

A házi orvos beszámolója szerint gyakori a hasmenéses megbetegedések száma, amely gyakran a rossz szociális helyzettel, éhezéssel magyarázható, hiszen emberi fogyasztásra alkalmatlan, romlott élelmiszereket is fogyasztanak. A betegek között a gyermekek vannak nagy számban, amely indokolja a hátrányos helyzetű gyermekek étkeztetésének problémájával való foglalkozást.

2013-tól Átány részt vesz a Népegészségügyi fókuszú Alapellátás-fejlesztési Modellprogramban, amelynek keretében Átány, Kömlő, Tiszanána, valamint két hevesi körzet egy praxisközösséget képez. A négyéves program alatt felméri valamennyi átányi lakos egészségi állapotát, illetve segítséget nyújtanak az egészségmegőrzéshez, az egészségi állapot javításához.

Átányon 1989 szeptembere óta működik gyógyszertár, még hozzá a kömlői gyógyszertár fiókpatikája. A 2014. évi gyógyszerellátási tájékoztató beszámol arról, hogy a korábbi adatokhoz képest több mint másfélszeresére nőtt a betegforgalom, főként krónikus betegségek, illetve akután jelentkező fertőző betegségek kezelésére váltanak ki vényeket. Emellett utalást tesz a beszámoló készítője arra is, hogy 2013 nyarán kétszer is betörték a patikába. Ezek az események felkavarták a település életét, terepkutatásunk során is több megkérdeztünk említette.

Szintén 1989-ben alakították ki az Anya- és Gyermekevédelmi Tanácsadót, jelenleg pedig a védőnői szolgálat a 2010 őszén átadott Egészségházban működik, amely a megye egyik legjobban felszerelt egészségházának tekinthető. A községben sok gyermek él, magas a várandós anyák száma is, így kiemelt feladat az önálló védőnői munka, amelyet ugyanaz a védőnő végez évtizedek óta.

A 2006-ban készült Települési egészségterv szerint 2005-ben a védőnő által gondozott családok száma 185, a várandós anyák száma 10, a családonál történt látogatások száma pedig 1220 volt.

6. táblázat: A védőnői munka statisztikai adatai

	2010. évi adatok	2011. évi adatok	2012. évi adatok	2013. évi adatok
Élve születések száma (fő)	22	19	20	21
Koraszülések száma (fő)	6	11	4	5
Halvaszülések száma (fő)	1	0	0	0
Várandós anyák száma (fő)	29	26	33	37
0-11 hónapos csecsemők száma (fő)	23	18	22	21
12-35 hónapos kisdedek száma (fő)	45	42	47	39
3-6 éves kisgyermek száma (fő)	94	92	93	79
Gondozott családok száma (db)	98	97	95	109
Szaklátogatások száma (db)	1192	1064	1081	1023
Tanácsadáson megjelentek száma (fő)	836	681	662	767

Forrás: A védőnői szolgálat 2011., 2012. és 2013. évi beszámolója a település egészségügyi ellátásának helyzetéről

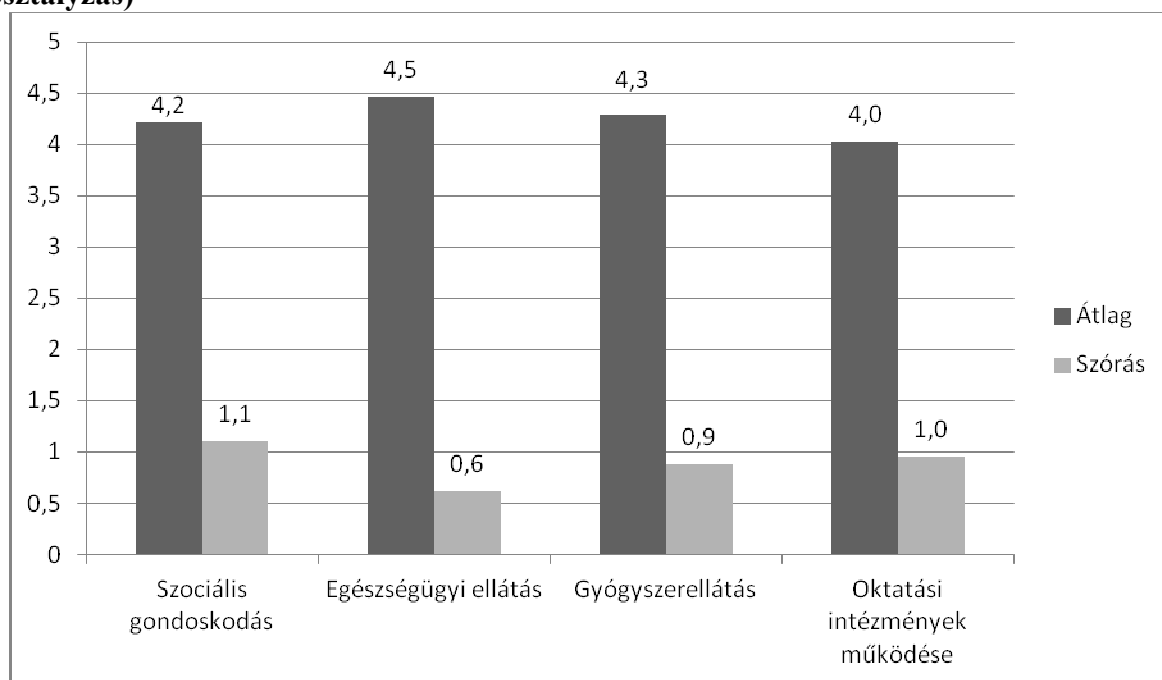
Látható, hogy a gondozott családok száma jelentős csökkenést mutat a 2005. évihez képest, míg a várandós anyák száma háromszorosára növekedett. Valószínűsíthető, hogy ennek oka az egy-egy családra jutó magasabb születésszám. Emellett a 6. táblázatban az is látható az évek óta jellemző 20 körüli születésszám, és a közel száz gondozott család, amely a település lakosságszámához mérten – még mindig – magasnak tekinthető. A védőnő kiemelte még beszámolójában, hogy a koraszülöttek csökkenő száma valószínűleg a szorosabb, következetesebb tanácsadással indokolható.

Amennyiben az interprofesszionális együttműködés megjelenését vizsgáljuk, úgy elmondható, hogy a különböző helyi intézmények közötti együttműködés kiváló. Folyamatosan tartanak szakmaközi megbeszéléseket, konferenciákat, a jelzőrendszer jól működik, a hivatalos iratokat az ügyintézés meggyorsítása érdekében nem postai, hanem elektronikus úton továbbítják. Vizsgálva, hogy mi lehet a „titka” a jó szakmai együttműködésnek, a védőnő kiemelte, hogy az intézményvezetők és az ott dolgozók jó része fiatal, jól képzett, átányi lakos.

Elégedettség-vizsgálat

A 2014 nyári lakossági kérdőíves felmérésünk során vizsgáltuk, hogy a válaszadók mennyire elégedettek a helyi humán ellátórendszer egyes elemeivel.

1. ábra: A válaszadók elégedettsége a helyi humán ellátórendszerrel (egyől ötig osztályzás)

Forrás: A kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés, 2014

A 2010-ben átadott Egészségház valószínűleg jó hatással volt a helyi egészségügyi ellátásra (és a gyógyszerellátásra), ugyanis válaszadóink ezekkel voltak a legelégedettebbek (legmagasabb átlagérték, legalacsonyabb szórásérték, amely utóbbi azt mutatja meg, hogy a megkérdezettek véleménye az egészségügyi ellátás megítélése tekintetében volt a leginkább egységes). A szociális gondoskodás nem sokkal marad el ezektől, míg a négy ellátás közül az oktatási intézmények működését tekintik a legrosszabbnak a megkérdezettek. Hangsúlyozandó, hogy még ennek átlagértéke is négyes fölött van az egyől ötig terjedő skálán, tehát összességében még ezt is jónak ítélik meg. Terepi tapasztalataink alapján a válaszadók a református iskolával mondhatni, hogy maximálisan elégedettek, míg a „nagy iskolával” kapcsolatban nem igazán hallottunk pozitív megnyilvánulást a szülők részéről.

Összegzés

Az átányi humán ellátórendszer helyzetképe elemzésén, a szociális-egészségügyi-oktatási ágazatokban dolgozó szakemberek tapasztalatainak, véleményének feltárásán keresztül egy többségében jól működő intézményrendszer képe bontakozott ki. Megállapítható, hogy a kutatásba bevont szakemberek többsége elégedett a helyi ellátórendszer működési feltételeivel, és a lakossági kérdőíves felmérés szerint az átányiak is így vélekednek. Vannak azonban a helyi társadalom romló helyzetét tükröző tendenciák is. A legnagyobb kihívást a szegénység újratermelődésével összefüggő problémák okozzák, és ezek nem mérséklődnek. A másik probléma, hogy a növekvő társadalmi problémák karbantartására, orvoslására kevés a rendelkezésre álló szakember. Éppen ezért az intézmények infrastrukturális fejlesztésén, illetve az egy-egy problémára/problémacsoportra fókuszáló pályázati lehetőségeken túl, időszerű lenne egy komplex program kidolgozása arra vonatkozóan, hogy Átány és a hozzá hasonló helyzetű települések végre abban kapjanak segítséget, hogy miként tudják az egyre romló társadalmi folyamatokat lassítani, megállítani, visszafordítani.

Irodalomjegyzék

- Bódi F.* (2008): A helyi szociális ellátórendszer – LOSS. In: Bódi Ferenc (szerk.): Helyi szociális ellátórendszer. MTA PTI, Budapest. 91-104. pp.
- Farkas P.* (2012): A szeretet civilizációjáért. Társadalompolitika – szociálpolitika – családpolitika és a keresztény társadalometika. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Győri-Nagy S.* (2003): Jövőkép(esség)ek. Kölcsey Intézet, Budapest
- Hirschman, A. O.* (1995): Kivonulás, tiltakozás, hűség. Osiris Kiadó, Budapest

Egyéb forrás

- Átányi Gondozási Központ (2010): Kérdőíves felmérés.
- Juhász T.* (2014): Beszámoló a Gondozási Központ 2013-as munkájáról.
- Laczházi H.* (2013): A Hanyi-menti Köznevelési Intézmény Óvodák 2012/2013-as nevelési-oktatási évről szóló beszámolója.
- Malacsek B.-né* (2013): Átány Községi Önkormányzat Gondozási Központjának 2012. évi beszámolója.
- Márkus Á.* (2014): Gyógyszerellátási tájékoztató.
- Orbán K.-né* (2012): A védőnői szolgálat 2011. évi beszámolója a település egészségügyi ellátásának helyzetéről.
- Orbán K.-né* (2013): A védőnői szolgálat 2012. évi beszámolója a település egészségügyi ellátásának helyzetéről.
- Orbán K.-né* (2014): A védőnői szolgálat 2013. évi beszámolója a település egészségügyi ellátásának helyzetéről.
- Szabó J.* (2013): Beszámoló a település 2012. évi egészségügyi helyzetéről (Háziorvosi Szolgálat).
- Szabó J.* (2014): Beszámoló a település 2013. évi egészségügyi helyzetéről (Háziorvosi Szolgálat).
- Szabó S.-né* (2013): A Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény 2012. évi beszámolója.
- Szabó S.-né* (2014): A Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény 2013. évi beszámolója.
- Szabó S.-né* (2014): Tájékoztató az észlelő- és jelzőrendszer működtetéséről a Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálatánál a 2013. évben.
- Települési egészségterv (2006)

Interjúalanyok

- Énekes Istvánné, az Eötvös József Református Oktatási Központ Átányi Általános Iskola és AMI igazgatója
- Juhász Tamás, a Gondozási Központ vezetője
- Kormos Ferenc, a Hanyi-menti Közoktatási Intézmény Általános Iskola főigazgatója
- Szabó Sándorné, a Dél-Hevesi Szociális és Gyermekjóléti Intézmény intézményvezetője
- Orbán Károlyné, védőnő

Támogatók:

- Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola
- Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
- Átány önkormányzata

Eddig megjelent kötetek:

- Acta Regionis Rurum 1. *Siklód*
- Acta Regionis Rurum 2. *Siklód*
- Acta Regionis Rurum 3. *Bag*
- Acta Regionis Rurum 4. *Komlóska*
- Acta Regionis Rurum 5. *Baks*
- Acta Regionis Rurum 6. *Tiszaladány*
- Acta Regionis Rurum 7. *Pázmánd*
- Acta Regionis Rurum Special Issue No. 1.
Multifunctionality and regional development